

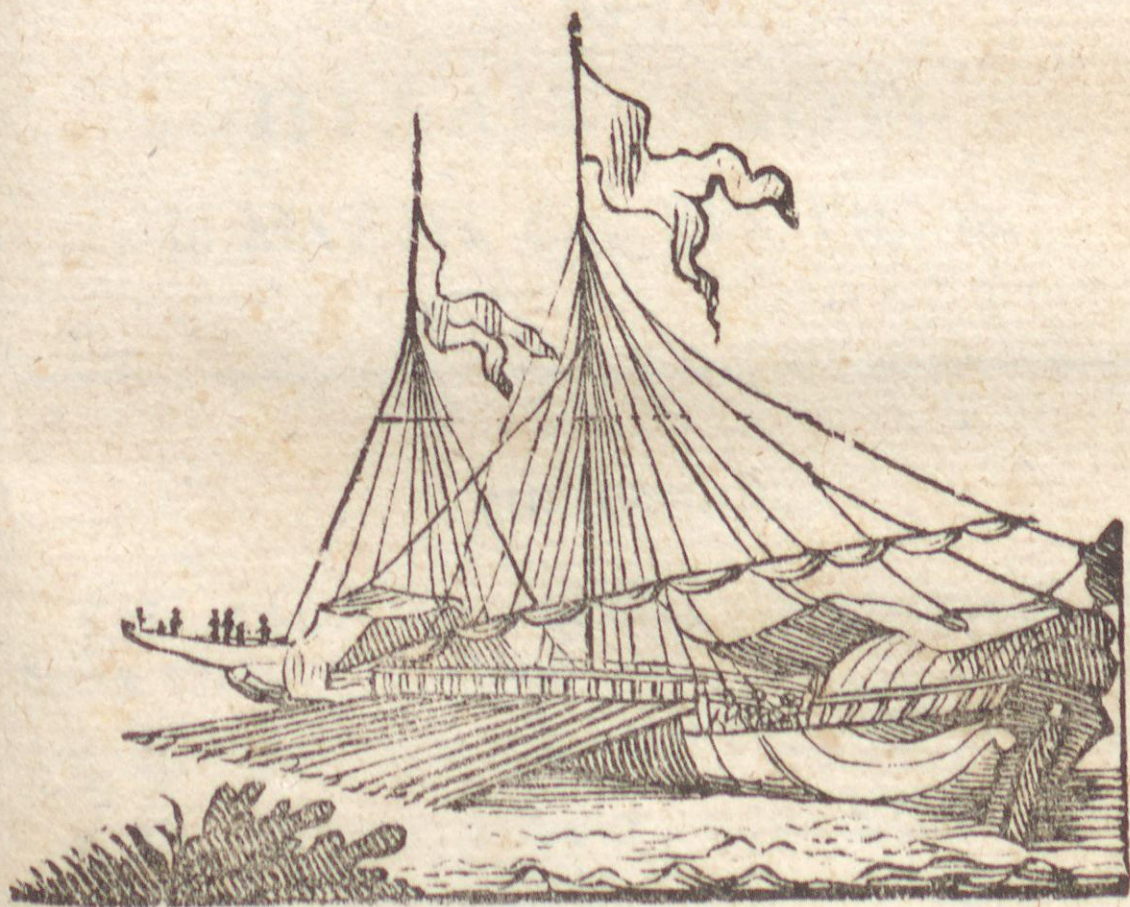
MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula III.

TIGURI

Litteris Conradi Orellii et Soc.

MDCCXXXVII.

MUSEUM

THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

J. GEORGII ALTMANNI,

Ling. Græc. & Ethic. in Acad. Bernensi Professoris

Exercitatio Philologico-Critica

De

ΠΥΛΑΙΣ ΑΔΟΥ,

In MATTH. Cap. XVI. Vers. 18.

Argumentum.

§. I. Observationes quædam generales totum hunc locum Classicum spectantes.

§. II. Communis hujus loci explicatio proponitur.

§. III. Eadem examinatur, atque doctorum contra eam objectiones adferuntur.

§. IV. Grotii & aliorum hypotheser, qui per portas inferni mortem intelligunt describuntur.

§. V. Difficultates circa hanc sententiam exhibentur.

§. VI. Ewaldi Sententia de portis castrorum proponitur & refellitur.

Tom. I.

L1

§. VI.

§. VII. Nostra Sententia proponitur, atque ad eam stabiliendam tria requiruntur. Primo quidem quod apud Scriptores commune sit urbes per portas denotare, per Synecdochen partis pro toto. Secundo, quod ᾠδὴς apud Scriptores sacros & profanos non *mortem* vel *sepulchrum* tantum, sed *infernum* proprie dictum significet. Tercio quod non insolitum sit apud Scriptores per *portas inferni*, locum malorum spirituum denotare. Prima harum propositionum adductis exemplis probatur. Quid *somni portæ* obiter exponitur.

§. VIII. Gentilium communis de inferno opinio describitur, eosque hunc locum per ᾠδὴν denotasse adductis testimoniis probatur. Loc. Luc. XVI : 23. exponitur & a mala quorundam explicatione vindicatur.

§. IX. Locum esse aliquem, in quo Spiritus malorum hominum a corporibus separati pœnas luerent, omnibus gentilibus promiscue erat cognitum. Quid Latini per *Januam* & *ostia Acherontis* intellexerint docetur. Locus *Plauti* & *Lucretii* explicatur. *Homeri* in eandem rem testimonia producuntur, & explanantur: Argumenta *Windeti* pro nostra sententia adducuntur.

§. X. Quæ in Dissertatione dicta sunt, in summam contrahuntur. *Pfaffius* laudatur.

§. XI. Locus *Diog. Laertii* de πύλαις ᾠδῶν mentionem faciens examinatur & quæ ejus vera lectio esse possit conjectura affertur & argumentis firmatur. Ratio quare Pythagorici ab usu fabarum abstinuerint affertur.

§. I.

A Nimus non est, locum classicum, ex quo pauca tantum Verba expendere & accuratiori examini subicere est animus, a nova Sedis Romanæ interpretatione vindicare: Factum id dudum a tanto doctorum Virorum globo, ut illud esset actum agere, & laborem perficere ad nihil conducentem: ad quid enim valet Veritas, & ad quid profunt argumenta, cum honoris lubido, cum lucri ardor contrarium suadent? & hinc mihi facile persuadeo, quod si ipse Apostolus Petrus ex mortuis rediturus esset, ut Romæ verum sensum Verborum Christi Pontifici exponat, quod non solum Apostolica auctoritate nihil profecturus esset, sed quod insuper ei parum tutum foret, in loco vivere, in quo primam Dignitatem Papalem sustinuisse dicitur; quamdiu enim de interpretatione hujus loci, quam ei proceres purpurati Curiae Romanæ affingunt, exclaimare possumus illud Petronianum, *habet hæc res panem*, Spes certe nulla est, illos homines veritatem cum tot divitiarum periculo professuros. Sed ponamus pro momento, per Petrum Apostolum Petrum significari, ponamus Petrum Romæ fuisse, quid tum? Ubi primatus Petri? & quo pacto exsculpi poterit successorum auctoritas & præ reliquis Episcopis eminentia? Annon Servator noster reliquis Apostolis eandem concessit cum Petro potestatem, antequam in Cælum rediret post suam resurrectionem? An non eadem dona Spiritus Sancti, eandem miracula exhibendi, eandem peccata remittendi potentiam & auctoritatem reliquis contulit Apostolis? Hinc certe, qui a præconceptis opinionibus & præjudiciis

auctoritatis & infantiae est immunis, ridebit si videat, quam infirmo stet talo tota Ecclesiae Romanae auctoritas, si ejus fundamentum ex verbis Christi velimus fulcire & exsculpere; omnis ideo tremendae Sedis Papalis potentia, robur & splendorem suum derivat ex longo annorum usu, ex Regum & Principum caecitate & ignorantia, & ex innumerabili monachorum multitudine, qui longo agmine & junctis phalangibus Sanctissimi Pontificis Cathedram defendunt & muniunt, & quid dicturus esset Petrus, pauper dum viveret piscator, si visurus esset magnum Principem politicum, auro argentoque locupletem, in maximo Splendore viventem, qui se ejus Successorem vocat; Plura jam effluxere secula, ex quibus quaestio non amplius agitur, quae debeat esse doctrina illorum, qui Servi Christi & Apostolorum Successores audiunt, vel quae sit mens verborum Servatoris nostri, sed quid conducat ad acquiritas illas opes & splendorem augendum & defendendum. Nihil certe impudentius quam asectorum Curiae Romanae in hunc locum interpretationes, unicam *JOH. HARDUINI* in Commentar in N. T. p. m. 62. adscribere placet, quae certe talis est, ut mihi persuadeam, virum doctum sibi a risu vix temperasse cum eam chartae mandaret. *Gallice haud incongrue hunc locum sic interpretabere. Tu es un rocher, bien ferme, & sur cette fermeté qui ne manquera jamais à tes successeurs par mes soins, j'edifierai mon eglise, jusqu'à la fin des siecles.* Mitimus ideo quae in hunc locum dici possent, cum difficultatem nullam patiatur ab omnibus qui sensum Scripturae simplicem & genuinum sectantur & amant, de una hac quaestione erimus solliciti,
quid

quid per *Portas inferni* sit intelligendum, & an illa phrasis Hebraismum redoleat, an vero illa tutius & commodius aliunde explanari possit, & unde nam illa petenda.

§. II. Antequam vero nostram exponamus sententiam, brevibus tantum verbis adducendæ doctorum virorum explicationes, quibus præmissis nostram subjungemus, ut hoc modo collatis inter se diversis interpretationibus bono lectori pateat, quæ ad sensum apertum fundendum eligi possit commodissima. Communissima Sententia ad hanc phrasin ea est, quam dudum suam fecerunt Viri plurimi pietate & doctrina illustres, *Bullingerus, Musculus, Pareus* alique quorum major est numerus, quos etiam sequuntur posteriores multi, qui statuerunt quod sit allusio ad consuetudinem Veterum, qui in Portis urbium sua habebant consilia, quia in Portis apud veteres erant præcipua urbium munimenta ac propugnacula; In hanc sententiam etiam declinat *GLASSIUS* Philolog. Sacr. Lib. 5. Cap. 12. p. m. 1848. *Portæ inferorum* inquit, quorum mentio *Matth. XVI: 18.* denotant consilia, machinationes, ac potestatem diaboli, & omnium ejus ministrorum, hæreticorum videlicet & tyrannorum, ratione similitudinis deducta, quod in portis olim judicia & consultationes exercebantur, & quod portæ ac muri urbis munimentum maximum præstarent. Hanc explicationem sibi melius exornandam sumsit *OLEARIUS*, in *Observat. ad Matth. p. m. 452.* cujus verba hæc sunt. Speciale habet Ecclesia Christi privilegium, erit enim illa firma, inamota, & portæ inferni non prævalebunt ei, id sine ambage explicari posse existimarem, cum haud paulo

maiore tamen quam vulgo fieri solet emphasi; nempe circa portas urbium solet esse certamen, hinc etiam portæ communiuntur quam maxime, atque armis & præfidiis armantur. Portæ bene munitæ & instructæ πατισχύουσιν, valent contra impugnantium vim irritosque eorum conatus frangunt & retundunt; sic igitur Christus hoc loco civitatem Dei & civitatem Diaboli sibi opponit invicem, illam supra petram fundatam, locoque forti & edito contra omnes hostium insultus tutam; hanc Πύλαις suis quidem instructam etiam, munimentis & præfidiis ornatam, sed quæ nihil valeant contra opes & virtutem civitatis Dei.

§. III. Brevibus exposuimus communem & vulgariter receptam ad hunc locum explicandum sententiam, quibus autem illa prematur objectionibus & difficultatibus jam docuerunt Viri doctissimi, ERASMUS SCHMIDIUS in Commentar. in h. l. & JOH. CAMERO in Myrothec. Evang. p. 30. dabimus ipsa doctorum virorum verba, ita enim SCHMIDIUS p. 241. Notar. in N. T. Quicquid demum intelligamus per Portas Inferni, certum tamen semper manet, illas esse partem oppugnantem, & quomodo hæc forma loquendi congruit? Quis enim unquam dixerit Portas Constantinopolitanas in Thracia, etiam firmissimas, oppugnare, nedum expugnare posse vel patentem aliquem Hungariæ vicum? Quid ad nos sedem Imperatoris Tarcarum esse munitissimam? Illa quatenus ita munita est, per tantum intervallum nos nihil lædet, neque enim portæ solent aut possunt alios oppugnare vel vincere, sed oppugnantibus & vincere cupientibus resistere, esset ideo forma loquendi ἀνωγος, qualis Filio Dei, Λόγῳ & sapientiæ Patris Cælestis affingi nec potest nec debet. Consimilem plane cri-
fin

fin in receptam hujus phraseos explicationem strin-
git CAMERO l. c. quam ipsius verbis licet lon-
giorem exprimemus. Non satis constat, quid hæ
sint, quas notat Dominus, inferorum portæ, alii volunt
sic describi Satanæ vim & robur in oppugnanda Ec-
clesia, portas scil. esse urbium munimenta, itaque apte
sic Diaboli potentiam designari; at vero neque portas,
si proprie loqui velimus, dicemus urbium munimenta,
non est hic portarum usus; moenia & fossa & vallum
& agger id præstant; portæ muniuntur non ipsæ mu-
niant. Neque vero ut maxime portæ munimenta sint,
oppugnacula sunt, unde impetus fiat in urbem, sed
sunt propugnacula potius, hic vero non propugnantium,
sed oppugnantium hostium vis & robur describitur. Nec
MALDONATI potest procedere explicatio, qui putavit
per portas inferni intelligendam esse non eam vim, quam
Satanas Ecclesiæ inferret, sed eam, qua se tuetur;
Verum nec sic quidem liquet, quas Christus portas infe-
rorum dixerit, nam κατισχύειν non est obsessorum, sed
obsidentium, quique vim inferunt potius quam illatam
prohibent & defendunt. Quid quod Ecclesia hic do-
mum comparatur? at quis dixerit domum seu ædificium
oppugnare? obsidetur quidem & oppugnatur, & capi-
tur, at nec capit, nec oppugnat, neque vero obsidet;
Quam ob rem aliis alio referre hæc visum, nimirum
olim in urbium portis consilia habebantur, & jus di-
ctum. An igitur portarum nomine technæ & fraudes
Diabolicæ, quibus Ecclesiæ gravius semper quam aperta
vi nocitum est, intelliguntur? Sed ne sic quidem
constat ratio, nempe κατισχύειν non usque adeo apte,
cum de consiliis agitur, usurpatur, virium potius &
roboris est κατισχύειν, quod si ea Christi mens fuisset,
haud dubie ἐν ἐξαπατήσεσι non vero ἐ κατισχύσεσιν
dixisset, deinde vero legimus quidem jus dictum in

portis, etiam habitos Conventus, at consilia arcana non vulganda in iis agitata, id vero nescio an quis observarit. Ex his jam facile legenti manifestum est, quod communis: ad hunc quem præ manibus habemus locum explicandum sententia, tales secum ferat difficultates, quæ nos cogunt ad aliam viam inveniendam, per quam sensus verborum Christi fiat apertus, planus & perspicuus, hoc autem a nobis tentabitur, postquam reliquæ doctorum sententiæ prius a nobis fuerint expositæ.

§. IV. Primus, quantum quidem nobis constat, fuit inter recentiores Vir illustris HUGO GROTIUS, qui per Portas Inferni mortem intelligendam esse asseruit, cujus vestigia mox premebant plurimi alii, ita vero GROTIUS Comentar. ad h. l. differit: *De Diaboli aut etiam improborum molitionibus tanto consensu hunc locum exponi valde miror; nunquam enim reperio ἄδς vocem neque apud Hellenistas, neque apud Novi Fæderis Scriptores in alia significatione quam aut mortis, aut status post mortem, quæ sunt inter se affinia. Ab interpretibus, quos in hac parte sequuntur Apostoli, ὁ ἄδς verti per ἄδν a multis jam observatum est, atque hanc suam sententiam prolixè variis testimoniis, ex versione Τῶν LXX, tum etiam ex profanis auctoribus probat & illustrat, quæ exscribere nostrum non est. Eandem sententiam etiam suam fecerunt viri alii doctissimi, quos inter est CAMERO, jam supra a nobis laudatus, cujus verba Myrothec. Evang. p. 31. hæc sunt. Quid igitur superest, quam ut ipsam consulamus Scripturam, sui interpretem minime fallacem, & extat similis locutio Jobi XXXVIII: 17. Psalm. IX: 14. & eadem Esaia XXXVIII: 10.*

Quæ

Quæ autem sit hujus locutionis vis & significatio iis in locis, nemini est obscurum, nempe sic notatur vis mortis & sepulchri in miseros mortales. Affinis est huic locutioni illa חבלי מות funes mortis circumdederunt me Psalm. XVIII: 16. & CXVI: 3. hyperbole splendidissima, hoc est, perieram obrutus jam in sepulchro, humo superaggesta, & quasi vinculis in carcere constrictus; & sic notatur supremum mortis imperium & vis summa, ultra siquidem quod agat, nihil habet; Hæc ergo Christi hoc in loco mens fuisse videtur, jaceant fideles ad breve tempus demortui, mors in illos dominetur, exerceat jus suum, in sepulchro veluti in carcere eos teneat conclusos, & vinculis quasi constrictos, haud tamen usque & usque obtinebit, valebit quidem certe, sed non prævalebit. Hanc explicationem etiam arripuit & suam fecit JOH. CLERICUS in notis suis ad Hammondi Commentaria N. F. p. 130. quique iisdem pro assertione hac pugnat argumentis, quibus Grotius & Camero jam usi fuerant, hinc etiam verba ejus citare supervacaneum esse existimamus: nec alienum se ab hac explicatione fatetur JOHANNES HARDUINUS in Commentar. ad N. T. p. m. 62. plures adhuc afferre necesse non est.

§. V. Si jam accuratori examini hanc Grotii & Cameronis explicandi rationem subjiciamus, facile certe deprehendemus, illam talem esse, quæ Verbis Servatoris nostri, in quibus firmitatem & stabilitatem Ecclesiæ suæ contra omnes hostium assultus promittit, non satisfaciat, notandum enim quod Christus hoc loco Ecclesiam suam proponat ut Civitatem in excelsa & firmissima rupe collocatam, quæ equidem crebris imo perpetuis

hostium conatibus, technis atque acerrimis op-
pugnationibus esset exposita, in quam vero om-
nis inimica vis & tentamina frustra & irrita co-
nata incurfura essent, & si totum hunc locum
probe inspiciamus, videbimus quod Civitas Dei
& Civitas Diaboli in hoc, ut in plurimis aliis
Scripturæ locis, sibi opponantur: Civitas Dei
in firma & inconcussa rupe est posita, pacem ha-
bens in se & cum aliis; Civitas Diaboli, quæ est
regnum tenebrarum, est turbida, bellum perpe-
tuum agens contra regnum Christi & fidelium;
Illam inhabitat Semen mulieris; hanc Semen Ser-
pentis; Belial & Christus sibi opponuntur, tan-
quam duces & imperatores cohortis contrariæ &
adversæ sibi invicem, & ideo Deo hujus mundi
opponitur Christus, 2. Cor. IV: 4. Arma justi-
tiæ & Diaboli sunt sibi invicem adversa, teste Paulo
Rom. XIII: 12. ut ad hunc locum etiam recte
notavit *Ewaldus Embl. sacr. Lib: 4. Exercit: 3.*
atque hæc consideratio etiam permovit Celeberr.
JOHANNEM ALBERTI quare in *Observat. ad*
h. l. p. 110. a sententia Grotii & Cameronis re-
cederet, dicit enim; *Non enim existimem, Chri-*
stum hic præcipue & directe credentes erigere voluisse in
spem beatæ resurrectionis, iisque immunitatem a mortis
& sepulchri imperio ob oculos proponere. Observan-
dum insuper, quod doctor cœlestis nos instruat,
quæ fata Civitas Dei habitura esset in hac terra,
non autem, quis fidelium finis & exitus futurus
esset, si ex Ecclesia militante ad triumphantem
transituri essent, sunt ideo hæc verba prophetica
& consolatoria ad Cœtum electorum, cui pug-
nandum & decertandum bonum certamen quam-
diu in hac terra vivunt, adversus mundum & Di-
abo-

abolum, qui sunt perpetui & indefessi hostes Civitatis Christi in hac terra, sed licet isti adversarii sint fortes, astuti, indefessi, nihilominus tamen certam victoriam addicit & promittit Servator, quia est fortior omnibus inimicis. Ratio vero quare Viri quidam doctissimi per *Portas Inferni* mortem intelligant, haud dubie hæc tantum est, quia non satis expenderunt, quod *πύλαι ᾧδς* non mortem tantum, sed etiam *locum damnatorum & immundorum Spirituum* sæpe significant, ut postea a nobis probandum erit; facile equidem concedimus, quod *ᾧδς* frequentissime apud Scriptores sacros & profanos *Mortem & sepulchrum* denotet, ut id frequentissimis locis a Grotio, Camerone, Clerico & Elsnero fuit probatum; cum autem alia e contra etiam produci possint, quæ *infernum* proprie dictum & *statum mortuorum* exhibent, ea in hoc loco nobis adoptanda est Significatio, quæ Scopo Servatoris nostri loquentis est convenientissima, nec dubitamus, quin etiam illi interpretes; qui per *Portas Inferni* mortem & sepulchrum tantum intelligunt, suam relicturi fuissent sententiam, si illis talia in promptu fuissent testimonia, quibus liquide probatur, quod ex sensu veterum Scriptorum carcer Spirituum & regnum tenebrarum per *ᾧδς* intelligendum sit. Alios movit versio septuaginta viralis, quæ *לַחַשׁ יַרְיָשׁ* per *πύλαι ᾧδς* reddere solet, in quorum numero est etiam Cl. SALCHLINUS haut ita pridem cum omnium bonorum mœrore nobis ereptus, Collega noster desideratissimus in *Observationibus in N. T. ex Pindaro desumptis* p. 240, sed pace doctorum Virorum dictum sit, quod necessarium nullatenus videatur ad Versionem Græcam vel Hebraismum confugere,

gere, quoties phrasis aliqua rarior N. Fœderis occurrit, cujus similia extant exempla apud probatos Græcorum Scriptores, ex quibus genuinus ejus sensus commode potest exponi & probari.

§. VI. Antequam autem nostram exponamus & probemus mentem examinanda adhuc Viri doctissimi, magnique in emblematicis fingendis ac refingendis artificis *Wilb. Ern: EWALDI* sententia, quam in proluxa de *Portis Inferorum* exercitatione. Lib. IV Emblematis: p. 344. & seqq. exposuit, & in qua id agit, ut probet allusionem esse in verbis Christi ad *Portas Castrorum*, verba ejus p. 346. hæc sunt. *Quoniam vero plurimi interpretes, difficultates movent circa vocem καταρχών, quomodo hæc portis active tribui queant, quæ illis passive tantum conveniunt, observamus in specie hic respici posse ad Portas Castrorum, quarum frequens apud antiquos mentio, jam vero si Portas Castrorum per Synecdochen usitatissimam pro ipsis Castris sumamus, omnia elegantissime fluent, & vocis καταρχών significationi activæ optime consulatur, quando hic portis tribuitur, præprimis cum regnum tenebrarum consideretur in Scriptis sacris instar castrorum adversariorum exercitui Jehovæ spiritali.* Hæc equidem docte dicuntur, sed difficultates non tollunt, cum eadem hic obveniant, quas *Camero & Schmidius* de Portis urbium annotarunt, cum certe nec portæ castrorum oppugnare soleant; adde quod Castrorum portæ nihil aliud fuerint, ut videmus ex *Livio* Lib. 40. Cap. 27. quam quatuor Spatia, quæ Valla circum Castra fecabant, per quæ dabatur ingressus & egressus ex castris, ita quidem ut Portæ Castrorum nihil aliud fuerint quam latiores viæ.

Jam

Jam si porro spectemus, quod hæc allusio sit obscurior & nimis longe petita rationes sufficientes defunt, quæ nobis persuadeant, Virum doctum modum invenisse, quo obvenientes difficultates ac objectiones feliciter solvi possint.

§. VII. Id nunc agendum, ut nostram exponamus & probemus Sententiam, qua probare conabimur per *πύλας ᾗδης* intelligendam esse totius infernalis exercitus vim & machinationes, & id quidem ex familiari Scriptoribus sacris & exoticis loquendi consuetudine, id autem ut fiat feliciter, rescissis omnibus quæ moveri possent difficultatibus, probanda potissimum tria, I. Per portas apud Scriptores sacros & profanos intelligi integras Civitates vel Imperia. II. *Ἀδην* ex communi Scriptorum sensu frequentissime denotare regnum tenebrarum & immundorum Spirituum. III. Apud Auctores Græcos *πύλας ᾗδης* significare carcerem animarum infelicium & Dæmoniorum, quæ si probata fuerint liquidis Veterum testimoniis, planum & certum erit Salvatoris nostri loquendi rationem non tantum fuisse claram & ab omni Hebraismo liberam, sed illam talem esse, ut Græci & Hellenistæ facile exinde discere & colligere potuerint, per *Portas Inferni* nihil aliud subaudiri potuisse, quam Cacodæmonis potestatem & malorum hominum, qui infausti hujus Spiritus dictamina suscipiunt & sequuntur. Probandum ideo primo loco, per metonymicam hanc loquendi rationem, integras Civitates vel Regna apud Scriptores significari, atque hæc loquendi ratio sacris & profanis satis est familiaris, in Psalm. XXIV: 7. *Elevate portæ capita vestra*, ubi haud dubie integræ

tegræ regiones & dominationes intelligendæ sunt. Esaj. LX : 18. *Vocabis salutem muros tuos , & portas tuas laudem.* Quæ verba ita explicat magnus Scripturæ interpres CAMP. VITRINGA in suo Commentar. ad h. l. *Portæ & muri pro ipsa urbe sumuntur, cujus hoc singulare esset attributum ut quot quot muris ejus inclusi essent homines , positi essent in statu Salutis & Securitatis , quia Civitas gauderet divina defensione , præsidio & singulari providentia , ita ut ipsa salus in Civitate adesset , plus mysteriorum hic non sector.* Quæ etiam communis hæc loquendi ratio movit LXX ut portas pro urbe transferrent ; quia sensus idem , cujus rei exemplum habemus Jerem. XLIV : 6. sed plura exempla suppeditabit Abr. TROMMIUS in Concord. Græc. versionis τῶν LXX. p. 387. Tom. 2. & qui plura exempla ex sacris desiderat , in quibus Porta pro urbe vel Civitate ponitur evolvat Sal. GLASSII Philolog. Sacr : Lib. V. Tract. I : Cap. 17. p. m. 1931. Apud profanos auctores exempla etiam sunt frequentiora , ita JUVENAL. Sat. XI. 124.

- - - quos mittit porta Syenes
Et Mauri celeres , & Mauro obscurior Indus.

Hic Satyricus portam Syenes ponit pro ipsa Syene, quæ erat Urbs Ægypti in Æthiopiæ Confinibus ad Nilum sita ; sic etiam VALER. FLACCUS, Argonautic. Lib. I. 676. portas pro urbe posuit.

- - - da reddere terris
Has animas , patriæque amplecti limine portæ

Nec aliter Ann. LUCANUS, Pharsal. Lib. II : 704.

Ergo hostes portis , quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides , murisque recepti.

Possent

Possset etiam huc referri locus *VIRGILII Æneid.*
Lib. VI: 894.

Sunt geminae Somni portæ,

Sunt autem somniorum portæ loca illa subterra-
nea ex mente veterum, ex quibus somnia emit-
tuntur, ut hæc explicat *Adr. TURNEBUS Ad-*
versar. Lib. 28. Cap. 46. p. m. 631. Atque
his quidem testimoniis probatum esse putamus,
per *portas* integras Civitates & majores hominum
conventus & societates sæpius intelligi.

§. VIII. Ad alteram probationis partem nunc
accedimus, probaturi quod *ᾠδης* apud Scriptores
sacros & profanos non tantum *mortem* & *sepulchrum*,
sed etiam sæpius *infernum*, locum illum infaustis
animabus & sua primæva integritate elapsis Spiri-
tibus destinatum significet. GROTIUS in Com-
mentar. ad Matth. l. c. contendit, quod *ᾠδης*
ubique *sepulchrum* tantum denotet, BELLARMI-
NUS e contra Lib. IV. *de Christo*, Cap. 12. de-
fendit, quod hæc vox quoties in Scriptis sacris
occurrit, semper *infernum* denotet. Uterque
male, cum primus nimium negat, dum alter ni-
mium affirmat. Apud Scriptores exoticos hanc
vocem *infernum* denotare nos dubitare non si-
nunt aperta veterum testimonia; PLATO in *Phæd.*
Cap. 43. p. m. 39. aperte differit, quod anima
post emigrationem ex corpore se conferat in *ᾠδην*,
ad quæ in notis suis ad h. l. Cl. Job. Henr. WINK-
LERUS recte dicit, *locus in quem animæ relictis cor-*
poribus proficiscuntur, a Socrate ᾠδης appellatur, & ra-
tio denominationis ex verbis proxime præcedentibus pa-
tet, est locus purus, ut in materiis, quibus constat,
nulla.

nulla fieri possit radiorum reflexio, ea de causa dicitur αἰδῆς in quo nihil visu percipi potest. Apertissimum vero testimonium nobis exhibet LUCIANUS de Luctu Cap. 2. edit. Reiz. Tom. 2. p. 923. Ὁ μὲν δὲ ὁμίλος τόπον τινὰ ὑπὸ τῇ γῇ βαθεῖν, Ἀδην ὑπειλήφασι, μέγαν δὲ καὶ πολύχωρον τέτον εἶναι, καὶ ζοφερόν καὶ ἀνήλιον. *Vulgus vero promiscuum locum quendam sub terra profundum esse putat inferos, eumque magnum & spatiosum & tenebricosum, Soleque carentem.* Descriptionem longam & egregiam inferni nobis exhibet VIRGILIUS *Æneid* Lib. VI. Vers. 264. & seqq. quam utpote longiorem huic loco inferere nostrum non est; Græcos in hac re sequuntur Latini, hinc Ἀδην OVID. *Metamorph.* Lib. IV: 437. *Stygiam urbem*, PROPERTIUS Lib. III. Eleg. II. *Nigrantes domos, & modo citatus VIRGILIUS Æneid. Lib. VI: 269.*

- - domos ditis vacuas & inania regna.

vocare consueverunt. Plurima alia testimonia quæ collegit Job. Conr. DIETRICUS in *Antiq. N. Test.* p. 43. consulto omittimus, quibus adjungi possunt ea quæ larga manu collegit Tobias PFANNERUS in *System. Theol. purioris gentilism.* Cap. 21. p. 464. ad quem, tanquam ad uberrimum harum rerum collectorem bonum ablegamus lectorem nostrum.

Sed hæc quæ dicta sunt statum controversiæ nondum absolvunt, negat Grotius, Schotanus &c. Ἀδην esse infernum: Prolixe id etiam egit J. WINDET, M. D. in exercit. de *statu vita functorum*, quæ extat ab initio fasculi IV. opuscul. ad Philolog. Sacr. spectantium, ubi p. 59. probat per Ἀδην sepulchrum esse intelligendum: Sed probavimus

vimus ex Scriptoribus profanis, quod *ἄδης* locum Spirituum denotet, idem jam probabimus facile ex loco satis noto Luc. XVI: 23. ubi de epulone divite hæc habentur, καὶ ἐν τῷ ἄδῃ ἐπάρας τὰς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις. Et in inferno existens attollit oculos suos, quum esset in tormentis, ad quæ recte omnino Eras. SCHMIDIUS hoc habet; *Ἄδης, Pluto, nomen per se Ethnicum, sed ita tamen de loco inferni usitatum, ut etiam Scriptura illud eo sensu usurpet.* Nec certe Scriptor sacer hanc vocem adhibuisset, nisi hoc sensu ista vox ubique cognita & familiaris fuisset, & quid luculentius quam hoc testimonium, licet magno nisu id agat Illustris GROTIUS in notis ad Luc. XVI. ut ostendat, denotare tantum mortem: sed omni eruditionis apparatu, quem ad sententiam suam probandam effudit Vir eruditissimus, id egit ut vel parum acutus lector facile exinde videat, alata a Grotio esse loca, quæ ejus hypothese non probent, sed evertant, ut id etiam probavit DORSCHÆUS in quatuor Evangelist. p. 259, & quid clarius, cum *ἄδης* expresse locus tormentorum vocatur? recte hinc Job. Reinh. RUS Harmon: Evang. Tom. 2. p. 808. Præ aliis dignus est hic locus Evangelistæ Lucæ, quoniam ex illo evidens est, *ἄδην* non nudum animæ separatæ statum, abstrahendo a loco ubi illi bene aut male sit, saltem non semper & ubi vis notare, junguntur enim mox βασάνοι eidem, & in versu 28. diserte appellatur τόπος τῆς βασάνος locus tormentorum. Est ideo *ἄδης* idem ille locus quem Lucas. VIII. 31. ἄβυσσον & Johannes Apoc. XIV: 10. Locum Ignis & Sulphuris vocat. Fatetur etiam Camero quod hic Lucæ locus ita clarus sit & apertus, ut negari non possit

infernum in illo denotari. Si ideo consentientem hac in re habeamus Scriptoris sacri auctoritatem, audacter asserere possumus, *ad* apud Matthæum eundem posse admittere sensum, quem apud Lucam ex communi suffragio omnium illorum habet, qui simplicem & genuinum Scripturæ sensum amant & indagant.

§. IX. In iis quæ hætenus diximus, viam tantum paravimus ad ea probanda & exornanda, quæ ad explicationem & sententiam nostram conducunt, atque ita existimamus recte illos fecisse, qui per *Portas Inferni* regnum tenebrarum, cujus princeps & imperator est Diabolus, perpetuus Christi & Ecclesiæ hostis, intelligunt, atque ita nobis persuasum est Servatorem nostrum locutum fuisse secundum communem Judæorum & Gentilium sensum & hypothesein, esse scil. regnum aliquod tenebrarum, malorum Spirituum & scelerarum animarum receptaculum, in quod infaulti isti Spiritus & ad crimina quæcunque pronæ animæ justo Dei judicio detruderentur, atque ibi tanquam in carcere, ut dignam criminum & malitiæ pœnam luerent, concluderentur: hanc autem fuisse omnis antiquitatis apud omnes promiscue gentes fidem, nos apertissima veterum testimonia dubitare non sinunt, quæ collecta quasi in fasciculum leget qui vult apud PFANNERUM, de *Theol. gentil.* p. 460. & sequentibus. Ita etiam nobiscum sentit VITRINGA in *Commentar. ad Esaj. XXXVIII: 10.* p. 396. Tom: II. *Desumpta est, inquit locutio de Portis inferni a fictione poetica antiqui temporis, qua Voraginem subterraneam, quæ secundum ipsos recipit animas & umbras fato factorum,*

torum, conceperunt sub imagine magnæ urbis & civi-
tatis. Atque certe nemo est Christianorum, qui
non credat & concipiat, quod secundum ea, quæ
edocti sumus ex sacris Literis, sit locus aliquis a
Deo constitutus, ubicunque ille demum sit, in
quo immundi Spiritus cum ingenti globo anima-
rum infelicium & immundarum, suum habeant
receptaculum, ex quo, non nisi Deo volente &
permittente, egressus detur, atque hæc est pœ-
næ pars, quod impuri isti Spiritus carcere &
catenis conclusi pro sua libidine nec egredi nec
fremere & nocere possint, quia infernum inhabi-
tare justo Dei judicio tenentur, usque dum dies
accedat, quo diram judicis sententiam de æterno
carcere inhabitando ab omni spe Solatii & exi-
tus resecti audituri sunt. Superest jam, ut pro-
bemus, Græcos per πύλας ᾗδης talem locum, non
autem mortem & sepulchrum tantum, intellexisse,
quod si a nobis evictum fuerit, ea haud dubie
erunt probata, quæ ad sententiam nostram ful-
ciendam, & contra Grotium, Cameronem, Har-
duinum, & alios probandam erant necessaria.
Stabat infixæ priscis sententia, quod Diis volenti-
bus impuris illis Spiritibus sæpe egressus concede-
retur, quo facto homines variis malis afficeren-
tur, atque ex hac Veterum Opinione explican-
dus Locus PLAUTI in *Trinummio* Act. II: sc. 4. 124.

- - *Acherontis ostium in nostro est agro.*

ad quæ verba notavit TAUBMANNUS p. m.
1342. *Veteres, cum animas omnes ad inferos de-
scendere putarent, multis locis esse ostium orci credebant,
ut qua Spiracula erant, quæ fœtoris fœditate animam
extorquebant, &c. sed & in locis pestilentibus Ostium*

Orci esse dicebant, ut hoc loco Festus Manalem Lapidem sive manale eleganter Ostium Manium vocat, de quo Scaliger ad Festum; Gruterus, Lux inquit huic loco est a Columella Lib. I. de Re Rust. Cap. 3. Nam ubi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modo perceptionem fructuum, sed & vitam Colonorum esse dubiam, vel potius mortem quæstu certiore &c. Hæc magis adhuc illustrat Job. Fred. GRONOVIVS in Lectionib. Plautinis p. 174. Januam Orci appellabant Veteres omnes locos pestilentes unde certam perniciem imminere & aditum ad manes esse existimabant, sic Apul. VI. Metam: Sed bene quod meas potissimum manus incidisti, & inter Orci Cancros jam ipsos hæsisti. Cancros vocant januam cancellatam, præcipue autem chasmata seu hiatus terræ in altum desidentes, & agros, quos Cicero vocat Cælo & Solo calamitosos, insalubres colentibus ita vocabant. Ex his jam facile animadvertimus, quam communis & recepta fuerit Veterum Opinio, animas impuras in infernum equidem esse detrusas, quod nos sacræ Literæ etiam docent, sed illas, quoties illis permittitur, hominibus damna inferre quantum possent, atque hæc magis adhuc confirmat LUCRETIVS de Rer. Nat. Lib. VI. 762.

*Janua his Orci potius regionibus esse
Credatur posta, hinc animas Acheruntis in oras,
Ducere forte Deos Manes inferne reamur.*

His adjungere possemus prolixiores VIRGILII descriptiones, qui hæc latius describit Æneid. Lib. VI. Sed eadem Græcorum de his fides erat, quam ab HOMERO acceperant, sic enim ille de ejusmodi Spiraculis, ex quibus impuri manes ad homines lædendos exirent Odyss. Lib. XIV. 156.

Ἐχθρὸς

Ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ὁμῶς Αἴδαο Πύλῃσι
Γίνεται.

*Inimicus enim mihi ille non minus Ditis januis
Est.*

& idem in oratione Tlepolemi ad Sarpedonem
Iliad. lib. V. 646.

Ἄλλ' ὕπ' ἐμῷ δμηθέντα πύλας αἴδαο περήσειν
Sed a me interfectum ad Portas Orci descensurum.

Et ne quis putet & objiciat, quod per Portas
Orci hoc loco sepulchrum intelligat, contextus
enim manifeste docet, quod hæc explicatio falsa
esset, quia aliàs certe sensus verbis minantibus
haut constaret, sed si quis dubitare velit dubitet,
& eum convincet alius locus *Iliad. Lib. XXIII.*
70. ubi anima Procli ad Achillem ita

Ἐυδεις, αὐτὰρ ἐμεῖο λελασμένος ἐπλεν Ἀχιλλεῦ
Οὐ μὲν μεν ζώντος ἀκήδεις, ἀλλὰ θανόντος,
Θάπτε μὲ ὅττι ταχιστα πύλας αἴδαο περήσω.

*Dormis & mei oblitus es, Achille?
Non quidem me viventem negligebas, sed mortuum,
Sepeli me quidem citissime, Portas Orci ut intrem.*

Homines insepultos in regnum tartareum ubi
Plato & Proserpina Sceptra tenebant, introire non
potuisse non est cur lectorem moneam, cum sit
res pueris nota secundum illud *VIRG. Æneid Lib.*
VI. 325. ubi Vates rationem exponit Æneæ,
quare Charon non omnes in Cymbam suam re-
cipiat.

*Hæc omnis quam cernis, inops inhumataque turba est,
Portitor ille Charon, hi quos vehit unda, sepulti.*

*Nec ripas datur horrendas & rauca fluentia
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum,
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.*

His quæ a nobis sunt dicta, adjungi possent etiam quædam argumenta, quæ affert WINDET in erudita exercitatione de *statu vita functor.* Sect. VI. p. 90. ubi Vir eruditiss. postquam in antecedentibus dixerat, hebræorum *חַיֵּי* & Græcorum *ἄδης* sæpius denotare mortem & sepulchrum, nunc firmiter etiam adstruit ex Scriptis Hebræorum, quod *חַיֵּי* sæpius a doctoribus Judæis sumatur, pro loco vita functorum, & quod *ἄδης* apud Græcos sæpe denotet domicilium illud Spirituum siue infernum, sic enim ille statim ab initio Sect. sextæ. Hebræorum *חַיֵּי* sæpe exhibet locum vita functorum, illum autem locum hebræi solent in duas regiones dispescere, Paradisum nempe & Gehennam. &c. & mox postea; Quemadmodum vero Hebr. *חַיֵּי* & bonum & infelicem Spirituum locum designat, ita Græcorum *ἄδης* & Elysium & Tartara continet, ita Auctor Operis Josepho adscripti quod edidit D. Hæschelius in notis ad Photium p. 9. Et quo sensu Scheol & *ἄδης* in subterraneis esse dicantur itidem, ὑπὸ χθονὸς διαπόσεις τε καὶ τιμὰς οἷς ἀγερῆς ἢ κακίας ἐπιτιθέμεναι ἐν βίῳ γέγονεν, hæcetiam ratio, quare Josephus Antiq. Jud. Lib. VI Cap. 14. Sect. 2. p. 354. edit. Havercamp. describens historiam mulieris Endorensis, Samuelem evocantis ait, quod ἐξ ἄδης ipsum ascendere fecerit. Plura qui desiderat inveniet loco cit. unde sitim suam circa hanc rem restringere possit.

§. X. Probatum dedimus, quantum quidem ex judicio boni lectoris expectamus, quod ex
com-

communi veterum loquendi ratione nihil insolitum fuerit Regnum Spirituum vocare πύλας ᾗδης, erat ideo phrasis cujus sensus & Græcis & Hellenistis hunc locum Evangelii legentibus potuit esse obvius: Hæc etiam est causa est, quare communem explicationem adoptandam quidem, sed alio quam hactenus factum est modo explicandam esse censuimus, quis enim per Portas inferni potestatem Diaboli & immundorum Spirituum dicet hoc loco significari, quamdiu per πύλας ᾗδης mortem tantum & sepulchrum denotari apud priscos probabitur, ut id certe a viris quibusdam doctissimis factum fuisse animadvertimus. Hoc etiam prolixius probat Phil. Jac. BURCKLIN Lib. de descensu Christi ad inferos p. 446, quæ autem prolixiora sunt, quam ut heic describi possint. Rem totam paucis verbis & summam verborum Christi ita exhibet Illustris Christ. Matth. PFAFFIUS in Notis exegeticis ad Evang. Matth. *Portæ Inferorum non prævalerunt adversus Ecclesiam, h. e. Ecclesia nunquam potest interire, licet totus mundus & omnes potestates terrestres & infernales adversus eam conspirarent & eam delere vellent, nunquam enim Dominus eam relinquet, sed eam inter dirissimas persecutiones tutam servabit.* Consimilem propemodum verbis Christi sensum etiam tribuit vir eruditione & pietate conspicuus Henr. Benedict. STARCKIUS in Not. Select. ad dubia loca N. T. p. 56. Hæc jam de Portis Inferorum dicta sufficiant, atque huic forsan labori potuissemus supersedere, si Doctiss. Christ. Sigism. GEORGIUS suam quam promisit de πύλας ᾗδης exercitationem in vindiciis N. T. ab Hebraïsmis p. 360. publici juris fecisset, quia a Viro Clarissimo nil nisi ex penetralibus Veterum Græcorum

rum petitem, & sufficientibus argumentis firmatum expectare potuiffemus.

§. XI Dum in eo fumus, ut quid per *πύλαις αἰδοῖς* intelligendum fit exponamus, velut coronidis loco adhuc examinandus est locus DIOG. LAERTII de *Vitis Philosophor.* Lib. VIII. Segm. 34. p. 515. edit *Wetsten.* ubi dicitur, quod Pythagoras a fabarum esu abstinuerit, quia *αἰδοῖς πύλαις* sint similes; verba ejus hæc sunt. *Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ τῶν κυάμων, παραγγέλλειν αὐτὸν ἀπέχεσθαι τῶν κυάμων, ἥτοι ὅτι αἰδοῖς εἰσὶν ὅμοιοι ἢ ὅτι αἰδοῖς πύλαις.* Ait autem Aristoteles libro de fabis, ideo admonuisse illum abstinendum fabis, sive quod pudendis similes essent, sive quod inferni januis. Multa eruditione magnaue industria id agit doctiss. WINDET in supra laudata dissertatione de *vita functionum statu*, Sect. V. p. 62. ut doceat & demonstret, quare Pythagoras voluerit discipulos suos a fabarum esu abstinere, & plurima quidem haut proletaria in hanc rem attulit, quæ repetere hoc loco nostrum non est, sed verba *Laertii*, quod *inferni januis* sint similes non exposuit, & quidem consulto, quis enim hæc obscurissima exponeret? Cum portæ inferni sint ens mere imaginarium, de quo ne quidem Veterum Poætæ descriptionem dedere; quis est, qui divinare possit, quis horum verborum sensus esse debeat? hæc cum ita sint, mihi equidem est persuasum mendum cubare in his *Laertii* verbis atque lectionem esse corruptam, atque integer erit sensus si legamus *αἰδοῖς πύλαις*: notum vero partes genitales Virorum & Mulierum promiscue *αἰδοῖς* vocari apud Græcos, ut nos docet POLLUX Onomast. Lib.

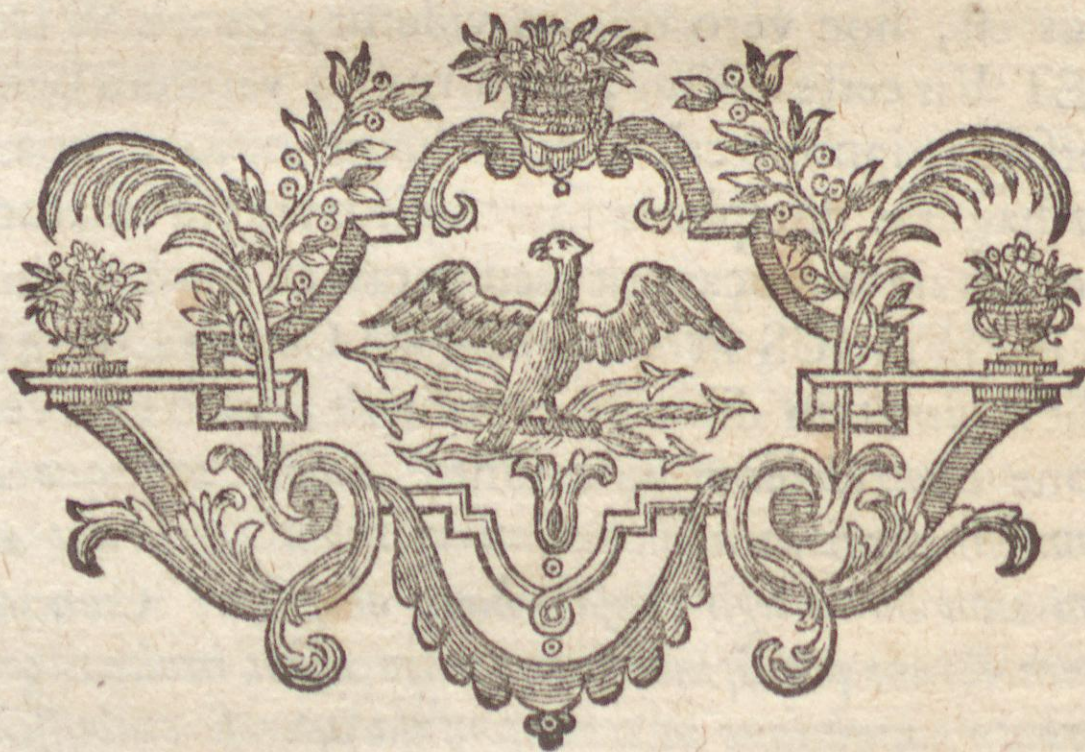

Lib. 2. Cap. 4. Sect. 144. p. m. 239. nec inso-
litum priscis cavitates corporis humani per cana-
nales desinentes πύλας vocare, hinc portæ hepa-
tis, per quas sanguis suscipitur πύλαι etiam dictæ,
ut nobis testis est iterum POLLUX Lib. 2. Cap. 4.
Sect. 215. Hæc autem quomodo intelligi & ex-
plicari debeant medicis & anatomicis explicandum
relinquimus, hoc saltem dabit lector, quod si
ita legamus, sensum aliquem exsculpi posse ex
dictis Laertii, cum certe quamdiu ἄδὲ πύλαις re-
tinetur, ne Oedipus quidem divinare possit,
quomodo fabæ cum portis inferni aliquam habere
possint similitudinem. Sed sit apud quemque ar-
bitrium, conjecturam damus, quam nec aliis ar-
gumentis firmare, nec pertinaciter defendere ani-
mus est, hoc vero mirum videtur, quare WIN-
DET Vir certe doctus, & in ritibus veterum bene
versatus ignoraverit, quæ fuerit ratio, quare
Pythagoras disciplinæ suæ traditos ab esu fabarum
tam anxie revocaverit, cum tamen rem totam
PORPHYRIUS in *vit. Pythagoræ* Cap. 44. p. 43.
edit Kuster. tam dilucide exposuerit, verba ex ver-
sione Luc. Holstenii hæc sunt. *Fabis vero æque ac
humanis carnibus abstinendum monebat, referunt au-
tem eum hujus legis causam hanc allegasse. Cum pri-
mum rerum principium atque origo essent invicem con-
turbata, multaque in terra confusa inter se coaluissent,
simulque comparuissent, paulatim singula exorta atque
discreta fuisse, cum simul & animalia nascerentur
& plantæ producerentur, tum ex eadem putredine
& homines extitisse, & fabas effloruisse, cujus rei
manifesta adducebat argumenta; si quis enim fabam
arrodat, dentibusque comminutam ferventibus solis ra-
diis paululum exponat, & post exiguum temporis spati-*

*um redcat, humani cruoris odorem in eo percipiet; præ-
terea si quis eo tempore, quo fabæ florem emittunt, pau-
lulum aliquid floris jam nigricantis accipiat, & in vas
fictile immissum & operculo obtectum humi defodiat,
atque ita defossam dies nonaginta conservet, tumque
effossam rursus promat, atque operculum tollat, loco
fabæ, aut pueruli caput, aut pudendum muliebri ena-
tum videbit. Hæc Porphyrius, ex quibus quan-
tum videtur lectio præsidium accipiet. Sed de
his abunde, nec plura addere lubet.*

T A N T U M.

Epi-

Epistola *
BEATI RHENANI
ad
MATHIAM ERBIUM,

Ecclesiasten Richenwillensem.
e MSC. edita.

S. D.

CUM nuper Joannes ab Augusta Rhetiae, is
cui *Aprinus dens* cognomentum facit, in-
ter fabros materiarios primi nominis Ar-
gentariam accerferetur a Principe, ut intestinum
Opus

* Hanc oppido memorabilem Rhenani Epistolam, nun-
quam haecenus, quod sciam, typis expressam, Erbius manu
JOANNIS ULSTETTERI Norimbergensis, jam tum
hypodidasculi *Richenwillensis*, describi & ad HENRI-
CUM BULLINGERUM, Ecclesiae Tigurinae Antistitem
vigilantissimum, transmitti curavit, his adjectis literulis.
BULLINGERO S.

„ Quirinus ægre impetravit a me descriptionem Epi-
„ stolæ Rhenani. Nam ad me illam dederat, ut respon-
„ derem barbaris aulae proceribus, qui vetustatem &
„ ruinas Argentuariæ rident. Aiebat Quirinus a vestris
„ illam flagitari. A quibus sit prodita ignoro, nisi idem
„ Quirinus fecerit, qui dum hic est, a nostris non arce-
„ tur colloquiis, tum forte lecta fuit &c. Eam tibi bona
„ fide committo legendam cum reliquis &c. Alias forte
„ plura de ea re &c.

ERBIUS.

Opus ejus ædificii, quod illic extruitur, elaborandum ei locaret, aliquot videlicet cœnacula lacunaribus intecturo, & parietes materia vestituro, hac iter faciens, nuncium elocatorem in ædes meas adduxit, ut ille conspectis nonnullis Opificii speciminibus, quorum aliquot penes me habeo, commendabiliorem ipsum Principi faceret: Is Barrum (nam illic habitat) rediens post biduum, indicavit hic mihi, quanti cum Socio omnem illam incrustationem materiariam conduxisset. Gratulatus sum ei, qui locum reperisset, quod semper cupere visus est, ubi posset artem suam ostendere. Atque dum surgentem Principis structuram narrando mihi depingit, de qua pridem multa audieram, vivente adhuc *Georgio Wolphio* ab actis Oppidi Richenwillensis, occasionem dedit, ut Inscriptionem istam conciperem. Quanquam, ut verum dicam, non nunc primum ejus rei venit in mentem, sed tum statim cum Principem acceperam nescio quod munimentum illic moliri, convocatis consilii gratia vicinarum Civitatum architectis, in quibus & hujus Oppidi publicus Structor fuit *Sebastianus Zieglerus*, quo cum magna mihi familiaritas intercedit. At enim verebar, ne si quid hujusmodi misissem, ambiciosulus videri possem, & reprehensione dignus, qui alienis ultro me negotiis ingererem. Magis vero deterrebat, quod ad literarum latinarum, & Antiquitatis imperitos mittere cogerer, quibus difficile sit persuadere, ante annos ter centum ullos homines in hac regione vixisse. Sed movit tamen me redeuntis opificis prædicatio, cui inscriptionem plane commissurus eram Principi offerendam, si statim opus conductum fuisset ag-
gressus.

gressus. Verum quoniam ante natalem Bartholomæi Apostoli illuc non est migraturus, haud libuit rem tamdiu differre, præsertim cum hic adesse *Hammannum Truchses* præfectum oppidi vestri intelligerem, ad quem Schedam (*) transmissi istuc ferendam. Nihil hic venor nec laudis nec gratiæ. Invitat me partim amor patriæ communis, ut vetustas illustretur, partim Principis honor, qui multum apud posteros gloriæ consequetur, & nominis sui immortalitatem hac Inscriptione consecrabit, reparator veteris & jacentis Argentariæ, atque Possessor & Dominus loci, cum insignis olim, tum mire celebris maxime post Gratiani Augusti victoriam. Quod si istis displiceat studium nostrum, non videbor voto frustratus, si tibi tuique similibus, qui literas colitis, probabor. Saltem magis amabitis deinceps Argentariam, nobile Romanorum Præsidium, & contemplabimini rerum humanarum fragilitatem, qui videatis oppidum tam munitum, tamque

(*) MEMORIAE SACRUM.

In ruinis veteris Argentuariæ, ab Alemannis in hanc Provinciam irrumpentibus funditus everse, (Harburgum ipsi dictitabant) quam Gratiani Aug. victoria cæsis haud procul hinc XXX Alemannorum Lentiensium millibus anno a Christo nato CCCLXXX, ut divus Hieronymus autor est, celebriorem reddiderat, civitatem, Antonino, Cæsari, Ptolomæo, Marcellino, aliisque commemoratam, in ejus ruinis Clarissimus Princeps Georgius Comes a Wirtenbergo &c. Hoc ædificium extrui fecit Anno salutis MDXLIII sane quam multis Romanæ vetustatis monumentis, dum fundamenta locantur, repertis erutisque. Videsis J. Stampfii Anal. Helv. Lib. III. c. 48.

tamque amplum prorsus intercidiſſe, etiam ipſo nomine abolito, ſubterraneis tantum Ruinis exantibus, quæ Vetuſtatem munitio- nis indicant. O quam nihil diuturnum in hoc Mundo! Porro non dubito, multa adhuc in ruinis latere, etiam Inſcriptiones Romanas, ſi agri paullo altius alicubi refodiantur, apparitura. Nam de iis qui Colmariaë nati ſunt & educati memini me audire, ſæpe Theſauros in ruinis illis eſſe re-
 tos καὶ κειμήλιά τινα, haud me Hercule parvi pretii. Id agebant cum ſua, tum multo magis ſuorum Majorum, ætate factum. Quicquid autem aureum eſt aut argenteum, ſecreto conflatur, ne Domino Loci juxta civilium Legum ſanctionem, quod proſper obtulit Mercurius, dependere totum iſ qui reperit cogatur. Quantum ergo putas in mille annis illinc eſſe ablatum? Enim vero noſtri Majores Allamanni, qui ſub Valentiniano tertio cum liberis & uxoribus Rhenum tranſgreſſi in hac terra confederunt, quæ jam Romanorum erat provincia, præſidi-
 orum loca, civitatesque omnes diſjecerunt atque ſubverterunt. De quo Alemannorum tranſitu HIERONYMI illud ad Gerontiam accipien-
 dum: *Tornacus*, inquit, *Nemetæ*, *Argentoratus*, *translati in Germaniam*: Non quod Germani ante non eſſent, ſed quia Romanorum jugum acceperunt. Et hoc eſt quod dixi fuiſſe provinciam Romanorum. Ut enim res apertius exponatur, *Tribotes* Germani ſive *Triboci* cum ceteris nationi-
 bus, a quibus Germania prima & ſecunda in hac Gallica ripa nomen ſortitæ ſunt, in has regiones, multis ante ſeculis, priuſquam Julius Cæſar naſceretur, & ipſi populariter Rhenum
 trans-

transgressi, Julio postea, ac ceteris Augustis par-
ruere, unde ambæ Germaniæ, in hoc Rheni la-
tere, provinciæ factæ sunt: Prima atque se-
cunda, sive superior & inferior. Proinde metu
Romanorum, cum quibus jam quingentos plus
minus annos pugnaverant transrhenanæ gentes A-
lemanni & ceteri, veriti ne resumptis illi viribus
aliquando redirent, ceu modo dixi, nullum a se
destructorum oppidorum statim repararunt, sed
vicos in proximo constituere. Sicque *Deinhei-*
mum, *Columbaria*, *Blienswilerium* ad *Argentuari-*
am: ad *Argentoratum* *Kunigshovium*, *Finckwileri-*
um, & similes vici sunt exorti. Sed & ipsæ ur-
bes in vicos abiere, *Augusta Raurica*, *Argentu-*
aria, *Brocomagus*, aliæ in ipsis ruinis paullatim
coalescentes. Unde dicta sit *Argentuarium* non
multo facilius est dicere, quam *Cremonæ* sive *Ra-*
rennæ etymon invenire. *Argentuariam* appellat mi-
litare ANTONINI *Itinerarium*, ut & CL. PTO-
LEMAEUS *Ἀργεντοῦργιαν*, at MARCELLINUS
& D. HIERONYMUS, *Argentariam*. In EU-
TROPIO postremæ editionis quidam pro *Argen-*
tariam supposuit *Argentoratum*. Videmus autem
Argentuariam eo loci sitam, ubi *Ellus* sive *Alsa*
amnis navigabilis esse incipit: *Argentoratum* ad
confluentes *Prusæ* & *Elli* fluminum. Forte ergo
Principem eundem & *Conditorem* eundem urbes
ambæ habuerunt, antequam limites provinciarum
a Romanis ponerentur, tum videlicet, cum,
ut supra meminimus, *Triboci* in hanc regionem
a Germanis, auctore STRABONE, transgressi
sunt. Quo tempore, (nam usos *Tribocos* ad-
venas Germanica lingua reor,) priusquam sub
Julio Cæsare demum una cum avito sermone
liber-

libertatem etiam imminui passi sunt, fortassis *Orgentonis* vel *Argentonis* alicujus, ad confluentes *Alsæ* & *Prusæ* habitatio, *Orgentenrode* dicta est, quod *Rod* Germanis domicilium sive locum habitationi destinatum significet, unde in propinquo *Ottenrod* vicus, hoc est *Othonis* domus, & *Rodwilla*, *Rodanburgum*, *Rodwilerium*, *Rodheimum*, & *Roddorff*, ab eodem vocabulo, non a rubro deducta. Similiterque locus alter superior, ubi navium patiens incipit esse fluvijs, *Argentwar*, velut propugnaculum aut agger *Argentonis* appellatus est. *Orgentorigis* Helvetii meminit initio *Commentariorum CAESAR*. Hæc nomina post aliquot secula Romani milites alterum in *Argentoratum*, alterum in *Argentuariam* demutarunt. Sic apud *MARCELLINUM Butzbachios* reperiō *Buccinobantes* dici. Nec aliter vulgus Germanicum Latinas voces corrumpit, dum *Finem terræ* vocat *Finstern*, *Finem Montium Finstern*, *Montem concordie Rochersperg*. Id quod omnibus populis solenne est, in non intellectis. Huic originationi non minus fidei habeas, quam si esset ex *Luciani* libellis deprompta, quibus ille τῆς ἀλυστοῦς ἰσορίας titulum prætulit. Stultum est nimium in antiquitatem inquirere. Quod verisimilius est, posteriores provinciæ hujus occupatores *Alamanni* illi majores nostri primis syllabis *Argentoratum*, extremis *Argentuariam* spoliantes adjecto *Burgi* vocabulo, quod munimentum Germanis significat, Romanas appellationes in *Storattiburgum*, sive elisis vocalibus *O* & *I*, *Stratburgum* & *Arzburgum* detorserunt, idiomati suo, quod sibilum & aspirationem amat, accomodantes. Sed quomodo nunc *Argentomagus* Galliæ, & *Argento-*

gentolium Hispanice oppida apud ANTONINUM interpretabimur ? Enimvero te non moveat, quod PYRKHEIMERUS Argentuariam in ripa Rheni collocat, quippe labitur bonus vir, quem admodum & nos sæpe labimur. Narrabat olim HIERONYMUS GEBWILERIUS visam *Chunrado Leontorio*, Mulbrunensi Monacho, qui tum in Barisiensi cœnobio agebat, chartam perveterem, in qua ascriptum erat: *Datum Argentuariæ, quæ nunc Colmar dicitur.* Fateor non procul abesse a Colmaria, sed tamen veterum locorum appellationes, non sunt idcirco in novas civitates aut vicos recentiores transferendæ, quod nimis crebro fit. Ad Argentuariæ sane vetustatem simul & auctoritatem facit, quod Graphionem hoc est judicem habuit, qui Comes dici solet. Jam qui sint LENTIENSES accipiendi, haud miror te non intelligere, nam horum præter MARCELLINUM, quod sciam, nullus autor meminit. Is libro XV. „Paullo post (inquit) & Lentienfibus Alamannicis pagis indictum est bellum, „conlimitia sæpe Romana latius irrumpentibus. „Ubi in vulgatis exemplaribus pro: & *Lentienfibus*, perperam legitur: & *sentientibus*. Cui hic *Lentienfium*, bone Deus, veniret in mentem ? Meditabantur autem tum Lentienfes irruptionem in Rhætiam, ad lacum Brigantinum usque progressi, & tantam obviam venientis exercitus Romani stragem ediderunt. Idem MARCELLINUS libro XXXI, quem Editio Augustana supperadditum continet, ejus pugnæ, quæ ad Argentuariam gesta est, narrationem exordiens. „Et jam „Lentienfis (inquit) Alamannicus populus tractibus Rheticis confinis, per fallaces discursus, Tom. I. N n „viola-

„ violato fœdere dudum concepto collimitia
 „ nostra tentabat. „ Et quæ sequuntur. Ita-
 que scias, Lentieneses (*) Martianæ Sylvæ, quam
nigram consuetudo vocat, incolas esse, quorum
 caput est hodie *Lentzsch*, olim ultra Divum
 Blasium, & circumquaque, longius etiam por-
 tendebantur. Hi Lentieneses labente imperio Ro-
 mano in Helvetiorum terram transcendentes *Lentz-
 burgum* condiderunt, in memoriam nominis sui.
 Quæ arx proximis seculis nobilissimos Comites
 habuit, quorum opera Friderichus ille Ænobar-
 bus multas res præclaras in transalpina militia
 gessit. Iidem Lentieneses, quod ad inscriptionem
 & propositum nostrum pertinet, *pagorum omnium
 incolis in unum collectis* (sic enim MARCELLINUS
 scribit) *menſe Februario Rhenum Gelu pervium trans-
 gressi, cum quadraginta armatorum millibus, vel ſep-
 tuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis (vide
 candorem Marcellini) jactitarunt, sublatis in super-
 biam, nostra confidentius irruerunt.* Et sequitur.
 „ Proinde, (inquit) horrifico adversum fragore
 „ terrente, primum apud Argentuariam signo
 „ per cornicines dato, concurri est cæptum. „
 Addit tandem: „ Ita sunt (inquit) cæsi, ut ex
 „ prædicto numero non plus quam quinque mil-
 „ lia, ut æſtimabatur, evaderent, densitate ne-
 „ morum tecti. „ Et quæ sequuntur. Ibi Len-
 tiensium Rex Priarius cecidit cum fortissimo quo-
 que. Mox victores Romani Rhenum transeun-
 tes Lentiensium pagos in Hercynio nemore eva-
 starunt, usque ad Danubii fontem penetrando.
 Quod factum AUSONIUS poeta Aug. præcep-
 tor,

(*) Lentieneses, die Lentzen waren Schwarzwälder und Schwaben.

tor, qui tum in comitatu fuerat, hoc Epigrammate celebrat. Facit autem Danubium loquentem ad Nilum:

*Illyricis regnator aquis tibi Nile secundus
Danubius lætum profero fonte caput,
Saluere Augustos jubeo, natumque patremque
Armiferis alui quos ego Pannoniis,
Nuncius Euxino jam nunc volo currere Ponto,
Ut sciat hoc superum cura secunda VALENS:
Cæde, fuga, flammis stratos petiisse Suevos (*)
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco
Quo si, lege maris, refluus mihi curreret amnis
Huc possem victor inde referre Gothos.*

Et rursus hoc Epigrammate Danubius loquitur:

*Danubius penitis caput occultatus in oris
Totus sub vestra jam ditione fluo,
Qua gelidum fontem mediis effundo Suevis,
Imperiis gravidas qua seco Pannonias,
Et qua dives aquis Scythico solvo ostia ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto jugum.
Augusto dabitur sed proximi palma VALENTI
Inveniat fontes, hic quoque Nile tuos.*

In ea Romanorum in Lentiensium agros excursione, „ Cum, (ut MARCELLINI verbis utar)
„ ærumnis populi sui, pene ad internecionem
„ deleti, post deditionem, quam supplici pre-
„ ce impetravere, juventutem suam validam
„ Romanorum tyrociniis permiscendam obtulif-
„ sent, „ arbitror ab AUSONIO Poëta Cæ-
saris Gratiani Præceptore, quem hostes persequen-
tem trans Rhenum officii gratia comitabatur, ad

Nn 2

Con-

(*) Alemanni Lentenses Suevi fuere.

Consulatum vacantem ejusdem munificentia paullo post evectus, tenellam adhuc puellam Bissulam nomine fuisse raptam, quam virgunculam Suevam aluit, & mox libertate donavit, in deliciis habitam, quod linguam Romanam tam feliciter didicisset, quemadmodum his carminibus ipsa testatur:

*Bissula trans gelidum stirpe & lare profata Rhenum,
Conscia nascentis Bissula Danubii,
Capta manu, sed missa manu, dominatur in ejus
Deliciis, cujus bellica præda fuit.
Matre carens, nutricis egens nescivit herai
Imperium,
Fortunæ ac Patriæ quæ nulla opprobria sensit
Illico inexperto libera servitio.
Sic Latiis mutata bonis, Germana maneret
Ut facies, oculos cærule, flava comas,
Ambiguam modo lingua facit, modo forma puellam,
Hæc Rheno genitam prædicat, hæc Latio.*

Ceterum victoriam istam Gratianus inprimis Mallobandi Francorum Germanorum, neque enim in Gallia adhuc confederant, Regi debet, qui in Palatio merebat, domesticorum comitem agens, quemadmodum hodieque Franciscus Galliarum Rex in exercitu suo Germanos conductos habet, nunc, ut rumor jactat, tractum Armoricarum inferiorem, hoc est, Artesiam Hannoniamque male vexans. Triumphum ergo reportavit Gratianus de Lentiensibus Germanis, sed potissimum auxilio Germanorum devictis, quibus, ut ex MARCELLINO liquet, nihil adeo nocuit, quam quod in prædatorios globos divisi, conjunctum exercitum non habuere. Quo minus ignominiosum fuerit,

fuerit, si hæc pugna tam memorabilis in aula aliqua arcis Argentuariensis novæ depingatur in pariete. Quid enim mirum, si Germani victi sunt a Germanis? Nam Lentienfes, tametsi viri fortissimi, homines tamen fuere. Quæ gens autem non aliquando vicit & victa est? alioqui summus ille Poëtarum HOMERUS, falso epitheto Martem, ἄλλο πρὸς ἄλλον appellasset. Et constat *Martis communis* proverbium non frustra Latinis in ore esse. Quod superest, tu amusis istis, qui scire avent quid Inscriptio contineat, hæc prolixè expones, simulque propones legendum opus Chronicorum *Abbatis Urspergensis*, quod *Hedio* Germanice vertit, selectæ historiæ titulo pag. 110. sub ANNIS GRATIANI. Idem Hedio, Vir optimus, quoniam Principi carissimus, & vicissim ipsi deditus, ubi redierit ex Ubiis, quo nuper ab Archiepiscopo Colonienfi evocatus est, libenter & scite vertet nostram inscriptionem, aut meliorem condet ipse, sive solutam orationem velis, sive numeris Germanicis astrictam: nam in utroque genere valet. Argumento sunt plurimorum Auctorum elegantissimæ versiones. Res non indiget festinatione, quippe hujusmodi tabulæ inscriptionum infertiles & exemptiles de genere Rutorum & Cæsarum sunt, de quibus in pandectis Juris Civilis fit mentio. Mihi profecto fusiles non placent propter furum insidias & raptorum, seditionis aut belli tempore, quod consari possunt. Vidi in cœnobiis quibusdam pretiosissima vitra fenestrarum duntaxat ob plumbum, quo inclusa erant, comminuta. Lapideæ tabulæ placent ex fodina lapidaria sive latonica Grefwilerienfi, quæ tabulæ etiamsi violentur,

hominum aut temporum injuria, fragmenta tamen illorum remanent. *Germaniam meam* dudum auxissem & edidissem denuo, nisi viderem absurdas opiniones & meras fabulas pluris fieri, quam veram ac fide nixam vetustatis cognitionem. Ecquis *Aventini* libros quærit, quo nullus mortali-um ævo nostro in scrutanda antiquitate diligentius versatus est? Fabulis & ineptiis mundus oblectatur. De *Speculo legum Saxonico*, Germanicus codex est, emendo, una cum Constitutionibus feudalibus Othonis primi, quod **Wichtbild** appellant, item de imaginibus primorum vetustissimorum Germaniæ Principum, *Tuisconis*, *Manni*, *Wigewonis*, *Heriwonis*, *Eusterwonis*, *Marsi*, *Grambrinii*, *Suevi*, ceterorum, pro Principe vestro emendis curam adhibe. Nam tales heroes Germanicarum nationum in parietibus cænaculorum ubique depingi deberent. Venales habentur Colmariae apud *Georgium Wicgramium* Bibliopolam, cum hoc titulo, in frontispicio libelli: **Ursprung und Herkommen der zwölf ersten alten König und Fürsten deutscher Nation, wie und zu welchen Zeiten ihr jeder regiert hat.** Saxonicae Leges Lipsiensis editionis veneunt Argentorati. Sed nimium te meis nugis onero, verendum ut sit, ne sic a lectione sacra advocatus cras minus instructus pro Concione dicturus ad populum. Vale. Datum Selestadii IV. Calendas Sextiles MDXLIII.

Beatus Rhenanus.

ANO-

ANONYMI Responsoræ

Ad

Auctorem

DISSERTATIONIS EPISTOLICÆ

in I. Thess. V : 23.

de

Tribus Hominis cœlitus renati Partibus
Essentialibus.

I. Thess. V : 21.

Πάντα δοκιμάζετε . τὸ καλὸν
κατέχετε.

§. I.

A Nonymus Autor Libelli: Das ganze Loos
eines wahren Gläubigen; Geist, Seel
und Leib, qui hoc currente anno Basi-
leæ prodiit, volvens *Particulam secundam Musei Hel-*
vetici ad juvandum Literas etiam hoc anno a-
perti, repperit tum Recensionem Libelli sui su-
pra memorati in *Novis Literariis*, tum *Dissertatio-*
nem Epistolicam in I. Thess. V. 23. de tribus Ho-
minis Cœlitus renati Partibus.

§. II. Longa annorum serie & variis experi-
mentis edoctus didicit Judicia Hominum, The-
ologorum speciatim, ex cœco Fervore profecta
contemnere ac soli veritati scrutandæ operam

Nn 4

dare.

dare. Qui talibus displicet, placet (a) Veritatis Amatoribus & Scrutatoribus. Et quare non contemnendi ac commiseratione prosequendi ejusmodi Polemici, qui nequidem scripta, quæ mordaciter censent, legunt, statum Controversiæ detorquent & quod ex principiis propriæ Religionis Verum, Solidum ac Orthodoxum est, habent pro Suspecto, Fanatico, Heterodoxo?

§. III. Certus sum & mecum omnes, qui Libellum dictum vel obiter tantum legunt, (b) Competitorem illum Bernensem, qui pro vacante Cathedra Elenctica in Illustri Bernatam Academia disputavit, imprudenter scripsisse, Auctorem Anonymum docere *Hominem ex tribus Substantiis esse compositum*. Contrarium liquido constat ex Statu Controversiæ clare posito his verbis: *Dieser Satz hat auch keine Gemeinschaft mit einem andern, der lehrt, daß ein jeder Mensch aus 3. Theilen bestehe, indem Wir dieses ganze Loos allein den Wiedergeborenen zulegen.* p. 9.

§. IV.

(a) In quibus nomen suum profitetur Autor Dissertationis Epistoliciæ: Et quæ in hocce Paragrapho de iniquioribus quibusdam centuris ac judiciis moventur querelæ, respiciunt in hac causa Theses illius, quæ nuper Bernæ inter alias pro vacante Cathedra Theol. Elencticiæ publice ad disputandum proposita est injuriam, quam jam publice arguunt Nova Literaria Museo Helvetico subjuncta.

(b) At hæc non tribuenda sunt Clariss. τῷ νῦν ἐν ἀγίῳ *Fischer*o, cui hæc Thesis cum ceteris, aliunde præscripta, forte obtigit defendenda.

§. IV. Qui vero Dogma Evangelicum de *Regenitis ex Spiritu, Anima & Corpore* constantibus, novitatis vel Fanaticismi aut Erroris accusant, nequidem versati sunt in Historia Theologica, multo minus norunt discernere inter solida Argumenta, inter præcipuas Veritates Evangelicas in Ecclesia Protestante receptas, ac ea quæ incerta & erronea sunt. Non quidem novum, quod datur, absolute rejiciendum. Nova, quæ Spiritus novus dictat, quæ claris rationibus adstruuntur, æque vera recte habentur ac vetera. Scriba Regni Cælorum apte ex Corde suo depromit non solum vetera, sed & *καινὰ* nova Matth. XIII. 52. Non tamen Doctrina, quæ propugnatur, inter novas referri potest, ut exemplis probatum est p. 61. - - 64. Peropportune *Auctor Dissertationis Epistolice* p. 317. Verba *Aretii, Theologi Bernensis* excitavit. Quod Bernenses probant in Theologo optimæ famæ proprio, quomodo HIC rejicit hoc ipsum in extero? Si res hæc Auctori agenda & defendenda foret, plura testimonia, etiam perantiqua, ut *Irenæi, Ambrosii, Origenis, Athanasii, Theophylacti, Tatiani, Tauleri* & aliorum in medium proponi possent. Sed arcti cancelli, quibus inclusi sumus, prolixitatem nunc prohibent. Si qui alii metuunt a Fanaticismo hoc in Themate latente, discant prius, quid Fanaticum sit. An Fanaticismi ullum vestigium in Dogmate, quod ex Sacris distincte & varie probatur, Testimoniis etiam exegetice tractatis ac Nexu Veritatum Evangelicarum? Unde porro fuit liberum id esse ab errore, quod tot Argumentis Scripturæ, iisque claris & fortibus asseritur. Imo judico ex Ar-

gumentis primis, quæ contra Pelagianismum & Hostes Operationum Spiritus S. ad Salutem necessariarum militant, Assertum esse nostrum. Jugulum talium Errorum inciditur Doctrina de Regenitis constantibus ex Spiritu, Anima & Corpore. Quum Pelagiani & omnes, qui Vires naturæ in salute nostra nimium extollunt & sibi favere judicant, ament Positionem *Hominem nonnisi constare Corpore & Anima*. Et quare toties in Precibus, in Canticis, expetimus *Spiritum sanctum habitantem, regenerantem, illuminantem* &c. Corda nostra? An serio precamur? Vel an ludimus? Si prius, testamur Eum Natura nobis non inesse, Gratia Dei dari, Christianum adeoque habere præter Animam & Corpus etiam Spiritum Dei. Sed satis de his.

§. V. Malo in posterum agere cum *Auctore Dissertationis Epistolicae*. Ut ipsi sum *Anonymus*, ita mihi est *innominatus*. Probo Dissensum ejus in Exegesi Verborum I. Thess. V. 23. modestum, rationalem, Examini propositum. Hac Via magis & magis pervenimus ad Veritatem latentem vel nodos intricatos mutuo amico Colloquio solvimus, saltem Libertatem dissentendi cum pace & simul æstimatione damus. Valeat Paulinum: *Unusquisque certus sit in Mente sua*.

§. VI. Salva pace, quæ mihi cum Innominato intercedit, noto Titulum *de Tribus Hominis cœlitus renati Partibus Essentialibus* meum non esse. Studio (c) abstinui

(c) Agnoscit Autor Dissertationis Epistolicae, (quem *Innominatum* appellare placet,) innoxium hunc errorem, ita emendandum: *De tribus essentialibus hominem cœli-*

abstinui tum in Titulo, tum in Libello a Phrasi
 drey Wesentliche Theile eines Wiedergeborenen.
 Novi enim, quam contentiosi esse soleant quidam
 fervidiores nostri Ordinis. Quare ne vel inno-
 centi Verbo tales exacerbarem, sollicitus scripsi:
 Das ganze Loos eines Wahren Glaubigen,
 Geist, Seel und Leib/ judicans me ansam liti-
 gandi potius præscindere, si cum Scriptura lo-
 querer & omitterem Phrasin captiosam drey we-
 sentliche Theile. Aliis quidem libertatem liberius
 scribendi do ac probo, cuncta, quæ lego, in
 meliorem partem vertens, quum ipse, si mihi
 præsens sum, hac non utar Libertate. Dein
 noto Verba in Parenthesi p. 313. (*præter Animam
 & Corpus, quæ Hominis, qua talis, integra Sors sit*)
 quæ (d) mihi adscribuntur, quæ tamen mea
 curate loquendo non sunt. Animam integram
 Sor-

tus renatum constituentibus: Quanquam ejus in Dissensu
 de loci Paulini vera sententia nullum sit momentum.
 Quam difficile autem sit hunc errorem non errare suo
 nos exemplo docet Clariss. hujus Dissertationis Apologe-
 ticæ Autor infra §. IX. ubi hæc leguntur verba: *Verum
 est Animam & Corpus esse PARTES omnibus homini-
 bus communes, verum præcipua PARTE destitutis.*
 Ita in Libello germanico pag. 28. Spiritum S. appellat
 den vornehmsten Theil. Et pag. 25. Spiritus, Anima. &
 Corpus vocantur Theile des ganzen Looses der Wieders-
 geborenen. Et infra sub finem §. IX. *Apostolus statim
 subjicit PARTES, Spiritum, Animam & Corpus.*

(d) At vero hæc verba diserte tanquam communis
 omnium christianorum Theologorum Sententia propo-
 nuntur; non vero Clarissimo Viro tanquam sua trans-
 feribuntur.

Sortem non habeo, quippe (e) ὕσέρημα est, non ὁλονληρία, tota Sors. Quanquam verum sit, quod irrogenitus constet tantum ex Anima & Corpore. Denique noto Verba p. 315. *Utrum Πνεῦμα in omnibus iis Locis, in quibus a Ψυχῇ distinguitur, necessario Spiritum S. designet? Quod quidem doctissimus Anonymus affirmat.* Quæ vero ego nonnisi restringo ad Loca allegata, speciatim ad I. Theff. V. 23. non vero (f) extendo ad omnia Loca, in quibus Πνεῦμα a Ψυχῇ distinguitur. Nondum enim omnia Loca evolvi, multo minus curate examinavi, an eadem ubique obtineat mens. Non memor sum, quod affirmaverim omnibus in Locis, in quibus *Spiritus* ab *Anima* distinguitur, Πνεῦμα necessario Spiritum S. designare.

§. VII.

(e) Quo sensu Anima & Corpus, quæ totum Hominem in statu Naturæ consideratum constituunt, ὕσέρημα dici possit, Autor Dissertationis Epistolice non intelligit; neque proin rationem perspectam habet, quominus Anima & Corpus tota hominis in statu naturæ, seu qua talis considerati Sors possit sensu vero & commodo appellari. Quid enim deest homini ψυχικῶ, quominus totus quantus quantus est talis sit, si modo corpus & ψυχὴν habet.

(f) Neque vero Autor Dissertationis Epistolice hæc ad omnia sine discrimine loca extendit: Loquitur pag. 315. de applicatione Thesew a Celeberr. Anonymo defensæ, & quam ipse hætenus a variis criminationibus vindicaverat, ad hæc vel illa S. Scr. loca, in quibus πνεῦμα & ψυχὴ tanquam distincta memorantur, & quæ ad confirmandam hanc Thesin a Doctiss. Anonymo fuerant excitata, atque de his affirmat, in Singulis sive *omnibus IIS locis* hanc Quæstionem redire seorsim discutiendam: Utrum πνεῦμα & ψυχὴ necessario essentielle discrimen involvant? adeoque πνεῦμα de Spiritu S. necessario accipiendum sit.

§. VII His præmissis, quæ Mentem Verborum meorum distinctius determinant & non tam propter æquissimum ac doctissimum *Dissert. Epist. Auctorem* a me monita sunt, sed propter minus æquos Censores, qui forsan Libellum meum Germanicum nunquam vident aut legunt, ad occurrendum iniquæ Censuræ, nunc statim progredior ad Argumenta, quæ Innominatus Auctor meæ opposuit Explicationi Verborum I. Thess. V. 23. Iste bene observavit pag. 315. Argumentum, quod ex loco citato profero pro *tota Sorte regenitorum, Spiritu scil. Anima & Corpore*, si vel maxime robore probandi careret, thesin meam nondum infringere. Nec enim unicum est, nec etiam præcipuum. Quoties evenit, ut unum vel alterum Argumentum minus selectum thesin non corroboret, quæ tamen fundatissima est ob alias validas rationes. Innumera prostant Exempla, quæ igitur memorare supersedeo. Tentabo tamen, an Auctori, qui rationes amat, vel saltem aliis Lectoribus, ad Difficultates propositas valeam satisfacere. Dein conferam Explicationem meam cum Auctoris, experturus quænam præferenda vel saltem majorem præ se ferat speciem.

§. VIII. Eruditissimus Auctor sequentia, quominus album calculum Exegesi meæ adjicere possit, in medium profert pag. 319. Et quidem *Anonymus* illud ὁλόκληρον ὑμῶν substantive vult accipi, quasi commune genus seu totum ex partibus integrantibus constans designaret; quapropter etiam a reliquis per comma sejungit: Sed quum Adjectivum sit ὁλόκληρον, necessario si substantive accipiendum foret,

ret, *Articulum ante se requireret, atque scribendum fu-*
isset: καὶ τὸ ὁλόκληρον ὑμῶν, τὸ Πνεῦμα, καὶ ἡ
Ψυχὴ, καὶ τὸ Σῶμα, ἀμέμπτως τηρεῖν. Si vero
ὁλόκληρον Articulo destitutum Adjective accipiendum est,
additum ὑμῶν diserte monet de humano, neutiquam
vero de Divino, Spiritu h. l. sermonem esse. R. Ita
est. Ὁλόκληρον substantive accipio. Non dico,
quod Substantivum, sed quod substantive acci-
piendum. Quam frequens, quod Adjectiva, ma-
xime Neutra, vim Substantivorum habeant!
Unde Observatio Glassiana: In Græcismo Neutrum
Adjectivi pro Substantivo ponitur v. p. 536, 537.
& p. 592. Notandum insuper in Hellenismo N. Te-
stamenti adjectivum neutrum, quod PRO SUBSTAN-
TIVO ponitur, eadem Constructione suum Substanti-
um in Genitivo Casu post se regere. Nec Glassus
observat tantum, sed plurimis Exemplis probat. (g)
Quæ ergo Difficultas, quod ὁλόκληρον adjectivum
neutrum pro Substantivo habeam? Tota Sors ve-
stra? Objicit innominatus Auctor tale Adjecti-
vum necessario postulare Articulum ante se καὶ τὸ ὁλό-
κληρον ὑμῶν. R. Necessitatem non video. (h)
Nam

(g) At nemo hic quisquam difficultatem quærit: Ipse
 Auctor. Dissert. diserte ponit Adjectiva sæpe Substantive
 accipienda esse: Neque de Syntaxi horum adjectivorum
 Substantive acceptorum ullum movit scrupulum. Hæc
 ergo ad rem parum faciunt.

(h) Non aliter fert Linguae Græcæ usus, siquidem
 adjectivum neutrum Substantive accipiendum esse nonnisi
 ex præfixo articulo cognoscitur. Neque sufficit ad El-
 lipses S. in genere confugere. Neque GLASSIUS, ne-
 que NOLDIUS vel unicum in hoc genere Ellipseos exem-
 plum proferunt; sed in contrarium infinita. Et hoc pal-
 marium est argumentum, ex constanti Linguae genio

Nam Scriptura abundat Ellipsis non solum V. sed & N. Testamenti. Exempla dant NOLDIUS & GLASSIUS, Particularistæ Philologici eximii. Vide illum in *Concord.* p. 242, 243. Hunc vero in *Philol. S.* p. 696, 697. Objicit porro: Si vero ὁλόκληρον *Articulo destitutum adjective accipiendum est, additum ὑμῶν diserte monet de humano, neutriquam vero de Divino, Spiritu h. l. Sermonem esse p. 319.* Ex dictis facilis est responsio. Adjectivum, quod Naturam Substantivi assumit, (i) commode post se habere *Genitivum ὑμῶν tota Sors vestra* ut Rom. II 4. Τὸ Χρηστὸν τῆ Θεῆ pro Χρηστότης τῆ Θεῆ. Sic I. Cor. I. 25. Τὸ μαρὸν τῆ Θεῆ, τὸ ἀδενές τῆ Θεῆ pro μαρία τῆ Θεῆ, ἀδένεια τῆ Θεῆ.

§. IX. Secundo monet: *Dein quum illud ὁλόκληρον ὑμῶν reddit per totam Sortem vestram, significationem pro arbitrio determinat, usu neglecto.* R. Nescio, quomodo accuser (k) usus neglecti. Bis enim tantum Vox ὁλόκληρον occurrit, scil. in

petitum, quod assensum meum cohibet: Nisi enim doceri possit Adjectiva neutra ap. Græcos per Ellipsin Articuli promiscue pro Substantivis adhiberi; Certum est ὁλόκληρον h. l. *Articulo destitutum adjective sumendum & cum Substantivo πνεῦμα conjungendum; atque additum ὑμῶν tum non patitur amplius ut de Spiritu S. cogitemus in h. l.* Ergo quæ sequuntur non sunt *Obiectio*; sed potius *Conclusio* pro contraria Interpretatione.

(i) De hoc vero non quæritur, idque extra controversiam est.

(k) Usus Linguae Græcæ multo latius patet, quam *usus biblicus*: At de isto loquitur Autor Dissertationis Epistolicae; non de hoc.

in præfenti Loco & Jac. I. 4. Non ergo licet provocare ad Usum, quasi frequentem, qui Notionem determinet. Quid vero agendum in Vocibus (l) rarissime occurrentibus? Judico attendendum esse ad Originem Vocis, tum ad substratam Materiam, num Notio ei conveniat: Atque ita certus sum de Significatu. Requisita hæc applico ad præsentem Casum. ὁλόκληρον (m) vi Originis notat *totam Sortem*. An hæc Notio stare potest cum Textu? Non video Impedimentum. *Spiritus, Anima & Corpus est Sors integra venatorum*. Transponuntur in statum Integritatis, qui prius erant in Statu ὑπερῆματος Rom. III. 23. Hæc ipsa Notio commoda in altero loco Jacobi, *ut sitis τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι*, qui cum nostro collatus satis parallelus. Paulus primo memorat ὁλοτελεῖς, Jacobus τελείως, Ille postea ὁλόκληρον, at Hic ὁλοκλήρες. Conveniunt quidem in communi Notione τέλειοι & ὁλόκληροι sed in Specie differunt. Illi describuntur a Perfectione, Purgatione, Sanctificatione, sed

(l) In vocum, quæ in Græco N. T. Codice rarius occurrunt, vera notione investiganda adtendendum præprimis est ad Usum Græcorum promiscuum, qui ne quidem in ceteris est insuper habendus. Ita ipsi Thessalonicenses non aliunde, quam ex usu Græcorum promiscuo intelligere poterant, quid sibi vellet Apostolus voce ὁλόκληρον: non poterant enim non statuere, eum hanc vocem adhibuisse significatione usitata. Altera enim ratio investigandæ notionis vocabulo rarius obvio significatæ ex Origine & Etymologia nimis fallax est, quam ut ipsi tuto possit haberi fides: Quoties non ea significatio, quæ ab Etymo propagata esse videtur, usu penitus obsolevit?

(m) At repugnat usus loquendi.

sed hi a tota Sorte, quæ veram beatitudinem adfert, qualem Protoplasti in Statu Integritatis possederant: Quales, Jacobo iudice, nulla re indigent, non Puritate, non Sorte. Innominatus instat: τὸ ὁλοκληρον substantive acceptum idem esse, quod ὁλοκληρία, hoc vero nusquam totam Sortem, seu totum quasi ex Partibus constans denotare. R. Prius concedo, sed quid tum? An ergo (n) nequit denotare totam Sortem? Consequentia clara non videtur. Vult Origo (o) Vocis; vult substrata Materia; Uterque (p) Locus Pauli & Jacobi. Minime obstat Act. III. 16. ubi ὁλοκληρία de Integritate Corporis prædicatur: Claudus antea non erat corpore integer: Liberatus a claudicatione, donatus facultate incedendi ὁλοκληρίαν accepit: Quod defuit, datum ei erat. Varia datur ὁλοκληρία, corporis, victimarum. Substrata Materia determinat specialem Notionem. Pergit instare: Et quamvis Vocatio Christianorum ad Spem sempiternæ Felicitatis κληρος ἐν τοῖς ἀγιασμένοις Act. XXVI. & μερὶς τοῦ κληροῦ τῶν ἀγίων Coloss. I. 12. dicitur: Anima tamen & Corpus nusquam ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ἀγίων adnumerantur, neque etiam ad Sortem seu hæreditatem renatorum pertinent, quia has partes cum cæteris hominibus, etiam irrogenitis, communes habent. R. Verum est, Animam & Corpus esse Partes omnibus Hominibus, etiam Irrogenitis, com-

(n) Non significat vox quicquid significare potest: Sed id tantum quod usus, penes quem jus est & norma loquendi, voluit.

(o) At non patitur usus.

(p) Hoc ipsum est τὸ ζητούμενον.

communes, verum præcipua parte destitutis. Sed longe alia ratio est Animæ & Corporis conjunctæ cum Spiritu S. & ejus Operationibus. Ejusmodi Anima cum Corpore constituit integram ac felicem Sortem Christiani: Spiritus S. non (q) potest solus *ὁλοκληρία* renati haberi, imo nequidem concipi. Protoplasti integri præter Spiritum habuerunt (r) Animam & Corpus; His similes renovati ad eandem Imaginem Dei. Porro pergit instare: *Est quidem ὁλοκληρον Vi Compositionis, tota Sorte constans, QUOD OMNE ID HABET, QUOD SORTE OBTIGIT; adeoque involvit primitus respectum aliquem ad Sortem, sive HÆREDITATEM SORTE OBLATAM: Sed hic respectus in compositione ex Usu penitus obsolescit, SERVATA TANTUM INTEGRITATIS ET PERFECTIO- NIS, & physicae & moralis, Notione, quæ excludit*
cum

(q) Celeberr. Anonymus in Libello suo pag. '27. Das ganze Loos der Glaubigen ist nicht Seel und Leib; sondern Geist, Seel und Leib, und zwar vornehmlich der Geist. Et pag. 28. Des Glaubigen ganzes Loos ist nicht Seel und Leib, so sie gemein haben mit den Unwiedergeborenen: Der vornehmste Theil, der eigentlich die Seligkeit ausmacher, ist der Geist. Et pag. 25. Den Wiedergeborenen wird zugeschrieben ein ganzes Loos, dessen Theile hernach beschrieben werden, der Geist und die Seel und der Leib. Quomodo vero *ψυχὴ καὶ σῶμα* possunt esse hæreditatis fidelium partes seu portiones distinctæ a Spiritu, quanquam non divisæ?

(r) Protoplasti quatenus erant homines, habuerunt Animam & Corpus: At quatenus erant integri h. e. I-
magine Dei exornati, Anima & Corpus non erant partes
Integritatis illius, seu Imaginis divinæ. Videtis Libel-
lum Anonymi germanicum pag. 34. §. 17.

cum omnem DIVISIONEM seu Partitionem ; tum vero etiam DEFECTUM omnem aut Vitium R. (s) Compositio Vocis & respectus juvat Anonymum. Exegetæ communiter probant Notionem, quæ latet in vocibus compositis & naturali ejus respectu, nisi quid obstat. At in Loco Quæstionis nihil obstat. Non Usus obsoletus. Scriptores N. Testamenti (t) hunc usum habent & non alium. Bis tantum occurrit. In utroque Loco commoda est Notio *tota Sors*, maxime in Paulino nostro. Non exprimit simplex vocabulum κληρος, sed compositum ὁλόκληρον Sortem integram, totum ex Partibus constans. Statim subjicit Partes ; Spiritum, Animam & Corpus. Notio, quæ facillima. Quæ sequuntur ad Obj. II. ex antecedentibus clara sunt.

§. X. Objectio tertia. Præterea non possum admittere, quod tamen Anonymus tanquam Principium & Fundamentum suæ Interpretationi substernit, quasi Πνεῦμα & Ψυχὴ, QUOTIESCUNQUE IN ALIQUO LOCO CONJUNCTA legantur, essentielle Discrimen inferant, eo fere modo, quo Ψυχὴ καὶ Σῶμα. R. Non memor sum me simpliciter pro fundamento præcipuo posuisse ; Πνεῦμα & Ψυχὴ quotiescun-

O O 2

(s) Hic determinatur vera Notio hujus vocis, quam constans usus confirmat. Et Exegetæ non debent spectare, quid vocabulum ex derivatione significare possit, nec Significatum ex sensus opportunitate determinare vellet, si usus repugnet.

(t) Supra §. IX. legimus: Cum bis tantum occurrat in N. T. non licet provocare ad usum quasi frequentem, qui Notionem determinet. Quæ verba mea nunc facio.

escunque in aliquo Loco conjuncta legantur, *essentiale Discrimen inferre.* (u) Si quoque ita scripsissem, non considerate egissem. Nondum omnia Loco evolvi perpendique, ut jam supra dixi, scripsi relative ad certa Loco Jud. v. 19. I. Cor. II. 14. 15. Ubi opponuntur ψυχὴ & πνεῦμα, ψυχικὸς & πνευματικὸς. Nec non ad I Theff. V. 23. & Hebr. IV. 12. ubi clare distinguuntur. Pro Notione in citatis locis teneor stare.

§. XI. Conferamus tandem Explicationes Anonymi & Innominati; Utra convenientior & fortioribus sulcris innitatur. Doctissimus & moderatus Innominatus Auctor *Dissert. Epist. p. 320, 321.* scribit: *Vel ostendat nobis doctissimus Anonymus, quid illa Interpretatio, quæ v. c. πνεῦμα per facultatem intelligendi, ψυχὴν vero appetendi facultatem; vel etiam πνεῦμα per facultates Animæ superiores, ψυχὴν autem per inferiores, explicat, quid inquam illa Interpretatio habeat, quod ab Usu Vocabulorum sacro & profano, a mente Pauli imprecantis, ab Analogia fidei, a pietate, alienum sit, ut proinde necesse fuerit de Spiritu S. hic cogitare: Neque fecundiores pietatis sensus subministrat illa, quam præfert Anonymus, Interpretatio.* Anonymus respondet: In Explicatione Innominati Auctoris nihil inve-

(u) Sit ita. Quæritur tamen de locis a Celeber. Anonymo allatis, utrum hæc vocabula πνεῦμα & ψυχὴ ESSENTIALE discrimen *necessario* involvant in omnibus illis locis adductis. Certe quod ad locum nostrum adtinet, In Libello germanico p. 26. seq. *essentiale* hoc discrimen inde tantum probatur, quia πνεῦμα possit hanc significationem suscipere, atque ex opportunitate sensus: At hæc nonnisi levem probabilitatem pariunt.

invenio, quod alienum a pietate, Analogia fidei, Ufu Verborum sacro & profano, quando Πνεῦμα exponit per facultatem intelligendi, Ψυχὴν vero per appetendi, vel etiam Πνεῦμα per facultates Animæ superiores, Ψυχὴν autem per inferiores, vel etiam p. 322. ubi Πνεῦμα per Intellectum, Conscientiam, superiorem Animæ Partem, qua sapimus & intelligimus, exponit, sed Ψυχὴν per inferiores partes, quas cum brutis Animalibus habemus communes.

Quærit quoque Anonymus: *An Explicatio, quam dedit, sit aliena a Pietate, Analogia fidei, vel an sit Fanaticismi macula polluta?* Debitas solvo grates, quod ex amore Veritatis, æquitatis ultro in genere Partes meas sumserit, defenderitque, quanquam in Loco I. Thess. V. in quibusdam liberum (quod omnino probo) dissensum suum apertum fecerit.

§. XII. In quo ergo dissentimus? Videamus. Anonymus Verba Pauli καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Ψυχὴ καὶ τὸ Σῶμα ita distinguit, ut primo Genus ponat in Verbis (w) καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν, subjuncto signo distinctivo. Deinde tres species τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Ψυχὴ, καὶ τὸ Σῶμα. Judicat enim Punctum discretivum post ὑμῶν recte exprimi. Etenim signa hæc non sunt Auctoritatis Divinæ, sed in Libertate exercitati Exegetæ probe attendentis ad circumstantias Textus, quæ vero, ut ex antecedentibus liquet, hanc Explicationem

O o 3

(w) At obstat Linguae Græcæ indoles & usus, quia doceri non potest Ellipsin Articuli in ejusmodi Syntax posse habere locum.

cationem facillime admittunt, imo tantum non
poscunt. Vulgatum est præmissio genere subijci
Species. Commode refertur ὑμῶν ad ὁλόκληρον,
quod proxime antecedit. Possessiva, quale ὁλόκλη-
ρον, amant Genitivum post se. Idem Anonymus
Πνεῦμα distinguit tum ab antecedentibus tum a se-
quentibus. Constructio faciliior est, quia Articulus
τὸ præponitur Πνεῦμα & ita ordinario docet novum
indicari Subiectum. Si vero ὁλόκληρον adjective su-
mendum, (x) credibiliter legeretur τὸ Πνεῦμα ὑμῶν
ὁλόκληρον, non vero ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦμα.
Præterea minus commode ὁλόκληρον restrictivè præ-
dicatur de Spiritu, tum quia Spiritus solus, ma-
xime in Significatu, (y) quem amat *Auctor Dis-*
sert. non est *integra Sors* vel *Integritas*. Integer non
solum poscitur Intellectus sed & Voluntas, Ap-
petitus, tum quia Articulus ἡ Ψυχὴ, τὸ Σῶμα sic
diversum subiectum denotat, ut τὸ Πνεῦμα. Ni-
hilominus ut omnia tria subiecta comprehendan-
tur Genere ὁλόκληρον, natura rei poscit. Tota Sors
(z) non est *Spiritus*, quanquam rector sit Animæ
& Corporis. Unde etiam primum locum habet.
Idem Anonymus per Πνεῦμα Spiritum S. cum
Operationibus suis in regenitis habitantem, do-
minan-

(x) Autor Dissert. Epistol. inter hæc non aliud discri-
men invenire potest, quam inter τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος,
& τὸ ἔλεος αὐτοῦ πολὺ, nisi quod illud græcas aures ma-
gis delectet.

(y) Non quæritur, quid melius conveniat cum Hy-
pothesi aliqua, sed quid loquendi ratio & series oratio-
nis poscat.

(z) Vide supra ad §. IX.

minantem intelligit. Ratio. (a) Vox Πνεῦμα multoties hunc significatum in sacris (quæ in Mysteriis sequenda sunt, non Auctores profani, qui de his nihil sciunt) habet veluti Joh. III: 5, 6. Joh. VI: 63. II. Cor. III: 8, 17. Gal. III: 2, 3, 5. Eph. IV: 23. Conf. Tit. III: 5, 6. I. Theff. V: 19. I. Pet. I: 2. I. Joh. III: 24. IV: 13. Ne alia conquiram. Quis ægre ferret Notionem Vocis, quæ in Scriptura, quæ toties occurrit, quæ in Nexu exstat ψ. 19. quæ sensum Evangelicum dat, quæ distincte & plene ὁλόκληρον per Partes deducit?

§. XIII. Innominatus vero *Auctor Diff. Epist.* recedit a primaria (b) Notione ὁλόκληρον, ab (c) usu ejus in sacris: Bis enim tantum occurrit & commode Anonymi Notio retinetur. Notio vero, quam is dat, nec respondet (d) Origini Vocis, nec distinguit a τέλει Jac. I: 4. Eligat (e) trajectionem Constructionis, quam tum
O o 4 de-

(a) Pari ratione qui secus sentiunt argumentari possunt: Vox πνεῦμα multoties in sacris hunc significatum non habet: Ergo neque h. l. necessario habet. Et si πνεῦμα de Spiritu humano accipiendum est, quidni etiam Auctores profani circa usum & veram significationem vocis essent consulendi: Quum S. Scriptores novam non excogitarint Linguam.

(b) a ficta ejus notione.

(c) Usus sequitur Græcorum promiscuum: Quum usus hujus vocis biblicus nullus sit & ambiguus; neque etiam aliunde, nisi ex usu promiscuo determinari possit.

(d) Utrumque hoc assertum simpliciter negatur.

(e) Sequitur potius simplicem & naturalem verborum ordinem & græce loquentium usum.

demum sequimur, si necessaria est. Ὀλόκληρον ad *Spiritum* restringit, quum Vox extendenda simul (f) ad Animam & Corpus, ceu quæ conjuncta Ὀλόκληρον constituunt. Tandem exponit Πνεῦμα per Intellectum & Facultates superiores, sed Ψυχὴν per appetendi facultatem, & facultates Animæ Inferiores. Quæ Explicatio videri posset magis sumpta ex Philosophia sequentis ævi, omittit sensum palmarium. Si enim Πνεῦμα, Ψυχὴ sensu Auctoris dicto accipiuntur, *Conservatio* quæ Summum, Spirituale, Evangelicum Beneficium est, ita sisteretur nonnisi (g) Terminis Naturalibus, quippe memorat tantum Spiritum, Animam & Corpus, quæ Bona sunt Naturalia. Unde etiam Mens dicti Paulini sensum Evangelicum non contineret.

Sufficiant hæc, quæ salva Amicitia ad penitus scrutandam Partem Voti Paulini collecta sunt. **Judicium** esto (h) penes Lectores a partibus liberos, avidos

(f) Hæc est mera petitio Principii : Hoc est ipsum τὸ μέγα λιβὸν ζητούμενον.

(g) Subjectum & Sanctificationis & Confirmationis non potest nisi Terminis naturalibus fisti seu repræsentari secundum omnium Theologorum consensum ; Et beneficium ipsum Sanctificationis & Confirmationis verbis ἀγιασσαι ὑμᾶς & ἀμέμπτως τηρηθεῖν diserte explicatur ; ut hæc Consequentia, q. vulgaris Interpretatio Dicti Paulini sensum Evangelicum non contineret, nulla prorsus sit.

(h) Eadem quoque mens est Dissertationis epistolice Autori : qui interim Venerando ac Doctissimo hujus Responsorice Dissertationis Autori obstrictum se esse profitetur, quod suum circa Paulini illius loci interpretationem disensum æquius, quam vulgo fieri solet, fuerit

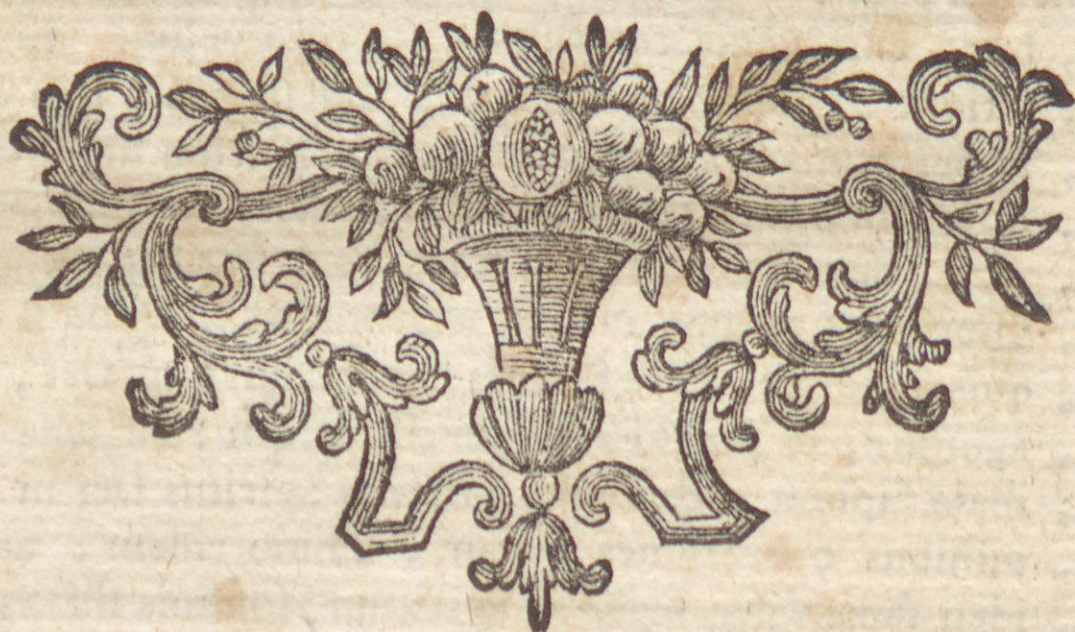
avidos Veritatum , etiam specialium , nonnihil latentium : Si vixero & cognovero , me rem acu non tetigisse , victas manus veritati dabo.

Deus Veritatis ducat nos in omnem Veritatem !

interpretatus , atque ut has quoque stricturas boni consulat , etiam atque etiam rogat. Ceterum facere non possum , quominus h. l. adjiciam Venerandi Viri J. J. LAVATERI ad Celeberrimum Libelli *de integra Renatorum Sorte* Autorem perscriptum de tota hac causa iudicium , quod ita habet : „ Unum est de quo ex Te „ bona cum venia tua aliquid quærere velim. In Præ- „ fatione , postquam dixeras , Thesin tuam tam clare „ in Scriptura S. revelatam esse , ut mirum sit , illam a „ quopiam , qui Scripturam S. agnoscit , in dubium vo- „ cari , hæc verba adjecta lego : *Es scheint mehr ein „ Wortstreit zuseyn , als ein wesentlicher.* Quod si ergo „ quis agnoscat , vere Fideles habere Spiritum Dei , quo „ aguntur , & procul absit ab illis , qui Pelagiana dog- „ mata sapiunt , & omnes internas Spiritus Dei in Ho- „ minibus operationes negant , immo rident ; at non „ ideo tamen per *πνεῦμα* , Spiritum Hominis fidelis , di- „ recte intelligat Spiritum Dei , sed Mentem hominis „ cum Facultatibus ipsius , quas tamen non in statu suo „ mere naturali se habere , sed a Spiritu S. renovatas & „ sanctificatas esse , necesse sit , an in re ipsa multum „ hæc Sententia abiret ab eo , quod in illa Sententia , „ quam Tu proponis , præcipuum est , Fideles habere „ Spiritum Dei & Christi. Quo minus in loco I. Thess. „ V : 23. per *πνεῦμα* intelligatur ipse Spiritus S. Chri- „ sti , sed potius Mens hominis fidelis , fateor , me ad- „ huc moveri hac ratione , quia alias videtur Spiritus „ Christi Objectum Sanctificationis constitui. Perplacet , „ quod observas , distincta esse beneficia Sanctificatio- „ nis & Conservationis. Sed de hoc dubito , an distin-

„ Etum sit utriusque beneficii Objectum. In primo enim
 „ lemmate extat: ὑμᾶς ὁλοτελεῖς: In altero ὁλόκληρον ὑ-
 „ μῶν τὸ πνεῦμα. &c. Quæ phrasæ videntur esse æqui-
 „ pollentes, ita ut etiam prior includat τὸ πνεῦμα, τὴν
 „ ψυχὴν, & τὸ σῶμα Fidelium. Sed hæc prout inter
 „ legendum scribendumve mihi inciderunt, libere Te-
 „ cum communicare volui. Boni consule istam meam
 „ Libertatem. „ Atque in hoc Viri Celeberrimi Judi-
 „ cio penitus acquiesco; Eumque rogo ne in malam par-
 „ tem accipiat, quod isthoc Judicium non prius consulto
 „ Autore publicare ausus sum.

JO. BALTHASAR BURCARDI,
Nunc S. TH. D. et PROF. in illustr. Basileens. Academia
 De *

ASSENSU
 Dissertatio philosophica.

PRÆFATIO.

Philosophiam in genere omnem, tota
 quanta illa est, pragmaticam esse de-
 bere, neminem negaturum esse exi-
 stimo; Aut si quis sit, qui id in dubium vo-
 care sustineat; velim, is mihi dicat, ad
 quem usum ergo Philosophia Homini addis-
 cenda sit; Duo enim hæc tantum hic locum
 habere quisquis non videt; aut Philosophia
 plane negligenda; aut ad usum aliquem
 addiscenda. Jam vero cum prioris falsitas
 nullo evinci possit negotio, utique usum
 aliquem Philosophiam nobis præstare debere
 patet. Quem autem, quæso, nobis præsta-
 bit usum? An, ut animum tantum ipsius
 cognitio delectet, merisque adeo in specu-
 lationibus consistat; an vero, ut ejus cog-
 nitio

* Hanc Viri Clariss. Dissertationem jam olim An.
 MDCCXXXI vacante tunc temporis Cathedra Logica
 Speciminis loco editam quam maxime dignam judicavi-
 mus, quæ huic Musei Helvetici serinio illata ab obli-
 vione vindicetur & omnium, qui quidem Assensum su-
 um sapienter moderari cupiunt, cognitioni exponatur.

nitio ad praxin transferatur, atque per omnem Vitam utilitatem nobis exhibeat maximam? Posterius sane unicuique Philosophiæ operam navanti scopum esse præfigendum nullus dubito. Et undenam factum esse existimamus, quod Scholasticorum Doctrina hodie a plerisque, ceu næniis atque inanibus vocibus referta, rejiciatur? Non alia sane de causa, quam quod in notionibus confusis subsistentes, Doctrinam suam ad praxin non transtulere. Equidem non nego; multa in illa continentur inania, multi sine mente Termini, multa obscura atque confusa; Interim tamen non omnia sine discrimine rejicienda essent; habent profecto & Scholastici, quorum, si rite adhibeantur, usus per omnem vitam maximus esse potest; interim cum Scholastici confusis notionibus contenti essent; neque etiam iis in vita communi uti potuerunt, atque ita factum est, ut eorum omnia bona cum quisquiliis sine discrimine rejicerentur. Hæc igitur est ratio; quod ego, vacante Cathedra Logices, specimen illius daturus, Logicam ad praxin transterre, doctrinamque de assensu scientifice pertractare aggressus fuerim. Fateor, ingens erat Argumentorum Copia, cum mihi quoddam ex praxi Logicæ eligendum esset, nihil enim est, ad quod non Logica genuina applicari possit; Testantur id Viri *Illustris Christiani WOLFII* non tantum Horæ, quas vocat, subsecivæ, in quibus Philosophia in genere omnis

mnis ad publicam privatamque aptatur utilitatem; sed & ejusdem Caput Logicæ latinæ peculiare, quo de usu Logices in praxi Vitæ agit; Hoc tamen, quod hic, pro modulo virium mearum, pertractatur thema, summo opere arrisit, non enim tantum illius pertractatio in Philosophia usum habet maximum, sed & in Theologia sua non caret utilitate: Constat enim nonnullos ut Dogma suum; in Conversione Hominis voluntatem prius emendandam esse & Conversionem a Sanctificatione incipere; stabili-
rent, assensum a Voluntate dependere statu-
uisse; hoc vero, cum in Theologia maxi-
mi sit momenti, utique dignum est, ut ac-
curatius pensitetur; Aggressus ergo sum
hoc Thema, originemque Assensus, præci-
puamque de illo doctrinam Dissertatiuncula
ista pertractare constitui; atque etiam pel-
lectis istis paginis unicuique manifestum fore
existimo, quid de ista re sentiendum sit;
Cum enim demonstratum esse videat, Assen-
sum omnem successive gigni, opusque adeo
esse, ut quis Demonstrationum, tam osten-
sivarum, quam apagogicarum peritus sit;
noxium e contrario esse, si Assensus ab Ap-
petitu dependeat; &c. &c. Facile etiam
judicabit, Assensum ab Intellectu dependere,
non a Voluntate, Intellectumque hinc pri-
us esse emendandum quam Voluntatem.
Voluntas profecto determinatur non nisi per
motiva; Quod si ergo aliquem a Vitio quo-
dam deducere velis, ejus Voluntas per mo-
tiva

tiva tibi est flectenda ; Jam vero consistunt
motiva in repræsentatione boni vel mali,
adeoque ostendendum est a te, Vitium esse,
& malum, quod alter tantopere sectatur :
At quomodo hoc alteri persuadebis, nisi
motiva tua intelligat ; nisi bonum verum ab
apparente dijudicare possit ? At quomodo
dijudicabit ? nisi quis, quid ad sui perfecti-
onem, vel imperfectionem faciat, probe
habeat perspectum ; Jam vero, qui hoc
perspectum habere cupit, ejus sane Intel-
lectus, oportet, ut emendatus sit ; oportet,
ut habeat acumen, & multa rerum pol-
leat cognitione ; estque adeo Intellectus pri-
or emendandus, quam Voluntas. Pertrac-
tavi thema methodo demonstrativa atque
Mathematicorum hic secutus sum mores,
qui principia primo stabiliunt certa atque
immota, & ex iis deinde cetera continua
Syllogismorum serie deducunt : Ratio hujus
rei potissimum est duplex ; prima est, quod
Methodus ista sit maxime naturalis ; altera,
quod sit certissima : Naturalis est, quoniam
singulæ Propositiones eo Ordine collocan-
tur, quo animum demonstrationem con-
cipientis subeunt ; Certa est, quod nil ibi ad-
mittatur, nisi quod demonstratum sit ; illud
vero dicitur demonstratum, in quo non tan-
tum termini, quibus utimur, omnes accu-
rata definitione explicantur, principia suffi-
cienter probantur, atque ex iis per legiti-
mam Consequentiam propositiones dedu-
cuntur, sed & in illis tum subjectum tum
præ-

prædicatum accurate determinatur, omnia-
que tandem ita ordinantur, ut præmittantur
ea, per quæ sequentia intelliguntur & ad-
struuntur. Jam vero, quid tali Methodo
certius esse potest? Videbis autem, ut tan-
dem addam, quod mihi tertio est monen-
dum loco, in demonstrationibus ubique Viri
illustris *Christiani WOLFFII* Scripta citari atque
supponi; qua de Causa illud factum sit, pau-
cis enarrabo. Est hæc, qua utor, Metho-
dus Mathematica; Illa vero requirit defini-
tiones accuratas, axiomata certa, postulata
indubitata, ex quibus deinde theoremata
demonstrantur, & problemata solvuntur;
Jam vero, si mihi omnes definitiones, qui-
bus opus habui, adponendæ fuissent; Si o-
mnia axiomata, si theoremata, sine quibus
nulla fieri potuit Demonstratio, mihi hic
deducenda fuissent, integrum sane scriben-
dum fuisset Volumen, priusquam ad thema
propositum accedere liceret; atque hæc est
jam Causa, quare ubique in demonstratio-
nibus *Magni Viri* Scripta supponam; Sunt
enim demonstrationes, si eas distincte evol-
vas, ratiocinia continue inter se connexa;
in ratiociniis autem opus habemus Præmissis
certis & indubitatis, ex quibus certa Con-
clusio deduci possit; jam vero cum nihil sit
certius, nisi quod jam antea demonstratum
est, & *Vir Illustris* nihil non in Scriptis suis
rigide demonstret; quæso quid impedit,
quo minus ex illius Scriptis, ea quæ volue-
ro, supponam ceteraque per ea demon-
strem;

strem ? Et sane , si Tibi semper omnia a primis repetenda sunt Originibus ; si cum aliquid conscribere volueris , primæ rerum definitiones , etsi dudum ab aliis traditæ , aliaque inde consequentia , nunquam non stabilienda sunt , magnum profecto progressui Scientiarum poneretur obstaculum ; Testor hic omnes Historiæ literariæ peritos , an non Mathesis hodie omnium Scientiarum maxime exculta sit ? Unde vero hoc ? Cur Astronomia tanta cepit incrementa ? Cur Algebra ad tantum , quo nunc eminet , fastigium pervenit ? Cur Philosophia hucusque deserta atque inculta jacuit ? Mathematicorum nempe unus alterius inventis ad alia eruenda usus est , atque ita omnes eodem tramite perrexerunt ; Philosophi e contrario , cum nullus ex iis alterius Scripta supponere potuisset ; Cum Nemo ab altero aliquid accepisse videri voluerit , factum est etiam , ut non ulteriores in Scientiis facerent progressus. His igitur rationibus inductus Scripta ista supponere , & ex illis ulterius concludere nullus dubitavi , atque id eo confidentius nunc facio , quod Clarissimos Dominos Competitores in illis multum versatos esse perspiciam ; interim , si quæ sunt , quæ Clarissimi Viri contra supposita excipere velint ; ad ea me pro viribus responsurum esse , promitto ; atque hæc sunt , quæ mihi præfationis loco addenda esse visa sunt ; Tu , Benevole Lector , ea æqui bonique consule.

§. I.

Assentiri dicimur Propositioni alicui, si illam tanquam certam admittimus siue rationibus intresecis convicti, siue per rationes extrinsecas ad id commoti & persuasi; Ita fit, ex. gr. ut Discipulus assentiatur Præceptori suo, non tantum in iis, quorum veritatem inspicit, & quorum est convictus; sed etiam in iis, quæ introspicere ipsi non datur, rationibus ad assensum extrinsecis perductus, siue illæ fuerint Auctoritas dicentis, siue Amor, quo discipulus in Præceptorem suum fertur, siue aliæ quæcunque causæ.

§. II. Miraberis forsan, quod nullam hic Certitudinis dederim Definitionem, miraberis quod, quid sibi velint rationes extrinsecæ non explicaverim; Hæcne est lex illa constans & perpetua tuæ, quam hic sequeris, Methodi scientificæ aut Mathematicæ? *In Philosophia non utendum esse Terminis, nisi accurata definitione explicatis* §. 116. *Discurs. Præliminar. Log.* Itane, inquires, sequeris Mathematicos, qui nunquam non Terminos definitionem ingredientibus per antecedentia explicant? Fateor vera sunt, quæ mihi narras: At quæso! Nonne tandem subsistendum in terminis nondum explicatis? Nonne in irresolubilibus vocibus hærendum? Quid enim? pone datam esse hic Definitionem Certitudinis, illud nempe Certum esse, quod agnoscimus esse verum; pone explicasse me, quid intelligam per Rationes Extrinsecas & Intrinsecas, quod Intrinsecæ dicantur rationes ex notione subjecti desumptæ; Extrinsecæ vero, quæ aliunde petuntur, nonne eadem semper mihi objicere posses? Nonne denuo

hic conqueri posses , adhiberi terminos nondum explicatos , nescire te , quid sibi velit Verum : quid Notio , quid Subjectum , &c. Imo , si & horum terminorum Definitiones dederim , si Verum in Logicis vocaverim , cum prædicatum quodcunque sive Affirmativum sive Negativum subjecto absolute aut sub data conditione convenit ; si Notionem dixerim esse rerum in mente præsentationem ; Subjectum esse illud , de quo judicatur , & ita porro ; Si inquam & hos terminos omnes definiverim , nonne in definitione eorum occurrent termini nondum explicati ? Nonne vides subsistendum denique esse in vocibus irresolubilibus , quas citra explicationem assumimus , earum notione clara contenti ? Nec hoc tantum : Sane in Mathematicis non est infrequens , ut illi adhibeantur termini , quorum non nisi notionem claram , sed confusam habemus , si nempe illa ad demonstrandum sufficiat : Ita ex. gr. usus est Euclides voce *Æqualitatis* , ut ut ejus non nisi confusam habuerit notionem , sufficiebat enim ipsa ad demonstrationem , ceteræque propositiones , quarum demonstrationem notio ista ingrediebatur , facile istis terminis intellectis concedebantur. Atque ita factum est , ut & nos definitionem Certitudinis , Veritatis &c. non præmiserimus , cum non tantum hic nobis eas supponere liceat , sed & earum notio clara sufficiat.

§. III. Si vero in determinationem Assensus influat Appetitus , tunc dicitur *Assensus ab appetitu pendulus*.

§. IV. *Adpetitum* voco animæ conatum produ-
cendi perceptionem prævisam. Exempla sunt facilia :
Ambulas cum Amico , cum cœli serenitas , æris-
que

que blandientis jucunditas animo tuo occultam quandam instillat voluptatem ; Crastina dein die memor voluptatis heri perceptæ, eadem ambulatiuncula uti optas, quoniam scilicet prævides te eadem denuo frui posse, estque adeo in mente tua conatus producendi istam perceptionem prævisam, unde voluptas, qua frui desideras, oritur.

§. V. Non opus existimo, ut eadem repetantur quæ §. 2. diximus ; Sumus hic Perceptionis notione clara contenti, quam etiam quivis, si vel modicam adhibeat attentionem, in se excitare poterit.

§. VI. Inde vero sequitur, quod ille, qui Assensum habet ab appetitu pendulum, amplectatur pro vero quod vult esse verum, §. 3. & 4. Ponamus fama accipere Sempronium, consobrinam ejus vetulam decessisse, omniumque bonorum hæreditatem ipsi esse relictam; assentietur famæ, illamve veram esse existimabit, quia vult esse veram.

§. VII. *Assensus producit in iis, quæ sensibus percipiuntur.* Quia sensuum beneficio cognoscimus, quæ in mundo isto materiali sunt atque fiunt, §. 1. *Discurs. Prælim. Log.* Illa etiam nobis observare licet §. 67. *Cosmol.* Si vero observamus subjecto aliquid convenire, propositio nobis est certa §. 567. *Log.* Assensus itaque producit in iis quæ sensibus percipiuntur, §. 1.

Ex. gr. Observare nobis licet Solem oriri & occidere, manum igni admotam calefieri, hinc cognoscimus certum esse, Solem oriri & occidere, manum igni admotam calefieri; atque hæc est causa, quod illis propositionibus assentiamur.

§. VIII. *Affensus producitur in iis , quorum nobis in mente sumus conscii.* Ea quorum nobis in mente sumus conscii , etiam nobis repræsentare valemus , adeoque eorum habemus notiones , §. 34. Log. Illa vero , quorum notiones habemus , sunt conceptibilia , §. 522. Log. adeoque vera §. 528. Log. & per consequens certa , §. 564. Log. Sequitur ergo , quod Affensus producat in iis , quorum nobis in mente sumus conscii.

Sit nobis Exempli loco res ubivis obvia: Est sibi homo in mente sua conscius , quod nunc lætetur , alio vero tempore tristitia afficiatur ; Hanc quam nunc sentit , aut alio tempore sensit , tristitiam valet sibi repræsentare , atque adeo ejus notionem habet , cum vero illa dicantur conceptibilia , quorum nobis licet formare notionem , sane & lætitia atque tristitia , quæ subinde animo nostro obversantur , conceptibiles sunt , Quod si autem propositio ista : Tristitia mens perturbatur , mox vero lætitia afficitur , conceptibilis est , eo ipso etiam est vera ; Si vero agnoscis eam esse veram , etiam est certa ; Si est certa , ei assentiris , §. I.

§. IX. *Affensus producitur in iis quæ demonstrata agnoscimus.* Scimus etenim , quod , si quæ demonstrata esse agnoscimus , ea etiam demonstrare valeamus , minimum duce Autore , qui demonstrationem dedit. Enim vero , si prædicatum subiecto convenire , sive directe sive indirecte demonstrare valemus , propositio nobis certa est §. 568. Log: Affensus itaque producitur in iis , quæ demonstrata esse agnoscimus. §. I.

Ita ex. gr. dico , quod Affensus producat , cum a Mathematicis Archimedis theorema : *Sphæra est ad Cylindrum æqualis altitudinis & baseos uti numerus binarius ad ternarium* , demonstratum esse perspicias ,
hoc

hoc est, dum vides illud deductum esse ex definitionibus certis, quippe realibus Sphærae, Cylindri, radii, conii &c. ex axiomatibus indubitatis, *radii unius ejusdemque circuli sunt inter se æquales, quantitates quæ habent ad æqualia eandem rationem, sunt inter se æquales &c.* Ex propositionibus antea demonstratis, *Omnes circuli sunt inter se, uti quadrata diametrorum suorum; Si in aliquo triangulo linea quædam recta ducatur cum basi istius trianguli Parallela, ista linea secat latera istius trianguli proportionaliter &c.* Quam primum enim perpendis ex veris hisce atque certis definitionibus, axiomatibus, & propositionibus jam antea demonstratis, hoc Archimedis theorema deductum esse, ei etiam assentiris, illudque adeo tanquam certum admittis. Est vero omnis demonstratio duplex, Ostensiva & Apogogica, sive directa & indirecta; Agedum ergo, dispiciamus de utraque demonstrationis specie, & primo quidem id agemus, ut Assensum produci tum in demonstrationibus Ostensivis, tum etiam Apogogicis demonstremus, postea vero de Genesi Assensus, qua ratione sensim sensimque nascatur, quando sit certus, quando probabilis, paulo distinctius dicemus.

§. X. Demonstratio ostensiva est, qua ex notione subjecti colligitur convenire prædicatum, §. 549. Log.

§. XI. In Demonstratione Ostensiva, si prædicatum subjecto absolute tribuitur, Primo formamus, vel ex integra definitione, vel ex parte definitionis propositionem; Secundo, si axiomata propositionesque jam antea demonstratæ prostant, iisdem utimur; ut sint in Syllogismo Minoris loco: Tertio quod si jam habeas Minorem propositionem, necesse est, ut memoria tibi suggerat aliam quandam propositionem, terminum

num communem cum minore habentem , quæ tibi sit Majoris loco , & sic tandem facile ex duabus præmissis conclusionem inferre poteris §. 551. Log.

§. XII. *Affensus producitur in iis propositionibus, quæ ex integra definitione , vel ex ejus partibus formantur.* Sunt enim propositiones istæ tam in casu priori §. 214. Log. quam posteriore identicæ §. 268. 270. Log. adeoque dubium nullum nobis esse potest , prædicatum subjecto convenire §. 213. Log. consequenter propositiones istas esse veras §. 505. Log. sunt igitur nobis certæ §. 564. Log. adeoque Affensus in iis producitur. §. 1.

§. XIII. *Affensus producitur in Axiomatibus , & Propositionibus , jam antea demonstratis , si demonstrationis antea jam intellectæ memoriam habemus.* Etenim axiomata certa sunt , §. 572. Log. Quare si perspicimus propositiones datas in Axiomatum numero esse , assensus in iis producitur §. 1. *quod erat unum.* Si propositione antea demonstrata utimur , & demonstrationis ejusdem a nobis expensæ meminimus , eam demonstratam esse agnoscimus , quare cum Affensus producat in iis , quæ demonstrata esse agnoscimus §. 9. evidens est , Assensum quoque produci in propositionibus jam antea demonstratis , ubi demonstrationum earundem memoriam habemus §. 1. *quod erat alterum.*

§. XIV. Quoniam conclusio infertur ex duabus præmissis §. 335. Log. Ex duabus autem præmissis vera sequatur conclusio §. 537. Log. Evidens quoque est , quod cum veram esse conclusionem perspiciamus , & illa certa evadat , Assensusque adeo illa producat §. 1.

§. XV.

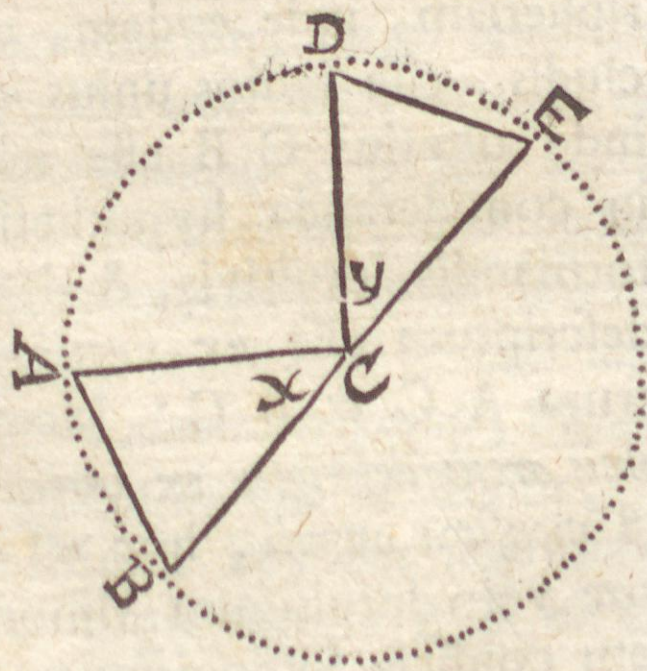

§. XV. In demonstratione Ostensiva, si prædicatum non nisi sub data conditione subjecto tribuitur, tunc utimur hypothese, & ex illa formantur judicia intuitiva, quibus deinde in Syllogismis Minoris loco utimur, atque ita Syllogismorum concatenationem absolvere licet.

Patent hæc ex ipsa demonstrationum indole, & per exempla manifesta plane evadunt. Utar hic exemplo ex Geometria desumpto, cum enim figuræ Mathematicæ sensibus expositæ sint, exempla illa majorem quandam claritatem habent, quam cetera, quæ ex disciplinis Philosophicis, aut aliunde petuntur. Si ex Geometria demonstranda esset sequens propositio: *Si arcus duarum chordarum sunt inter se æquales, ipsæ etiam chordæ sibi invicem sunt æquales*, nonne judicia tibi ex hypothese formanda sunt intuitiva, quæ in Syllogismorum concatenatione Minoris vicem subibunt? Ut hoc clari-

us perspicias, resolvatur propositio data in Hypothesin & Thesin. Hypothesis est; quod arcus A B sit æquales arcui D E; thesis est, quod inde sequatur chordam A B esse æqualem chordæ D E. Attende nunc ad hypothesein, seu ea

quæ sumuntur, & judicia forma intuitiva. Vides punctum C esse centrum circuli, vides lineas A C & D C esse rectas, ductas ex centro circuli ad

peripheriam; Hæc judicia tibi sint minoris loco in Syllogismo, majorem exhibebit definitio, aut axioma, aut propositio quædam jam antea demonstrata, quæque terminum communem cum judicio nostro intuitivo habet. Hic erit loco Majoris definitio radii: Radius est linea recta ducta ex centro circuli ad peripheriam, ita igitur argumentor: Omnis recta ex centro circuli ad peripheriam ducta est radius, lineæ A C & D C sunt lineæ rectæ, ductæ ex centro ad Peripheriam, ergo A C & D C sunt radii circuli. Habes jam Syllogismum in demonstratione primum; Ejus conclusio erit tibi minor in sequenti Syllogismo, major vero axioma quoddam, quod cum Minore terminum communem habet atque adeo in ratiocinando pergis. Omnes radii unius ejusdemque circuli sunt inter se æquales: A C & D C sunt radii unius ejusdem circuli: Ergo sunt inter se æquales. Similiter vides C B & C E esse lineas rectas, ductas ex centro circuli ad peripheriam, inde eodem, quo ante modo, concludis, esse radios unius ejusdem circuli; Et deinde ulterius C B esse æqualem C E. Pergis in consideranda hypothesi, atque judiciis inde formandis intuitivis, & deprehendis, arcum A B descriptum esse ex vertice anguli α intra ipsius crura A C & B C. Memoriam tum subit. *Omnis arcus descriptus ex vertice anguli intra ipsius crura, est mensura anguli*, hoc est Majoris loco, judicium vero intuitivum Minoris, atque ita sequentem conficis Syllogismum. Omnis arcus descriptus ex vertice anguli intra ipsius crura, est mensura ipsius anguli, Arcus A B descriptus est ex vertice anguli α . Eodem modo inferas, arcum
D E

D E esse mensuram anguli y . Illatas jam hasce conclusiones, si inter se conferas, inde hoc formabis iudicium quasi intuitivum: Anguli x & y æquales habent mensuras; Assumpto hoc iudicio intuitivo, ut minoris vicem tueatur, & propositione quadam jam antea demonstrata, ut maior sit, sequentem formas Syllogismum: Omnes anguli, qui eandem habent mensuram, sunt inter se æquales, anguli x & y habent eandem mensuram, ergo sunt inter se æquales. Attendens porro ad hanc Conclusionem, cum antecedentibus, denuo tibi inde iudicium quoddam quasi intuitivum formas; Vides triangula A C B & D C E ejus conditionis esse, ut Angulus unius trianguli x , sit æqualis angulo alterius trianguli y , & duo latera comprehendunt hunc angulum in uno triangulo, sunt sigillatim æqualia duobus lateribus comprehendentibus angulum alterum, in altero triangulo; Hoc iudicio formato memoriam porro subit, theorema quoddam a Geometris demonstratum, hujus tenoris: *Si in duobus triangulis angulus unus unius trianguli est æqualis angulo uni alterius trianguli, & duo latera comprehendunt angulum unius trianguli, sunt sigillatim æqualia duobus lateribus comprehendentibus alterum angulum in altero triangulo, etiam latus tertium unus, est æquale, lateri tertio alterius trianguli*; sumto hoc theoremate, ut præmissarum sit Major, & iudicio intuitivo, ut Minor sit, per legitimam consequentiam infer: Ergo chorda A B est æqualis chordæ D E.

§. XVI. *Assensus producit in iis propositionibus, quæ formantur ex hypothesis, in demonstratione ostensiva.* Hypotheses enim propositionum sumimus,

quod eas esse possibiles , jam certi sumus , adeoque iisdem assentimur , vel eas tanquam possibiles supponimus ; In priori casu judicia formata æquivalent intuitivis , quæ observatione constant , consequenter in iis assensus producitur § 7. In casu posteriore certi sumus , nos ea tanquam possibilia sumere , adeoque iisdem assentimur , tanquam a nobis arbitrario assumtis §. 1. visurum per demonstrationem ostendi possit impossibilitas.

§. XVII. *Assensus producitur in demonstrationibus ostensivis.* Etenim in demonstrationibus ostensivis , prædicatum subiecto , aut absolute tribuitur , aut tantummodo sub certa quadam conditione. Si prius , tunc demonstratio deducitur tum ex integra definitione , tum ex ejus partibus ; ex axiomatibus ; ex experienciis indubitatis , & tandem ex propositionibus jam antea demonstratis §. 11. Si vero posterius : Tum quidem ostensivæ demonstrationes ex hypothefibus deducuntur §. 15. Jam vero Assensus producitur in omnibus istis propositionibus ; sive illæ ex integra definitione , sive ex ejus partibus fuerint deductæ §. 12. sive ex axiomatibus & propositionibus jam antea demonstratis §. 13. sive ex hypothefi data §. 16. adeoque in omnibus iis , quæ ad demonstrationem ostensivam requiruntur , assensus producitur §. 342. Ontol.

§. XVIII. Demonstratio Apogogica sive Indirecta est , qua posito contrario ejus , quod probari debet , tanquam vero colligitur , quod propositioni veræ , vel notioni subiecti contradicat.

Dedit hanc definitionem & demonstrationis ostensivæ §. 10. prolatam , Summus Philosophus CHRISTIANUS

NUS WOLFIUS in opere Logico Latino, atque eas hic verbotenus apponere nullus dubitavi, non tantum quod illæ omnium sint optimæ, sed etiam, quod non existimem, cum definitiones rerum quarundam inventæ, & verbis propriis expressæ jam fuerint, aliis semper verbis, novoque indumento, ut pro suis venditari possint, palliandas esse.

§. XIX. Quia in demonstratione Apogogica, posito contrario ejus, quod probari debet, tanquam vero, colligitur, quod propositioni veræ, vel notioni subjecti contradicat §. 18. propositionem ad impossibile reducturus, sumit ei contrariam, tanquam veram, eaque utitur ceu definitione vel hypothese in Demonstratione Ostensiva §. 551. & 552. Log. Aut etiam sibi judicia format Intuitiva, ex propositione contraria tanquam vera assumpta, atque ita eodem modo, quo in demonstratione ostensiva, Syllogismorum concatenatio continuatur; donec tandem appareat contradicere, vel propositioni veræ, vel notioni subjecti §. 553. Log.

Sunt hæc unicuique obvia, dummodo ad exempla in Geometria attendere velit; Ita enim demonstratur; Quod duo circuli sese mutuo intus tangentes non habeant idem centrum, aut quod duo semicirculi, sese tantum in *unico puncto* secare possint &c. sed non tantum in Mathesi hoc genus demonstrationum obtinet; fane in omnibus partibus Philosophiæ, Logica, Ontologia, Philosophia Morali, Politica, aliisque disciplinis, demonstrationis Apogogicæ usus est frequentissimus. Dabo ut res clarior evadat, exemplum: Sit nobis ex Ontologia sequens propositio demonstranda: *Ad Actualitatem Entis alicujus aliquid requiritur amplius præter possibilitatem*; Demonstratio erit sequentem in modum instituenda; Aut præter possibilitatem
nil

nil requiritur amplius, ut Ens existat, aut adhuc aliud quid. Ponatur jam contrarium ejus, quod demonstrari debet, & ex illo, tanquam vero assumpto, colligatur, repugnare propositioni cuidam veræ, aut prædicatum subjecto non convenire. Ponatur inquam plane nil requiri ad actualitatem rei præter possibilitatem. Ex hac hypothefi nobis jam formandum est judicium intuitivum: Possibilitas sufficit ad rei existentiam; Hinc vero statim memoriam subit Principium illud *Rationis*, uti dicitur, *Sufficientis* §. 70. Ontol. quo tanquam propositione Majore assumpto, Minore vero judicio Intuitivo, per conclusionem infero; Quod Ens existat ideo, quia possibilitas est Ratio sufficiens ad existendum. Conclusionem hanc sumo tanquam minorem, & succurrit propositio §. 118. Ontol. quæ Majoris locum tuetur; Posita ratione sufficiente ponitur id, quod propter eam potius est, quam non est; Unde colligitur; Posita possibilitate Entis, ponitur etiam ejus existentia; hæc vero conclusio contradicit propositionibus jam antea demonstratis; Hinc est evidens, falsam esse hypothefin nostram assumptam, consequenter aliud præter possibilitatem requiri, ut Ens existat.

§. XX. *Affensus producit in iis, quæ Apogogice demonstrata sunt.* Etenim in demonstrationibus Apogogicis, assumimus contrarium ejus, quod probari debet, & ex eo, tanquam vero colligitur, quod propositioni cuidam veræ, aut alii jam ante demonstratæ repugnet §. 19. Cum vero contrarium ipsius propositionis, quæ demonstranda est, tanquam verum admittam; inde judicia intuitiva mihi formo, ut in demonstrationibus offensivis §. 11. At in istis judiciis intuitivis producit Affensus §. 12. Ergo & in Demonstratione Apogogica, quæ oritur ex judiciis intuitivis, Affensus producit; Porro, cum

cum concatenatio Syllogismorum eodem modo procedat, quo in demonstrationibus ostensivis §. 19. Assensus vero producat in demonstrati-
onibus ostensivis §. 17. etiam in omnibus istis, quæ ad Demonstrationem Apogogicam requiruntur, Assensus producit; Verum est ergo, quod etiam in iis, quæ Apogogice demonstrata sunt, Assensus producat §. 342. Ontol.

§. XXI. Demonstravimus hactenus, Assensum produci, tum a posteriori, tum a priori, & ex sequentibus apparebit, quanti momenti hæc de genesi Assensus Doctrina sit, per omnem vitam, & quantum nobis illius accurata pensitatio prodesse possit; Est igitur nobis, hic de ista Assensus Genesi, paulo distinctius agendum, & primo quidem explicandum; quomodo Assensus noster oriatur; quomodo unus in altero fundetur; quomodo Assensus noster certus atque firmus evadat; unde nobis constet, an Assensum habeamus certum, nec ne; Hæc inquam, & multa alia huc pertinentia, hic a nobis paulo fusius exponenda erunt; Cum autem analytice hic procedamus, nilque nisi demonstrata supponere velimus, hic sane nobis ad primam Assensus originem descendendum est. Homo præditus est Anima intelligente, & multa continuo experitur atque observat; Talem vero etiam Animæ humanæ vim inesse deprehendit, ut objectum aliquod qualecunque ita sibi repræsentare valeat, quo notione illius clariore potiatur, quam alius, quod menti nostræ simul repræsentatur, Objecti; ut scilicet sibi magis conscius sit, se hoc objectum jam percipere, quam aliud quod simul percipiat; Vis ista Attentio dicitur; Hæc attentione homo,
cum

cum ad objectum quoddam fertur, primo omnia alia quæ in objecto diversa occurrunt, distinguere debet, hacque ratione primo claram, deinde distinctam, completam, & tandem adæquatam acquirit objecti notionem. Quod si jam hominem quandam distincte sibi repræsentare possit, illam mentis vim, qua id efficit, Intellectum dicimus, illeque rem intelligere dici potest, qui de ea distinctam habet notionem. Efficit vero Intellectus in anima nostra, ut, cum res distincte nobis repræsentamus, eas quoque ad diversas species atque genera referamus; Nempe, cum plures res atque objecta habemus, unum quodque eorum est Ens omnimode determinatum, & Individuum a Logicis vocari solet. Hanc omnimodam determinationem si tollas, atque ea tantum consideres, in quibus entia ista inter se conveniunt; ea vero omittas, per quæ alias a se invicem discerni deberent; tunc quidem species nascuntur; Quod, si porro ea omittas, quæ in speciebus entium diversa occurrunt, eaque tantummodo tibi representantes, quæ speciebus istis communia sunt; Genus rerum habebis. Porro, si constitutas rerum species atque genera inter se conferimus, earum proprietates atque modificationes consideramus, inde porro intelligimus, an objectum quoddam obvium, hujus sit classis vel alterius, an sub genere isto vel sub alio contineatur, hacque ratione ille mentis actus oritur, quem Judicium appellamus. Cum itaque Judicium quoddam fero; observo etiam, an prædicatum quoddam conveniat subjecto vel non; Quod, si observo, subjecto prædicatum convenire, vel non convenire, propositio mihi certa

certa evadit; atque tum quidem, cum eam certam esse agnosco, aut saltem pro tali admitto, Assensus in me oritur. Hæc ergo est Assensus nostri prima origo, si sit simplicissimus; At Assensus noster simplex non manet, sed fere nunquam non ex multis aliis componitur, unusque Assensus in plures anteriores resolvi debet; Age ergo; inquiramus nunc ulterius, qui fiat, ut Assensus noster compositus evadat, qui fiat, ut ab uno ad alterum progredi possimus; Hac enim ratione apparebit, quomodo Assensus tuus sensim sensimque majora in se complectatur. Opus vero hic primo est, ut rerum definitiones perspectas habeamus; Videamus ergo quomodo in illis Assensus nascatur.

§. XXII. *Si instituatur Analysis definitionum sequentium in antecedentes, & reductio terminorum primitivorum, qui absque definitione sumuntur, ad intuitum rei præsentis, Assensus generatur in definitionibus.* Termini denotant res, quarum notionem habemus §. 37. Log. Adeoque terminos primitivos nobis in mente repræsentare possumus §. 34. Log. Hinc sibi mens eorum est conscia §. 31. Log. Assensus adeo generatur in definitionibus, instituta reductione terminorum primitivorum ad intuitum rei præsentis §. 8. *quod erat unum.*

Secundo; Quia termini, qui ingrediuntur definitiones sequentes explicari debent per antecedentes §. 119. Discurs. Prælim. Log. Assensus vero generatur in definitionibus antecedentibus, per partem primam; Ergo etiam Assensus generatur in nobis instituta Analysis definitionum consequentium in Antecedentes, *quod erat alterum.*

Ex.

Ex. gr. Si Assensus in te oriri deberet quod propositio ista: Hi quatuor numeri $5 : 20 :: 10 : 40$. Proportionem constituent Geometricam, nonne necessarium est, ut proportionis Geometricæ definitionem in anteriores resolvas; donec ad terminos pervenias, qui absque explicatione assumuntur, primitivos? En definitionem proportionis Geometricæ: Proportio Geometrica est identitas duarum rationum Geometricarum; Hanc audiens; quid in te excitatur? An Assensus? Nondum; Opus primo est, ut hanc definitionem in priores alias resolvas; adeoque rationum Geometricarum definitionem perspectam habeas: Ratio Geometrica est, relatio duorum numerorum ad se invicem, secundum multiplicationem & divisionem, Opus est etiam, ut definitio tibi Identitatis rationum sit in promptu; Rationes similes dicuntur, quarum Exponentes sunt iidem. Quid nunc? Oritur assensus in te: Quatuor numeros supra memoratos proportionem Geometricam constituere? Nondum; quare? Quia definitio rationis Geometricæ resolvenda est in alias; Sciendum est, quid multiplicatio sit; quid divisio; quod si sciveris, Multiplicationem esse inventionem alicujus numeri, ex duobus aut pluribus numeris datis, qui unum datorum toties in se continet, quoties alter in se continet unitates; Divisionem vero, inventionem esse numeri cujusdam, qui mihi indicat; quoties unus datorum in altero contineatur, si inquam, horum terminorum definitiones scias; prætereaque numerum, quod sit multitudo unitatum, concipias; Nonne nunc tandem in te nascitur Assensus, quod quatuor numeri propositi proportionem efficiant Geometricam? Imo vero; At unde hoc? Quia definitionem proportionis in rationis definitionem, & rationis in multiplicationis, & divisionis, & porro in numeri definitionem resolveras, adeoque veritas propositionis nostræ, quod Assensus oriatur in definitionibus, si sequentes in anteriores resolvantur, vel ex hoc exemplo patet.

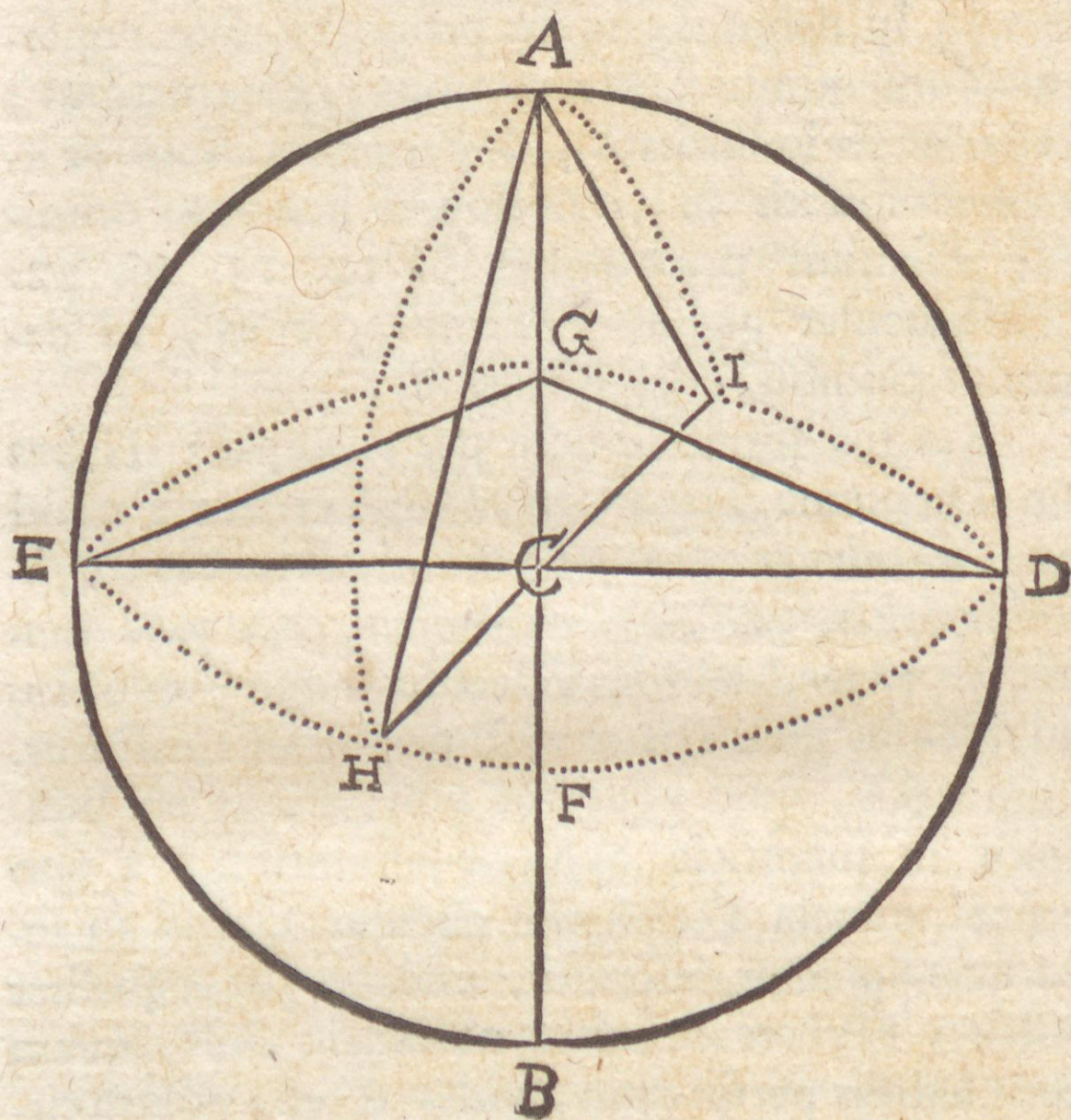

§. XXIII. *Si principiis, quibus utimur in demonstrationibus antecedentibus Assensum præbueris, Assensus gignitur per ea, in demonstrationibus consequentibus.* In demonstratione propositionum consequentium utimur Definitionibus, Axiomatibus, Experimentiis indubitatis, & Propositionibus ex illis demonstratis §. 562. Log. Hisce vero omnibus assensum præbuimus §. 12. 13. 16. 22. Consequenter gignitur Assensus per ea, in demonstrationibus consequentibus:

Res sua sponte elucet per exempla; Habes hic Theorema Trigonometrico-Sphæricum, quod *omnis circulus transiens per polos alterius circuli in superficie Sphærae, ad alterum circulum, cujus polos transit, sit perpendicularis*, videamus nunc, quomodo Assensus huic Theoremati præbendus nascatur. Primo scis, quid vocentur poli; Polus est punctum in superficie Sphærae assumptum, a quo omnia puncta Peripheriæ alicujus circuli in superficie Sphærae descripti, undiquaque æqualiter distant; Est hæc definitio nominalis Poli, quam cum habeas perspectam, vides A esse polum circuli E F D G in superficie Sphærae A E B D descripti; Assentiris porro judicio, quod formas, intuitivo; Arcus A H & A I descriptos esse e polo, & terminari utrinque in Peripheria circuli E F D G. Hoc judicio intuitivo, cum axioma illud Trigonometrico Sphæricum: *Omnes arcus descripti, ex polo alicujus circuli in superficie Sphærae, & terminati in intersectione puncti diametri Sphærae, sunt inter se æquales*, in memoriam vocetur, etiam assentiris, quod Arcus A I sit æqualis Arcui A H; Quid nunc? Assentiris judicio, quod denuo formas intuitivo, Lineas A H

& A I esse chordas Arcuum A H & A I, atque inde porro, cum memoria tibi suggerat ante

demonstratam in Geometria propositionem, *Chordæ æqualium Arcuum sunt inter se æquales*, etiam assentiris sequenti propositioni; Chorda A H est æqualis chordæ A I. Redis hic ad Judicia intuitiva formanda, & assentiris isti Judicio, quod C H & C I sint radii unius ejusdemque circuli; Inde porro illi Axiomati; Quod radii unius ejusdemque circuli inter se sint æquales; adeoque C H æqualem esse lineæ C I; Porro, & huic Assensum præbes axiomati: Unamquamque quantitatem sibi metipsi esse æqualem, & inde formatae

tæ propositioni ; Quod linea A C æqualis sit
lineæ A C. Cum modo dictis definitionibus,
Axiomatibus, Propositionibusque inde demon-
stratis, Assensum tuum dederis, etiam eundem
huic, quod nunc formabis, iudicio intuitivo
denegare haud poteris ; Triangulum A H C &
Triangulum A I C esse duo Triangula ejus con-
ditionis, ut tria latera unius, sint æqualia tribus
lateribus alterius trianguli : Hoc iudicium cum
formatum est, simul subit memoriam Theorema
ex Geometricis familiare ; Quod Triangula hujus
conditionis sibi invicem sint æqualia, omnesque
Anguli unius Trianguli sint sigillatim æquales o-
mnibus Angulis oppositis alterius Trianguli ; ade-
oque jam huic propositioni assentiris, quod An-
gulus A C H sit æqualis Angulo A C I : Si
huic propositioni assensum das, prætereaque ex
Geometria scias, omnem lineam, quæ utrinque
Angulos æquales constituit, esse perpendicularem
ad alteram ; porro assentiri teneris, lineam A C
esse ad H I perpendicularem, cum vero jam su-
pra assensus fueris Axiomati trigonometrico - sphæri-
co ; Quod omnes Arcus descripti ex polo alicu-
jus circuli, in superficie Sphæræ, & terminati in
intersectione puncti diametri Sphæræ, sint inter
se æquales, etiam hic assentiendum erit porro,
quod Arcus E G sit æqualis Arcui G D ; At-
que deinde porro vi theorematis supra citati ;
quod chorda E G sit æqualis chordæ G D,
& cum assensus fueris axiomati supra citato ; O-
mnes radii unius ejusdemque circuli sunt inter se
æquales, videasque E C & C D esse radios uni-
us ejusdemque circuli ; etiam in ista proportio-
ne assensus tuus nascitur ; quod linea E C æqua-
lis

lis sit lineæ C D. Cumque deinde scias, unamquamque quantitatem sibi metipsi æqualem esse, etiam G C æqualem habebis G C; Atque formato nunc iudicio intuitivo, vides te habere duo Triangula E C G & D C G ejus conditionis; ut omnia tria latera unius Trianguli sint sigillatim æqualia omnibus tribus lateribus alterius Trianguli; Quid inde? vocans in memoriam geometricum theorema; Omnia Triangula hujus conditionis sibi invicem sunt æqualia, & omnes Anguli unius Trianguli sunt sigillatim æquales omnibus Angulis alterius Trianguli; assentieris, quod Angulus G C E sit æqualis Angulo G C D. Ex hoc Assensu nascitur tibi alius, quod vi principii Geometrici, omnis illa linea, quæ utrinque efficit Angulos æquales, sit perpendicularis, adeoque G C perpendicularis sit ad E D. Quod si adeo assensum dederis A C esse perpendicularem ad H I & G C esse perpendicularem ad E D, per immediatam consequentiam colligis, circulum A D B E esse perpendicularem ad circulum E G D F, videsque adeo, qua ratione fiat, ut, dum principiis, quibus utimur in demonstratione, assensi fuerimus, etiam propositionibus inde demonstratis assentiamur.

§. XXIV. *Si cognoscimus probabilitatem principiorum, quæ probationem probabilem ingrediuntur, Assensus gignitur in propositione probabili.* Quia probatio probabilis a demonstratione non differt, nisi Principiis §. 588. Log. Quæ sunt definitiones, axiomata & experientiæ indubitatae §. 498. Log. Atque in demonstratione etiam assensus gignatur §. 17. & 20. Probatio vero probabilis sit, si Syllogismos concatenatos ingrediuntur Præmissæ pro-

probabiles §. 587. Log. Eas autem cognoscamus per hypothesin ; Sequitur , quod assensus gignatur in propositione probabili.

Occurrunt hujus rei multa in Astronomia præprimis exempla. Cum JOHANNES FABRICIUS Anno 1610 primus Maculas solares observasset, observationesque suas, in *Narratione de Maculis in Sole observatis, & apparente earum cum Sole conversione* Wittenbergæ 1611 publici fecisset juris; Omnes statim Astronomi, veluti Galilæus, & Christophorus Scheinerus Aliique, quid huic rei subit, sedulo inquisiverunt. Observabant itaque omnes, certum esse, dari Maculas in Sole: At, unde illæ, quid essent, cujusque usus, nondum inter ipsos conveniebat. Collegerunt tandem ex duobus argumentis, ex Parallaxi, scilicet, quam nullam admittunt, & ex motu regulari Macularum, quem observant, quod vel Soli insint, vel ei saltem admodum vicinæ sint. En hic primam propositionem probabilem: *Maculæ Solis ipsi sunt admodum vicinæ*: Postea, cum observarent, eas Figuras habere irregulares, alias esse majores, alias minores; subinde in medio densiores, in perimetro vero rariores; Coalescere nonnunquam plures in unam, aliquando vero scindi unam in plures alias, quæ omnia phænomena sunt, quæ in Tellure nostra de Nubibus cœli observamus; adhibita prima probabili propositione: Quod Soli admodum sint vicinæ, collegerunt denuo, admodum probabiliter; esse Nubes Solis, quæ, uti Nubes circa Tellurem, ex exhalationibus constant, &c. Adeoque, cum probabilitatem principiorum Astronomi agnovissent, maculas Soli esse vicinas, atque esse Nubes Solis, quæ subinde dissolvuntur, atque in Solem redeunt, Assensum etiam dedere, huic propositioni probabili: Solem non esse Ignem purum; neque etiam ex materia homogenea constare; sed ex opaca, quæ cum Terra nostra convenit; quodque excrementa habeat, uti ignis noster fuliginem.

§. XXV. Si Assensum præbueris propositionibus probabilibus antecedentibus, quibus in probatione probabili sequentium utimur, Assensus gignitur in probationibus probabilibus consequentibus. Quoniam in Probatione probabili utimur syllogismis, quos ingrediuntur Præmissæ probabiles §. 586. Log. Et illæ Præmissæ, vi hypotheseos, probabiles sint; etiam, quia in propositionibus Probabilibus antecedentibus Assensus gignitur §. 24. generatur in consequentibus.

§. XXVI. Assensus alicui propositioni dandus resolvitur in multos anteriores; & anteriores porro in alios ipsis priores, donec ad prima pervenias principia sine probatione admittenda. Quoniam Assensum præbuimus demonstrationibus antecedentibus, etiam eundem damus demonstrationibus consequentibus §. 23. Et, quoniam probationibus probabilibus antecedentibus assensi sumus, etiam consequentibus assentimur §. 25. adeoque est evidens; Assensum alicui propositioni dandum, in Assensus anteriores resolvi; quod erat unum.

Porro; Quoniam Assensus demum gignitur, in propositionibus prioribus, perspectis Definitionibus, Experimentis indubitatis, & Axiomatibus. §. 17. Et in propositionibus prioribus probabilibus, si probabilitatem principiorum, probationem probabilem ingredientium, cognoscimus, §. 24. manifestum est, quod Assensus anteriores resolvantur in alios ipsis priores, donec ita tandem ad principia sine probatione admittenda pervenias. Quod erat alterum.

§. XXVII. Assensus itaque veritati, propositionis demonstratæ, aut probabiliter evictæ, non in instanti nascitur,

scitur, sed successive. Cum enim in Axiomatibus Assensus gignatur, perspectis definitionibus §. 13. Et in demonstrationibus, quæ inde deducuntur, §. 17. Et in Propositionibus demonstrandis consequentibus, si Assensum præbueris antecedentibus, §. 23. Adeoque Assensus propositioni aliqui dandus in multos anteriores resolvatur §. 26. patet inde Assensum, non in instanti nasci, sed successive.

Docuit hoc luculenter satis *Illustris Philosophus, CHRISTIANUS WOLFIUS*, in Opere Logico latino, §. 992. cum enim ibi de modo alios convincendi ageret, inter alia & modum detegendi principia convincendo tanquam nota supponenda explicat, explicationemque suam prolixo admodum exemplo confirmat; Docuit enim ibidem, Assensum propositioni, *de eliminatione superfluatorum ex definitionibus*, præbendum præsupponere Assensus centum & triginta, quorum unusquisque menti ingenerari debet, antequam ipse in eadem nascatur; Atque, ut verum fatear, magni est hæc res momenti, dignaque præparari, ut attendatur: Dicam autem de Argumenti huius præstantia atque usu in sequentibus; hic dixisse mihi sufficiat, illos animum huc advertere debere, qui certam rerum cognitionem adeo facilem sibi somniant ut eidem comparandæ lectionem vel fugitivo factam oculo sufficere sibi persuadeant; Sane, ut rem exemplo illustrem, quot sunt, qui facillimam credunt esse Demonstrationem de Dei existentia? quot sunt? qui totam rem unico aut duobus ratiociniis confectam esse autumant; At evolve hic Metaphysicam, quam *Illustris WOLFIUS* Germanico edidit idiomate, invenies, antequam certus esse possis Deum existere, propositionique ipsi assentiri, multa tibi ex Philosophia Prima, multa ex Cosmologia, multa ex Psychologia, multa denique ex Theologia naturali, perspecta atque familiaria esse debere, nisi enim §. 1. 10.

11. 12. 14. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 26. 28. 29. 30. 32.
 33. 34. 35. 36. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47.
 50. 51. 52. 53. 54. 55. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 64. 65.
 66. 68. 71. 72. 73. 75. 76. 81. 82. 94. 102. 104. 106.
 107. 111. 114. 115. 117. 118. 119. 121. 122. 125. 126.
 127. 132. 133. 134. 152. 154. 165. 166. 172. 175. 192.
 194. 214. 217. 219. 220. 249. 346. 369. 543. 544. 545.
 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 554. 555. 556. 565.
 --569. 571. 576. 582. 584. 585. 586. 593. 594. 595. 596.
 602. 603. 604. 605. 606. 607. 614. 615. 620. 621.
 622. 623. 628. 667. 733. 734. 735. 738. 739. 741.
 742. 744. 745. 753. 754. 755. 756. 928. 929. 930.
 931. 935. 936. 939. 943. & 945. hos, inquam para-
 graphos omnes & singulos, nisi unusquisque in nume-
 rato habeat, non certus esse potest per argumentum,
 a Contingentia Mundi more *Wolfiano* adstructa, de-
 sumtum de Dei existentia, aut, si vel unica tantum de-
 finitio, aut axioma, aut propositio me fugeret, ite-
 que etiam veritatem existentiae Dei agnoscere possem;
 Nec hoc tantum; Opus hic praeterea est, ut in Logi-
 cis haud sis hospes, ut genuinam formam Definitio-
 num, Axiomatum, demonstrationumque inspicias;
 Hoc si addas cognitioni paragraphorum Metaphysices
 modo citatorum, tum demum cum veritate dicere
 poteris, Te certo huic propositioni; *Deus existit*,
 assentiri. Patet igitur ex hoc exemplo, Assensum no-
 strum non in instanti, sed successive gigni.

§. XXVIII. Est vero utilitas doctrinae de
 Genesi Assensus insignis admodum; Etsi enim
 ad distinctam de Genesi Assensus notionem vulgo
 non attendatur, quin ea tamen maximi sit mo-
 menti, nemo dubitare poterit. Unde enim
 quaeso, quod in subsequentibus demonstrabitur,
 pendet Convictio omnis, undenam scis, Assen-
 sum tuum esse certum? Opus sane est, ut di-
 stincte cognoscas, quomodo Assensus tuus sensim
 sen-

sensimque ortus fuerit; opus est, ut perspectum
 habeas, quomodo a definitionibus ad axiomata,
 ab axiomatibus ad propositiones alias, & ab istis
 propositionibus denuo ad superiores, atque ita
 usque ad Thesin tuam ascenderis; Hæc nisi di-
 stincte cognoscas, actum est de omni Convictione,
 actum est in Scientiis de omni Certitudine.
 At quis est, qui nesciat, quantum intersit Ho-
 mini, ut se vere convictum esse tuto credere
 possit; Non jam hic mihi sermo erit de iis,
 quæ ex Theologia revelata constant; Ea enim
 hic in Philosophicis versantes seponimus; de iis
 nunc dicam, quæ lumine Rationis eliciuntur; Dic
 homo; ita enim quemvis alloqui licet; si tibi
 felicem agere vitam animus est, quid tibi est
 faciendum? Absque mora mihi respondebis; id
 mihi agendum, ut summi Boni, cujus quidem
 homo in *hac vita* est capax, particeps fiam; Be-
 ne; At quodnam est illud? Constat ex generali
 notione; illud a nobis Bonum dici, quod statum
 nostrum perfectiorem reddit, aut, si confuse tan-
 tum ratiocinari velis, illud vocamus Bonum, ex
 quo voluptatem capimus, sed innocuam, quæ
 neque in tædium degenerat, neque etiam tædi-
 um parit: Talem vero voluptatem non capies,
 nisi ex sensu perfectionis; adeoque illud est bo-
 num, quod statum nostrum perfectiorem reddit;
 Constat vero, hominem summæ Beatitudinis ca-
 pacem minime esse, sed continuo ad maiorem
 progredi posse perfectionem; Quod si itaque pro-
 grediatur continuo ad maiores perfectiones, non-
 ne illud erit maximum, quod quidem in hac vita
 homini conceditur, bonum? Ita quidem existi-
 mo; Sed monstra hic mihi viam, qua ad illud

pertingere possim. Lex est naturæ ; hanc si ob-
 servabis , & summum assequeris bonum ; Lege
 enim naturæ obligamur ad omnia ea facienda ,
 quæ nos , statumque nostrum perfectiorem red-
 dunt , atque ea omnia omittenda , quæ nos &
 statum imperfectiorem faciunt ; Quod si igitur se-
 queris in actionibus tuis ducem Legem Naturæ ,
 illamque continuo observare studeas , sane con-
 tinuo ad majores progredieris Perfectiones ; ade-
 oque summum Bonum Legis Naturæ observatio-
 ne acquires : Si hoc evidentius perspicere velis ,
 considera tantum , quanta inde homo perfunda-
 tur voluptate ; Conscius sibi enim erit eo in statu
 homo Virtutum moralium , quas habet ; & incre-
 mentorum , quæ quotidie in illis capit ; Conscius
 sibi erit Virtutum Intellectualium , & incremen-
 torum , quæ in illis capit ; Conscius sibi erit fa-
 cultatum corporis , Vigoris ; Sanitatis ; Habi-
 tum , &c. ; Et denique sibi etiam erit conscius
 Status sui externi ; Facultatum ; Opum ; Ami-
 corum &c. Hinc vero , non potest non , quin
 homo quotidie summa semper perfundatur vo-
 luptate ; Et quotiescunque occasio ipsi sese offe-
 rat Virtutem aliquam exercendi , cum Habitum
 hujus Virtutis animæ suæ atque corpori inesse
 videt , eum quoque non sine summa cum volup-
 tate ad actum perducit ; Patet adeo , hic sum-
 mum Bonum & esse perenne , & perenni conjun-
 ctum cum voluptate ; Hic ergo redeo ad te ho-
 mo ; & denuo ex te quæro ; Quid tibi est fa-
 ciendum , ut feliciter vivas ? quid ni dices ; Lex
 naturæ est observanda ; Imo vero ; sed vides hic
 eadem opera , quantum intersit homini , ut vere
 de ista propositione sit convictus ; Nisi enim vere
 de

de ista propositione convictus fuerit, neque etiam observationi Juris Naturæ operam dabit, quod si autem Juri Naturæ non studeat, neque etiam summi Boni erit particeps, quod si summi Boni non est particeps, neque etiam in hac vita feliciter vivere poterit; Adeoque omnis in hac vita hominis felicitas ab ista convictione pendet, ut homo vere convictus sit, Legis Naturæ observatione summum acquiri bonum naturæ viribus obtentu possibile; At quomodo convincetur? Hic sane necesse est, ut ejus Assensus sensim sensimque crescat, ut primo Definitionibus; postea Axiomatibus, inde Propositionibus - & porro, ulterioribus assentiatur propositionibus; necesse est, ut distincte agnoscat, qua ratione Assensus sibi successive nascatur; Ita enim certus esse poterit de rei veritate, vereque convictus; Atque ita ex his, quæ ex multis aliis, exempli loco proferre statueram, patet, quantum omnino intersit Generi humano, ut hæc de Assensus Genesi Doctrina distincte percipiatur. Exerit autem sese utilitas hujus doctrinæ porro in multis aliis; quod si mihi hic animus esset omnia illa recensendi, quæ utilia ex hujus doctrinæ cognitione consequuntur; integer profecto mihi conscribendus esset Liber; At, cum mihi non ultra limites Disseratiunculæ excurrendum sit; brevibus tantum perstringam, quæ mihi ad hanc facere rem potissimum videbuntur.

§. XXIX. *Successiva Assensus generatio docet, qua ratione veritates in Systema redigi debeant; Nascitur enim successive Assensus, si ex principiis, hoc est, Definitionibus; Axiomatibus; Experimentiis indubitatis deducantur propositiones: quibus*

bus tum demum assentimur, si prioribus assensi fuerimus §. 23. Cum vero congeries veritatum inter se connexarum cum principiis suis vocetur Systema §. 889. Log. Patet etiam successivam Assensus Genesin Systema requirere.

Apparet vero inde utilitas Systematum veri nominis, cum enim in illis ea præmittantur, per quæ sequentia intelligi debent; nilque assumatur, quod non certis & fixis positum sit fundamentis, quæso, quid tibi magis est optandum? Fit hac ratione, ut tibi in lectione nil obscuri evadat; Fit, ut nunquam non de mente authoris recte intellecta certus esse possis; E contrario vero in libris non Systematicis, quot non hiatus ibi? Quam sæpe ea in sequentibus demum ponuntur, per quæ tamen antecedentia intelligenda atque explicanda sunt? Et, ut verum fatear, unde est, quod bonis litteris operam navantes tanta in illis experiantur tædia? Unde hoc, quod illis omnia aspera, incognita, inexplicabilibusque nodis contorta appareant? Nulla sane hic ratio subest, quam quod legant & audiant, quæ non intelligunt; quod propositiones memoriæ mandent, quarum veritatem non introspiciunt; Et denique, quod terminis utantur nondum familiaribus & cognitis, atque ad significatum fixum & determinatum a vago nondum reductis. Constat vero, quod omnis ille, qui solidam rerum cognitionem acquirere studet, nil nisi sufficienter probatum assumere debeat; Quod si autem nil precarium ipsi erit assumendum, sed omnia summo cum rigore examinanda atque demonstranda, quid mirum, si confusas notiones summo cum studio sit evitaturus; Atque adeo elucet hic, quod *Vir Illustris WOLFIUS* in *Horis*, quas vocat *subsecivis*, *Trimestris vernalis Dissertatione Tertia, de successiva Assensus generatione*; pro eo, quo inter omnes eminet Mentis acumine, rerumque Scientia, fuse satis explicat, studiorum tractationem non esse indifferentem; Quod si enim

enim nihil confuse addiscere velis, si rerum omnium distinctam, quantum quidem datur, notionem habere studeas, non tibi erit perinde, quo ordine res addiscas, sed illa prius, a quorum evidentia sequentia pendent, addiscenda erunt; Et quis non videt? ut ad Systemata revertar, quam illorum Assensus vacillet, qui non Systematicam habent lectionem, modo hæc, modo alia defendunt, prout rationibus extrinsecis ad hoc vel illud ducuntur; Quod si autem Disciplinas Systematice tractarent, adeoque ea prius addicerent, quæ in subsequentiis tanquam nota & perspecta supponuntur, statim quoque dignoscere possent, quid veri alicui rei sublit, an certum sit, an incertum, an probabile tantum, vel an plane sit falsum: atque hac de causa immortales *Magno Viro Christ. WOLFIO* habendæ sunt gratiæ, quod genus humanum ex illis fluctuationibus eripere, certitudinemque in Disciplinas invehere, nunquam satis suspiciundo conatu aggressus fuerit, quod si Deus ipsi vires vitamque, quod omnes quibus bonæ literæ cordi sunt, ferventissimis a Deo efflagitabant precibus, concessurus est, efficiet ille, ut tota Philosophia, cujus jam Logicam, Ontologiam, atque Cosmologiam habemus, latino idiomate, demonstrativa pertractata methodo, compareat; excitabunturque illius præclaro exemplo, quod jam factum esse videmus, & alii Viri Virtute & Eruditione præstantes, ut simile quid in facultatibus, quas vocant superioribus, moliantur; hacque ratione, quid certum in illis, quid incertum, quid probabile, quid falsum, sedulo distinguant.

§. XXX. *Successiva Assensus generatio docet, non omnium dijudicationem esse in potestate nostra.*
Cum assensus noster successive nascatur §. 37. etiam propositionibus consequentibus prius Assensum dare non licet, quam illum antecedentibus dederimus §. 26. Quod si consequentibus assen-

assentiri non potes propositionibus, antequam priores perspectas habeas; sequitur inde, de sequentibus iudicium a nobis ferri non posse, nisi priores perspectas habeamus: adeoque ex successiva Assensus generatione patet, non omnium dijudicationem in nostra positam esse potestate.

Non opus hic esse existimo, ut de præclaro, quem nobis ista de Genesi Assensus doctrina præstat usu, multis dicam; Cum enim agnosco, non omnia in mea posita esse potestate, ut de illis dextre judicare queam, vitium hominibus admodum frequens, *Nimiæ*, quod dicitur, *Confidentiae*, evito, quo plus de facultatibus meis spero ac revera præstare possunt; Nam, cum cognoscam, mihi de re proposita ob defectum principiorum iudicium non esse ferendum, multo minus opus aggrediar humeris meis impar. Habeo hac ratione vires meas omnes in promptu; Scio, quid valeant humeri, quid ferre recusent: Illi vero, quibus *Intellectus* non est *Systematicus*, id est, qui veritates non inter se connexas addidicerunt, sed unam quamque seorsim, quasi cum cæteris nil commune habentem, considerant, facillime hoc *Nimiæ* *Confidentiae* vitio involvuntur; Cum enim propositiones tantum dispersas cognoscant, neque etiam scire poterunt, an non sumantur ad eam probandam principia incerta; Aut si hoc, quod tamen vix fieri poterit, sciant, nondum tamen plane de veritate propositionum convicti esse poterunt, quippe cum distinctam Genesi Assensus doctrinam non capiant, neque etiam analysin Propositionum in alias priores, & Axiomata, Experientias indubitatas, atque Definitiones instituere poterunt; Cum igitur jam Assensus iste continuo fluctuet, illique veritatem nonnisi casu attingant, facile quoque evenire poterit, ut certa pro incertis, & incerta pro certis amplectantur; Quod si vero incerta pro certis amplectuntur, nonne vides, plus deinde illos de viribus suis sperare posse, ac postea præstare pote-

poterunt; Et quid? Nonne ex his ulterius deinde sequitur, quod ille, qui distincte Assensus Genesin cognoscit, etiam præcocem evitaturus sit aliorum impugnationem? Contigit sane subinde, ut plurimi, cum non habeant unde inclarescant, id sibi ad consequendam nominis celebritatem faciendum esse existiment, ut Viros Eruditione atque doctrina præstantes convitiis proscindant, doctrinamque eorum impugnent, nilque non agant, quo famæ illorum maculam inurere possint; Hac enim ratione futurum mihi sibi persuadent, ut brevi tempore Ipsi Nominis celebritate totum orbem impleant, neminemque non cogniturum, quod ipsi sint, qui cum Magno illo Viro congregari nulli dubitaverint, paria ergo ipsis debere esse arma, utrumque Eruditione eminere insigniter: Quod si vero istud hominum genus cognosceret, quam successive Assensus generetur, & quam multa sint necessaria, antequam rei cujusdam vere convictus esse possis, utique sibi ab isto alios impugnandi pruritu temperaret; Quid enim? Si distincte Assensus Genesin intuearis, lento hic videbis progrediendum esse gradu; Definitiones, Propositionesque illis respondentes, cum axiomatibus altis primo in Mente radices agere debere, antequam sensum claritatis & certitudinis cum iis conjungere possis; Atque hæc est causa, quod, si quædam in Scriptis, Eruditione, Acumine, & Scientia præstantium Virorum, quæ tibi ridicula atque paradoxa videntur, deprehendas, non illico statim cum Poëta: *Gerræ ficulæ atque ædepol lyræ lyræ!* tibi sit exclamandum; quin potius animo tuo firmiter persuadebis, Virum alterum Acumine præ Te longe eminere; Cogitabis tecum, nil nisi diuturna lectione acquiri; adeoque, quod ista tibi videantur paradoxa, tibi potius imputabis, quam aliis.

§. XXXI. *Successiva Assensus generatio docet, non cuique omnia demonstrari, aut quemvis rei cuius-*
cunque

cunque convinci posse. Cum enim Demonstratio continua sit series Syllogismorum inter se concatenatorum §. 551. Log. Principiis autem, quibus utimur, prius Assensus sit præbendus, quam demonstrationi ipsi §. 23. fieri vero non possit, ut unusquisque hominum principia omnia haberet perspecta, eademque familiaria experiatur; manifestum est, non unicuique omnia posse demonstrari; *quod erat unum.*

Quoniam ad alterum convincendum demonstratio, producta retro Analyfi Principiorum, eo usque est continuanda, donec in Syllogismis pervenias ad Præmissas alteri certas: Vel, si prorsus est hospes in iis, ad Definitiones, Axiomata, & Experientias indubitatas, §. 991. Log. Hinc etiam sequitur, quod Definitionibus, Axiomatibus, Experientiis indubitatis, &c. prius assentiri debeat, antequam Assensus in consequentibus generari possit. §. 29. & 30. Manifestum itaque est, successivam Assensus generationem docere; non quemvis rei cujuscunque convinci posse; *quod erat alterum.*

Testantur hoc abunde exempla; Quomodo enim convinces, Cosmologiæ ac Mechanicæ ignarum, quod *summa impetuum in duobus corporibus ante & post conflictum sit eadem*; Quomodo convinces Mathematices imperitum, *figuram Solis non esse omni ex parte Sphæricam*; Ille profecto, qui convincendus est, non tantum principia nosse debet, ex quibus veritas investiganda eruitur, sed & formam demonstrationis probe perspectam habere; Quod si unum horum desit, omnem operam in illo convincendo frustra consumas. Eandem enim hic dico legem obtinere, quam Philosophus nostri ævi primus CHRIST. WOLFIUS
de

de æstimandis alterius viribus, ad verum tum inve-
niendum, tum dijudicandum, requisitis in opere Lo-
gico Latino dederat; Ibi vero multis demonstrat, quod
ille, qui de propositione demonstrata judicare velit,
non tantum demonstrationis, tam Ostensivæ, quam
Apagogicæ formam distincte animo comprehendere,
sed & ipsi principia demonstrationem ingredientia cer-
ta esse debeant §. 1149. Log.

§. XXXII. *Affensus* dicitur *certus*, quando
nobis conscius sumus, eum niti ratione ad assen-
tiendum sufficiente.

§. XXXIII. *Probabilis* dicitur *Affensus*, quan-
do novimus, eum niti ratione tantummodo pro-
babili.

§. XXXIV. *Affensus*, qui nascitur ex demon-
strationibus, quarum Præmissæ sunt Definitiones, Axi-
omata, & Experientiæ indubitatae, est certus. Si enim
Affensus nascitur ex demonstratione, cujus Præ-
missæ sunt Definitiones, Axiomata, & Experi-
entiæ indubitatae; ideo assentiris: quod principia
ista singula admittenda esse agnoscis §. 17. & seq.
& legitime ex iis concludi, quæ inde inferuntur,
perspicias §. 551, & seq. Log. Agnoscis ita-
que, te assentiri ob rationem sufficientem, cum
vi, qua ad Assensum compelleris, resistere non
possis §. 569. Log. Affensus itaque certus est
§. 32.

§. XXXV. *Affensus*, qui nascitur in demonstra-
tionibus, quarum Præmissæ sunt Propositiones jam an-
tea demonstratae, est certus. Propositionibus, quæ
demonstrantur, ex propositionibus jam antea de-
monstratis, assentimur §. 23. Ut adeo eas tan-
quam veras admittendas esse agnoscamus; Quam-

obrem eodem quo paragrapho præcedenti modo, & hic probatur, Assensum in hoc casu esse certum.

§. XXXVI. *Assensus, qui nascitur ex probatione, cujus Præmissæ sunt principia probabilia, est probabilis.* Probationi, cujus Præmissæ sunt principia probabilia, assentimur tanquam probabilis §. 24. adeoque eadem non admittimus; nisi ut probabilia; Quoniam igitur per Syllogismorum concatenationem; quorum vel unum ingreditur Præmissa aliqua probabilis; non infertur nisi Conclusio probabilis §. 586. Log. Eidem quoque tanquam probabilis nos assentiri cognoscimus; Consequenter Assensus nonnisi probabilis est §. 33.

§. XXXVII. *Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, successive nasci debet.* Quoniam Probatio omnis, vel Demonstratio est, vel Probatio probabilis; Ex hac autem Assensus tantummodo probabilis nascitur §. 36. Ex demonstratione vero certus §. 34. & 35. Omnis Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, ex Demonstratione nasci debet; Consequenter ex Assensu, quem antea jam nos præbuisse meminimus Definitionibus, Axiomatibus, Experimentiis indubitatis, & Propositionibus jam antea demonstratis. §. 569. Log. Certus igitur Assensus, in iis, quæ probatione indigent, successive nasci debet.

§. XXXVIII. *Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, ex Systematica pertractatione nasci debet.* Nascitur enim successive §. 37. atque adeo quæ inserviunt propositioni alicui demonstrandæ, tanquam principia, ante proponenda sunt, ut
certus

certus inde nascatur Assensus §. 34. & 35. Quoniam igitur, in Systematica pertractatione, ea continuo præmittuntur, quæ sequentibus intelligendis & demonstrandis inserviunt; ex Systematica pertractatione Assensus certus gignitur;

§. XXXIX. *Si rationes Intrinsecæ ad convincendum desunt, circumstantiæ autem postulant, ut quid vel affirmemus, vel negemus, Assensus pendet a voluntate, sive appetitu.* Quoniam enim rationes intrinsecæ ad convincendum desunt *per hypothesin*, Assensus per easdem nasci non potest; Quoniam tamen circumstantiæ postulant, ut quid vel affirmemus vel negemus, sine ratione autem sufficiente nil quicquam esse §. 70. Ontol. adeoque nec Assensus gigni possit; ad rationes extrinsecas necessario confugiendum: Jam cum rationes extrinsecæ aliunde, quam ex notione subjecti desumantur §. 1004. Log. Facile illud pro vero habemus, vel sumimus tanquam verum, quod volumus esse verum, non vero contradictionis partem alteram amplectimur, quam veram non esse malimus. Quare cum hic appetitus influat in Assensum a voluntate est pendulus, sive appetitu. §. 6.

§. XL. *Qui confuse aliquid cognoscit, nec a posteriori veritatis ejus convincitur, ejus Assensus pendet a voluntate.* Qui enim confuse aliquid cognoscit, is prædicatum subjecto tribuere nequit, nisi ob rationes extrinsecas, §. 1007. Log. Consequenter ex notione subjecti non desumtas. §. 1004. Log. Quoniam igitur, nec a posteriori veritatis convincitur: *per hypothesin*; nec extrinsecæ rationes sufficientes ad certum Assensum adsunt. Enimvero, cum sine ratione sufficiente

assentiri non possis. §. 70. Ontol. Intellectui suppetias fert Appetitus, ut determinetur; Est igitur Assensus ab appetitu pendulus §. 6.

Pendet subinde Assensus remote ab appetitu; quatenus nititur principiis, quæ facta Assensus analysi, tandem reducuntur ad talia, ubi immediate Assensus ab appetitu pendet.

§. XLI. *Omnis ille, cujus Assensus a voluntate dependet, aut temerarius est, aut rudis, sive Acumine deficiens.* Quoniam enim Assensus ab appetitu dependet; per hypothesein; rationibus aliunde, quam a notione subjecti petitis, utitur: Consequenter, nullam subjecti distinctam notionem habet; Est igitur adhuc rudis, & quia assentitur, antequam assentiri debebat; §. 1009. Log. Acumine deficit §. 850. Metaph. *quod erat unum.*

Qui Assensum habet ab Appetitu pendulum, is assentitur, ubi destituitur rationibus ad Assensum certum sufficientibus, sive intrinsecis, sive extrinsecis; Quare, cum Temerarius appelletur, qui facit, ad quod faciendum non aderat ratio: ab appetitu pendulum, qui habet, Assensum; Temerarius est. *Quod erat alterum.*

§. XLII. *Quo quis est rudior, eo magis Assensum habet ab appetitu pendulum.* Etenim, quo quis est Rudior, eo minori pollet Acumine; Quo vero minori pollet Acumine; eo minus etiam distincte res sibi potest repræsentare §. 850. Metaph. Quo minus distincte autem res sibi poterit repræsentare; eo confusius illas percipiet; Adeoque eo magis Assensum habebit ab Appetitu pendulum. §. 40.

§. XLIII.

§. XLIII. *Assensus, qui oritur ab Affectibus, est ab Appetitu pendulus.* Affectus enim sunt Appetitus fortiores, vel etiam Aversiones fortiores §. 439. Metaph. Quare, si Assensus ab Affectu oritur, ab Appetitu pendulus est.

§. XLIV. Posset jam, si id opus esse existimarem, idem de singulis Affectuum speciebus demonstrari. Illi quibus Psychologiæ principia perspecta sunt, tres norunt in Anima nostra oriri Affectuum species; Aut enim Affectus sunt grati, aut ingrati, aut denique mixti; hoc est, ex pluribus aliis, si-ve gratis, si-ve ingratis, compositi. Age igitur, ostendamus paucis Assensum, qui oritur ab affectibus gratis, ab Appetitu esse pendulum: Sit nobis Exemplo Discipulus quidam; Audit ille Præceptorem suum, quem summopere amat, plurima quotidie docentem; ponamus ipsi a præceptore quædam proponi, quorum veritatem ob defectum Acuminis, aut Scientiæ nequeat perspicere; Cum tamen præceptorem suum summo prosequatur amore, illa itidem pro veris habebit; Assensumque illis dabit; Hujusmodi vero Assensus, cum Amor erga Præceptorem eum excitaverit, dico, quod pendeat ab Appetitu; Quare? Ratio redditur facillime; Discipulus intense amat præceptorem suum; Qui vero alterum amat; ex ejus felicitate voluptatem haurit; adeoque etiam alterius felicitati summopere studet; Jam vero Discipulus Præceptorem suum amans, & ex Præceptoris felicitate voluptatem capiet; adeoque quocunque modo Præceptori suo bene esse cupit; Quod si Præceptori suo bene esse cupiat, sane & omnia illa, quæ profert, cum ve-

ritate consentanea esse optabit ; Quod si optat, ut ea , quæ sibi jam Præceptor proponit , sint vera ; etiam ejus Assensus dependet ab appetitu ; Adeoque Assensus iste , qui ab amore oritur , est ab appetitu pendulus : Idem de ceteris affectibus gratis demonstrari posset. Sed videamus porro , num non & ille Assensus , qui ab Affectibus ingratis proficiscitur , sit ab Appetitu pendulus ? Invidia est tædium , quod percipitur propter alterius felicitatem ; Ille ergo , qui alteri invidet , si ei malum quoddam obvenisse audiverit , illud verum esse sibi persuadebit. Hujus vero Assensus jam etiam dependet ab Appetitu ; Qui enim alteri invidet , tædium percipit ob alterius felicitatem ; Qui vero tædio ob alterius felicitatem afficitur , alteri etiam , ut male sit , vehementer optabit ; Qui vehementer optat , ut alteri male sit , etiam illud , quod alteri contigisse malum fama acceperat , pro vero habebit ; Qui vero illud pro vero habet , quod quisquam maxime optat , ejus Assensus pendet ab Appetitu ; Adeoque illius Assensus , qui ab invidia ducitur , ab appetitu dependet ; Denique dico , & illos Assensus , qui ab Affectibus mixtis oriuntur , esse ab Appetitu pendulos. Sit nobis Exemplo , homo Zelotypus ; Constat Zelotypiam ex variis compositam esse affectibus , oritur enim tum ex amore objecti alicujus , tum ex odio & invidia erga alterum , cum quo æmulator &c. Jam vero dico , quod omnis Assensus , qui a Zelotypia proficiscitur , sit ab appetitu pendulus ; Quod si enim sit Maritus Zelotes , qui uxorem suam cum altero concumbere audiat , nonne existimas illum veloci passu domum

num repetiturum? Quare? Maritus iste supponitur a me Zelotypus, adeoque alterius odio, cum quo æmulatur, flagrat, quod si alterius odio flagrat, uti ex infelicitate ipsius voluptatem, ita vice versa, ex felicitate alterius dolorem accipit; cum vero illa prohibere studeamus, quæ nobis dolorem incutiunt, etiam ille, qui alterum odit, alterius felicitatem prohibere annitetur; Cum vero felicitatem haud minimam reputet, cum uxorcula concumbere, omnibus nervis in id incumbet, ut impediat, ne alter hac felicitate potiatur; Quod, cum omni studio illud prohibere velit, etiam quicquid ipsi ad aurem pertingit, quod alter jam occasionem nactus sit cum uxore concumbendi, verum habebit, atque illud prohibere conabitur, adeoque ejus Assensus est ab Appetitu pendulus.

§, XLV. *Omnis Assensus, qui ab Appetitu est pendulus, oritur ab Affectibus, Imaginatione & Sensibus.* Si enim Assensus ab appetitu pendulus est, aut assentimur propter rationem prorsus nullam, aut propter tales, quæ Assensum extorquere nequeunt, si vel maxime ad eas respiciamus; In casu priori, Affectu aliquo impulsus, velle debemus, ut hoc sit verum, cum adesse debeat, quod impedit attentionem, quo minus videamus Assensum esse suspendendum; Atque adeo Assensus ab Affectu pendet; Quod si rationes fuerint tales, quæ Assensum extorquere nequeunt, si vel maxime ad eas respiciamus, in notionibus confusis acquiescere debemus, quæ vel sensu hausimus, vel compositioni, aut divisioni olim perceptorum, ab Imaginatione factæ, debentur §. 272. Metaph. In hoc igitur casu appetitus ab Imaginatione

ginatione & Sensu ortum trahit. Patet igitur Assensum ab appetitu pendulum, ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus ortum trahere.

§. XLVI. *Omnis ille, qui habet Assensum a voluptate pendulum, est in statu servitutis.* Quia Assensus a voluntate pendulus oritur ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus §. 45. Illi autem, qui reguntur ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus, dicantur Servi §. 491. Metaph. Omnis etiam ille, qui habet Assensum a voluntate pendulum, est in statu servitutis.

§. XLVII. Elucet vero, ex modo demonstratis, quantum referat homini, ut habeat Assensum non ab appetitu pendulum, sed ab Intellectu & Ratione sana proficiscentem; Quantum enim interest hominis in Moralibus, ut sit in statu dominii, quam in statu servitutis; tantum etiam interesse debet ei, ut Assensus ejus non sit ab appetitu pendulus. Videamus autem, quinam sit ejus status, qui in statu servitutis est; In statu servitutis ille dicitur esse, qui sibi sensus, imaginationem, & affectus dominari patitur; In statu dominii vero, qui facultatem habet impedimenta ista vitæ honestæ removendi; Jam vero facile ejus tibi repræsentabis statum, qui affectibus, sensibus atque imaginationi est subiectus. Ille enim cum sanam rationem audire nequeat, abripitur ab illis in transversum, judiciumque ejus de actionum moralitate perversum evadit; Vis audire, qui id fiat? Id quidem jam fuisse explicare non hujus est loci; Interim tamen præcipua hic proferam; Et primo, ut de sensibus prius loquar, ita illi sunt comparati, ut nobis in rebus quamvis nocuis voluptatem quandam

dam exhibeant ; Jam vero omne illud , quod nobis voluptatem exhibet , ceu bonum nobis repræsentamus , adeoque , cum sensus nobis ex rebus nocuis voluptatem pariant , eas etiam tanquam bonas nobis repræsentamus ; Qui vero sibi aliquid tanquam bonum repræsentat , ille ad illud amplectendum a natura sua determinatur ; sensusque adeo nos ad rem nocuam amplectendam abripiunt ; Et quid ? Nonne major voluptas appetitum fortius movet , quam minor ? Nonne vero homines illud majus esse bonum autumant , quod majorem exhibet voluptatem , quam quod minorem ? At vide hic denuo , quantum intersit hominis , ne sibi sensus dominari patiatur ; Cum homo sensibus subjectus actionem per se honestam considerat , non potest non , quin aliquam exinde hauriat voluptatem ; Cum vero actionem contrariam ad sensus refert , voluptas illa , quæ ex contraria actione percipitur , ipsi major apparet ; hacque ratione miser ad mala abripitur ; Nec hoc tantum ; Qui actionem per se honestam patrare vult , ille animum ad dicta & argumenta sanæ rationis summa cum adhibeat attentione ; At sensus perturbant istam attentionem , multaque alia in mentem nostram inducunt ; hacque ratione denuo efficiunt , ut ad sanæ rationis argumenta , minus attenti , id quod malum est , facere non vereamur .

§. XLVIII. Quod , si idem mihi de Imaginatione demonstrandum esset ; id quidem sequenti facerem ratione. Imaginatio est facultas mentis reproducendi ideas objecti absentis ; Neque tantum Imaginatione ad olim perspecta tendit ; Sed vires quoque suas circa alia , quæ sensu nondum percepit , exercet. Jam vero , cum objectum

Rr 5

quod-

quoddam a sensibus nobis repræsentatur ; Imaginatio non tantum illam voluptatem nobis repræsentat , quæ ex illo objecto in nos antehac redundabat , sed & omnem illam , quæ fortuito cum objecto illo aliis de causis conjuncta erat ; Hæc vero repræsentatio cum confusa tantum sit ; neque adeo , unde omnis illa voluptas , quæ hic repræsentatur , oriatur , distincte discernere possumus ; Eandem quasi ab unico isto objecto proveniente existimemus. Quod , si itaque ab unico objecto tantam oriri voluptatem nobis persuademus ; sane ad illud amplectendum ferimur ; Adeoque , si illud sit malum , ad malum amplectendum præcipites trahimur.

§. XLIX. Restant Affectus : Demonstravimus in superioribus ; quod Assensus , qui ab Affectibus proficiscitur , sit a voluntate pendulus ; Videamus vero etiam , qui fiat , ut Affectus nos in transversum agant : Affectus est appetitus vel averfatio vehementior sensitiva , cum extraordinaria commotione sanguinis & fluidi nervei conjuncta , in Corpore coloris Faciei & Gestuum mutatione manifesta ; Nunc vero , cum vehementiorem ad objectum quoddam adpetitum vel averfationem habeo ; fit inde , ut ab isto appetitu vel averfatione abripiar , ut non tantum sanam rationem non audiam ; sed & illud peragam , quod mihi primo obtutu , prouti affectus suadet , bonum videtur ; At , cum illa peragimus , quæ mihi primo obtutu , absque ulla deliberatione bona videntur ; facile ad devia delabor ; adeoque Affectus homines ad devia deducunt.

§. L. Cum itaque ; ut in pauca modo dicta contraham , ea Hominis in statu Servitutis sit conditio ;

ditio ; ut sanam rationem audire nequeat ; Et ab impetu Sensuum, Imaginationis, atque Affectuum in transversum abreptus iudicium de Moralitate Actionis adæquatum ferre non sustineat : Ille vero, qui de moralitate actionis iudicium adæquatum ferre nequit, bonum apparens, sive quod noxium est, & minus durabile, pro vero amplectatur ; Ille vero, qui bonum apparens pro vero amplectitur, etiam felix fieri non possit ; sequitur inde ; quod ille, qui in statu est Servitutis, felix fieri non possit, At, secus se res habet cum illo, qui dominium in Sensus, Imaginationem, & Affectus exercet, cum enim ipsi modo enarrata nulli sint impedimento, sed obstaculum, quod forte ponunt, nullo tollere possit negotio ; etiam attentionem suam circa omnia servare, intrinsecamque actionum honestatem, vel turpitudinem introspicere ipsi est facillimum : Quod si vero attentionem suam conservans intrinsecam actionum honestatem vel turpitudinem introspiciat ; neque etiam bonum apparens pro vero amplectetur ; Quod si bonum apparens pro vero non amplectitur, neque etiam infelix evadit ; atque adeo ea intercedit differentia inter statum servitutis atque domini, quæ est inter felicitatem & infelicitatem ; Nunc autem, cum hominis multum intersit, num felix sit vel infelix, & ille sit infelix, qui in statu est servitutis, qui Assensum habet ab appetitu pendulum, etiam merito homini multum in eo positum esse debet, ut non habeat Assensum ab appetitu pendulum : Sed age, demonstramus jam, non tantum noxium esse in moralibus, ut in determinationem Assensus influat Appetitus, sed & vitia inde originem trahere ;
& tum

& tum quidem res extra omnem controversiam erit posita.

§. LI. *Si appetitus influit in determinationem Assensus, illud noxium est in moralibus.* Quia Assensus, in cuius determinationem influit appetitus, oritur a Sensibus, Imaginatione, & Affectibus §. 45; Sensus vero, Imaginatio & Affectus Juris Naturæ observationem, perducendo ad judicia falsa, & attentionem nostram impediendo §. 47. 48. 49. impediunt; Sequitur, quod Assensus, in cuius determinationem influit appetitus, sit noxius in moralibus.

§. LII. *Vitia originem suam trahunt ab Assensu ab appetitu pendulo.* Quia vitia sunt habitus contra legem Naturæ §. 64. Phil. Mor. In se malum appetit, qui ex vitio agit §. 19. Phil. Moral. Quoniam itaque malum appetit sub ratione boni §. 507. Metaph. bonum a malo discreturus in notionibus confusis acquiescit §. 432. Metaph. Atque ita pro vero habet, in quod stimulatur appetitus, voluptate sensuali; vel a quo retrahitur tædio aliquo apparente. Assensus itaque ex vitio agentis ab appetitu est pendulus §. 6.

§. LIII. *Assensus ab appetitu pendulus summam hominis felicitatem impedit, & in summam miseriam facile præcipitem dat.* Qui habet Assensum ab appetitu pendulum, est in statu servitutis §. 46. Servitus autem est impedimentum summæ hominis felicitatis §. 47. 48. 49. & 50.; Ergo Assensus ab appetitu pendulus, impedit summam hominis felicitatem. *Quod erat unum.*

Qui Assensum ab appetitu pendulum habet, hic in dijudicando bono & malo sensuum iudicio
stare

stare debet, adeoque facile bonum apparens præfert vero §. 432. Metaph. Consequenter in vitiis incidit §. 9. 64. Moral. & hinc sese in summam miseriam præcipitem dare potest §. 70. Moral. *Quod erat alterum.*

§. LIV. Cum igitur iste hominis status, quo homo ab affectibus abreptus vitiis sese inquinat, summaque adeo afficitur miseria, sit infelicissimus; Et ille qui Assensum ab appetitu pendulum habet in eo sit statu, cur non omnes homo intenderet nervos, ut Assensum ab Appetitu pendulum evitaret? Cum autem ea sit Assensus ab appetitu penduli conditio, ut & perspicacissimos aliquando circumveniat, illorumque Assensus sæpius ab appetitu pendeat, qui quam longissime remoti sibi esse persuadent, non inanem me consumpturum esse operam existimo, si prius quam dissertatiunculæ isti finem imponam, paucis de modo, quo Assensus iste ab appetitu pendulus præcaveri possit, agam.

§. LV. *Si operam damus cognitioni rerum distinctæ, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur.* Assensus, quem præbemus rerum cognitioni distinctæ, pendet ab Intellectu §. 277. Metaph. Ergo si studeamus rerum cognitioni distinctæ, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur §. 6.

§. LVI. *Si studeamus rationibus intrinsecis, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur.* Quia rationes intrinsecæ sunt eædem, ob quas prædicatum subjecto convenit §. 1005. Log. Hinc qui studet rationibus intrinsecis, colligit ex notione subjecti prædicatum subjecto convenire, adeoque qui studet rationibus intrinsecis, assentitur vi demonstrationis, §. 549. Log. Assensus autem

tem vi demonstrationis exortus , tantum locum habet in Intellectu §. 849. Metaph. Ergo si studeamus rationibus intrinsecis , Assensus ab appetitu pendulus præcavetur.

§. LVII. *Si Affectus deprimuntur , Assensus a voluntate pendulus præcavetur.* Quia affectus est gradus vehemens appetitus sensitivi , sive averſationis sensitivæ §. 539. Metaph. Appetitus autem sensitivus oritur ex repræsentatione confusa boni , & averſatio sensitiva ex repræsentatione confusa mali §. 434. 436. Metaph. hinc notionem alicujus subjecti nonnisi confusam habere possumus ; Adeoque eidem prædicatum tribuere nequimus nisi ob rationes extrinsecas §. 1007. Log. Quia vero Affectus non deprimuntur , nisi studeamus rerum cognitioni distinctæ , & nos a servitute liberemus §. 186. Phil. Moral. Hinc Assensus a voluntate pendulus præcavetur , si supprimantur affectus §. 55. Idem & hac ratione demonstrari potest : Ille Assensus , qui ab affectibus oritur , est ab appetitu pendulus §. 43. Jam vero , cessante causa , & effectus , qui propter illam causam est , cessat ; Sequitur igitur , quod suppressis affectibus , & Assensus ab appetitu pendulus cesset.

§. LVIII. Quod si jam quæras , quid tibi sit faciendum , ut affectus suppressere possis , eos quidem salva manente hominis natura omni ex parte suppressi & plane eradicari posse , non existimo ; Interim tamen eorum impetus sedari compescique posse *Illustris* docet *Wolſius* in Philosophia Morali. Est nempe cum affectum , a quo raperis , suppressere velis , tibi res ad notiones distinctas vocanda ; Cum enim Affectus ex confusa repræsentatione boni & mali oriantur , atque
in

in Ontologicis illud sit Axioma ; *posito principio ponitur etiam principiatum* , aut si mavis , *posita causa & effectus ponitur* , qui a causa illa dependet ; Affectus etiam tam diu in te manebit , quamdiu confusa ista boni vel mali repræsentatio ; Nunc autem , si confusam hanc boni vel mali repræsentationem tollas , tunc cessat etiam causa affectus ; adeoque & ipse desinet Affectus . Posset vero , si opus esset & a priori ratio dari , cur distincta rei repræsentatione affectus successive cesset ; Hæc vero , cum non hujus sint loci , proferre supersedeo .

§. LIX. *Ut Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur , sensuum in discernendo bono a malo judicium sequi non debemus* . Qui enim sensuum in discernendo bono a malo judicium non sequitur , is sequi debet judicium Intellectus ; Adeoque studere notionibus distinctis boni & mali §. 277. Metaph. Quare , cum Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur ; si cognitioni rerum distinctæ operam damus §. 55. Illum evitaturi in discernendo bono & malo judicium sensuum sequi non debemus .

§. LX. Est hic scilicet mihi eo annitendum , ut in bono rationalis fiam ; Ille autem dicitur in bono rationalis , qui rationes boni & mali agnoscit ; Eo ergo mihi est studendum , ut rationes boni & mali cognoscam ; Cum enim in bono sum rationalis , voluptates etiam , quas sensus nobis exhibent , utrum veræ sint & innoxie , an vero nocuæ & apparentes , dijudicare potero : Quod si voluptates nocuas ab innocuis dijudicare possum , neque etiam a nocuis abripiar , Assensusque meus ab appetitu pendulus non erit : ad hæc vero mihi opus est Acumine , & aliis virtutibus Intellectualibus , de quibus jam dicturus sum .

§. LXI.

§. LXI. *Ut Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur, Imaginationi per Intellectum est succurrendum.* Quoniam Intellectu imaginationi succurrente res distincte cognoscimus §. 277. Metaph. in rebus vero distincte cognitis Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur §. 55. Et Assensus ab appetitu pendulus præcavetur, si per Intellectum Imaginationi succurratur.

§. LXII. *Ad præcavendum Assensum ab appetitu pendulum, opus est, ut Virtutibus Intellectualibus studeamus.* Quoniam enim Virtutes Intellectuales sunt habitus Intellectus, in cognoscenda veritate, & cognoscenda falsitate, iis instructus, vera de rebus judicia ferre potest, atque de iis ex rationibus intrinsicis statuere valet; id quod virtutes hasce in Philosophia Morali *Illustris Wolfii* explicatas perpendenti satis manifestum est. Enim vero, qui ex rationibus intrinsicis de rebus iudicat, ejus Assensus determinatur per rationes ex notione subjecti desumptas §. 1004. Log. non igitur in determinationem Assensus influit appetitus, adeoque is ab eodem pendulus non est §. 6.

§. LXIII. Insunt Animæ nostræ duæ facultates, *Cognoscitiva*, & *Appetitiva*, quarum utraque multas sub se agendi dispositiones complectitur; quod si jam has dispositiones ad habitum evehas, tum quidem virtutes, uti dicuntur, Intellectuales nascuntur. Ad habitum vero cum requiratur frequens actionum earundem repetitio; patet etiam certas dari actiones, quæ homini ad Virtutes Intellectuales assequendas sæpius sint repetendæ. Cum autem in Philosophia Morali de his actionibus agatur; & quænam ad singulas virtutes Intellectuales assequendas requirantur, ibidem explicetur, neque etiam nobis dissertatiunculæ limites excedere constitutum sit, hic filum abrumpimus.

MANTISSA EPISTOLICA

Ad (*) Controversiam de Argumento
CARTESII

pro Existentia Dei.

GOTTH. HEIDEGGERI

ad V. Cel. S. WERENFELSIUM

Epistola.

QUas ad me dignatus es exarare literas, datas VI. Non. Martias, redditæ mihi sunt pridie Kal. Mart. st. v. Sed, ut ex forma Sigilli apparuit, reſeratae & introſpectæ a nonnemine, qui tamen cate ſatis cavit, ne indagari poſſet: Tu fortassis aut ſcies, aut felicius ſaltem ſuſpicaberis. Nolui autem reſpondere, quin prius, captata commoda occasione egiſſem cum Celeb. D. *Suicero*, atque adeo haberem, quod

(*) Agitabatur iſthæc Controverſia ſub hujus ſeculi auſpicia inter Viros Clariffimos, *SAM. WERENFELSIUM* & *J. H. SUICERUM*. Extat inter Opuscula Venerandi τῆς νῦν ἐν ὀφθούς *Werenfelfii* Tom. II. p. 214. ſeqq. Summi hujus Theologi Baſileenſis ad *Deoduræum Gentangulum*. h. e. GOTTH. HEIDEGGERUM ſuper hac lite Epistoſa graviffima, qua totam hanc Cauſam ad ſagaciſſimi hujus Viri Judicium refert: Quid deinceps inter illos actum ſit, hæc Epistoſarum biga edocebit. J. B.

Tom. I.

S s

quod legere cuperes ; nam tecum de meo solum sensu penique colloqui religioni merito duxissem, non enim ita abundas otio ; ut debeas meis aliorumve mei similium , simplicis intelligentiæ fratrum , frigidis ineptiis occupari. Nunc autem fortassis non iniquum Te cognoscere, quod ut facias humillime etiam atque etiam rogo obsecroque. Gravissima , Vir Exc. profecto est Epistola illa ad me Tua ; pugnant in illa cum summo iudicio , summaque eruditione rerum pondera , qualia a nulla alia suada intorqueri posse rear ; sed patere dicam , non ideo carere festiva jocularique scena ! Nam , ut taceam exordium , in quo inficeti tractatuli mei , quem pro mei similibus tumultuarie deproperatum Tibi quoque [pudet heu!] obtrudendum putavit Cl. *Zuinggeri* nostri festivitas , tam honorificam mentionem facis : Ut , inquam , hoc taceam , sane illud alterum mirifice est facetum , quod Tuo quoque suffragio velitatio illa , quæ Tibi cum Cl. SUICERO intercedit , dijudicanda mihi relinquatur. Scilicet ut olim lividinantes Deæ pastorem iudicem in montibus Idæ quæsierunt ; ita Vos Viri incomparabiles volueritis hominem rurestrem, diobolarem, vestrarum subtilitatum æque gnarum ac fraterculus quispiam Cumanus lyræ est, Arbitrum legere ! Absit profecto quemquam Vestrum tam scite joculari posse , ut illud mihi per somnum arrogem ! Et tamen, si forte tam bliteus essem , ut putarem me capere arduum illud diffensionis vestræ argumentum , non ideo eo dementiæ processerim , ut de modo diffensionis ; de quo tamen epistola tua unice tractat , statuere me posse , aut debere existimarem. Unum igitur

igitur illud arripui, quod sub finem epistolæ mihi injunxisti, conari, nempe de placando Cl. SUICERI, rationibus abs te subministratis, animo, constabiliendoque rursus æternæ amicitiae fœdere, eique rei ita dedi operam, eoque cum fructu, quem mox dicturus sum; tanto enimvero lubentius, quod, ut ipse innuis, dudum illi Viro sanctissima observantia fideque me dederim, inductus tum aliis præclarissimis ejus meritis, quæ notiora sunt, quam narratu meo ut opus sit; tum præcipue, quod Vir iste visus semper mihi sit non calcata candidior nive, atque porro quovis oleo tranquillior, ut mirifice mirer evenire potuisse, ut neglectæ tantillum modestiæ venerit postulandus? Ceterum nolim Te, V. E. ideo credere, me cæca quadam & quidvis serviliter adprobaturum necessitudine ipsi esse addictum; quo profecto si essem more moratus & aliam haram quæsissem & unctiorem fortasse rem invenissem. Immo vero in hac ipsa materia libere loquendo & obloquendo nonnulla ipsi extiti occasio edendi nuperi sui scripti; nam precibus, quibus ipsum exstimulasse me fateor, forte tantum non tribuisset; accessere tamen & aliæ causæ, de quibus post. Interim si colui hætenus Cel. Suicerum, notum mihi; non ideo, V. E. quamquam nunquam visum, minus semper profunda cum reverentia & admiratione colui, adhucque colo: Testis mihi locuples Cl. *Zuinggerus*, qui mihi vel ideo oculis meis magis charus, quod copiam mihi fecerit legendarum plerarumque incomparabilium lucubrationum Tuarum, qua voluptate vix unquam ulla mihi accidit sapidior. Quid multis? testis mihi esse possit ipsemet D.

Suicerus noster, quicum, dici non potest quoties mutui mihi intercessere sermones de Te, quibus ab illo non minus quam a me ob incomparabilem ἀρχινοίαν eruditionemque laudibus in cœlum evehebare. Prolixus essem in hoc argumento: Sed tu curas scilicet quanti a me fias! At de illo forte, quæ ergo causa inquis, tam subito exasperati? Dicam [ut decet iudicem etiam ioculari,] libere & vere; quemadmodum tum ex ipsius Viri ore his diebus audiui, tum e variis rei gestæ circumstantiis observavi. Ipse quidem non videtur agnoscere, se adeo atrociter esse locutum, existimatque pleraque immo omnia benigniorem, si placuisset, explicationem fuisse admissura. v. g. illud de *Equo Trojano* non potest non extra scopum dilatatum censere, & sic de ceteris singulis. Mirari quoque videtur, tantine fuerint pauculae quædam voces πτερόεντι potius stylo, [quem cuique suum peculiarem esse novimus, nullisque ædilibus subiectum,] quam animo imputandæ, ut ob eas tempestas velut in simpulo excitari debuerit, quod quidem absit abs Te factum quis dicat, sed factum est fitque adhuc ab aliis quibusdam, qui cum iis hic neque seratur neque metatur, Te ipso longe sunt iratiores, & juxta Poëtam, perinde ac conducti ad funera plorantes dicunt & faciunt prope plura dolentibus, atque adeo, ne modum tenuisse *Suicerum* ostendant, ipsi vix aut ne vix quidem modum tenent. Ceterum iste fortassis quoque pertensurus est, neque tuum scriptum carere aculeis, ejusmodique phrasibus, quæ benigno interprete perinde opus habeant. In eo etiam quod de Theologorum quorundam inadvertentia, non poscente, ut videbatur, proposito,

sito, adpersisti, vix non credidit vapulasse se-
cum manes τὸ μαχαίτησ Heideggeri nostri. Porro
causas habuit [veras an verisimiles non refert,]
credendi, Judicii Tui illam balistam, in se unice
fuisse intentam. Et mirum sane fuit, a tot mor-
talibus, vestratibus quoque, & vix non a Te-
metipso responsionem unice & nominatim a *Sui-
cero* fuisse expectatam, [cujus rei ex parte ipse
testis esse possem, ni majus opus scilicet move-
rem, judicemque potius agerem,] antequam
iste in animo habuisset, immo cum aut vix aut
nondum judicium tuum vidisset, a me enim pri-
mo, satis id fero accepit. Non pauca ejusmodi
acciderunt, quibus & alii inducti sive crediderunt,
sive erraverunt unum hunc peti Volcentem. Vel-
let quoque Cl. *Suicerus* Te considerare, adeon' im-
portune impatientiorem, si tamen talem se præbu-
erit, tot cottidie ferme undique stylis fodicatus
& laceratus? Nosti sine dubio, quam nuper *Coc-
ceii* nomine acriter vapulaverit, a quibus ictibus
repellendis vix respirans videt alium objectum
nodum, & sese quoque *Cartesii*, velut alterius
Tyndaridis, nomine, omnium, non sine ma-
ligno risu, signari oculis, sua nunc promissa re-
posci! Fateor equidem, & rem satis indignam
esse fateor, neque Candor Tuus diffitebitur,
Virum illum, cum inter oppido paucos Litera-
rum gloriam in Schola nostra adhuc sustineat,
crebro satis exedere cogi, quæ non intrivit, aque
multis, quos tamen nullo non februorum genere
placare sæpe conatus est, sic satis inclementer ha-
beri, in quorum turba cum & Tu, V. E. quan-
quam & fortuito, & innocens, & amicissimus
cætera Viro & modeste agens, comparueris,
quid

quid mirum & erga Te illi frontem nonnihil strigam vel fuisse, vel visam fuisse? Num quid etiam mansuetissimus quisque certis momentis non blandientibus quoque asper inveniri potest? Sed deflexi ab officio Judicis, redeo in thronum, venioque ad illam querelam de suggillata Celeberrima Academia vestra: Hujus vero culpæ *Suicerus* minime omnium reum se fateri vult, pernegat quicquam huic se imputasse, ut qui procul ita faciendi causas habuerit, sed notasse tantum, ait, censuras malaque officia, *non ab illa, sed a quibusdam in illa vitæ mimum agentibus sibi aliisque nostratibus exhibita*, atque ne præter rem fecisse videretur, copiosum mihi syllabum texit, e quo quædam ipsum spectantia, ut suggerit memoria, innuere non erit alienum. Basileenses ergo fuisse, ait, qui cum ob *Fata* sua vexaretur, nostros acerbissime stimulaverint; qui vexaverint paragraphum ex *Apologia* sua vernacula excerptum de *abolitione Antichristi*: Qui propter scriptum *Antispanhemianum* & nostros concitaverint, & Aroviano Conventui illud obtruserint: Qui suam de Creatione animæ & peccati propagatione sententiam a primariis Ecclesiæ Reformatæ Doctoribus haustam critico veru confixerint. Porro cum de *Jure Magistratus circa Sacra* disputasset, circumlatam esse Tiguri epistolam, ceu Basileæ a nescio quo scriptam, satis virulentam, qua doctum fuerit immane quantum abhorrere Basileam vestram ab his aliisque Viri hypothefibus, quæ quidem epistola multis mihi conjecturis sese supposititiam probasset, nisi religio esset, maximos Viros, qui illa, ut tali, libenter contra D. *Suicerum* usi sunt, talium artium vel capaces credere,

re, vel reos. Hæc & similia, quæ lubens prudensque prætereo, ponderaturis non credit Vir ille insolens iri visum, quod data occasione memorem se sensuque non carentem testatus sit. Videtur jam & illud abs te cogitari velle, Scriptum tuum comparuisse ἀδελφότητος, nec certe ipse, cum manum injiceret, pro certo autorem scivit, neque ego, qui a Cel. *Zuinger*o in aurem dictum scieram, ipsi aperui, quod te latere malle suspicarer. Meminisse D. *Zuinger*us potest, me id ipsi ita scripsisse. Neque etiam defuit vestras quidam, minorum is quidem gentium, alibi jam degens, qui sese confidenter autorem venditavit & forte adhuc venditat, nisi a me ipso confusus jam sapit; cui quidem mortali profecto non pauci credidissent, nisi vidissent tantam, quæ in judicio comparet, maturitatem atque eruditionem non vulgo exsculpi e quercu, non juvenculo alicui, sed versatissimo & non e multis Viro esse tribuendam. Interim nullam [ait porro *Suicer*us] videri necessitatem cur *Werenselsio* quis impacta putet, quæ Titio potius Sempromiove ingesta sunt, ingestaque videri possunt. Plura ejusmodi, quæ non memini, nam ne hæc quidem fortassis recte memini, & D. *Suicer*us & res ipsa in tribunali scilicet sedenti responderunt, quibus ego impeditus, horrendi carminis legem pronunciare, aut tela trifulca manu mittere hactenus non sustinui, recte potius atque ordine me facturum putavi, si fierem de iudice Μεσίτης, aut de Consule Rhetor, quemadmodum & ipse quoque hoc potius, quam quidquam aliud a me exigere visus es. Quapropter rationibus a te supeditatis Cl. *Suicer*i animum, qua potui persuasionis

sionis arte adortus sum, literas quoque tuas, quod suavissima humanitate totæ fere stillare immo undare, & ad illum potius, quam ad me scriptæ viderentur, ipsi commonstravi, tandemque serio, ac non sine additis rationum momentis obsecravi, ut paces confieri pateretur: sed risu syncrusio hos anxios sudores meos prosecutus negavit tanto isto apparatu opus fuisse, non esse se jamdudum, nec velle esse videri de Demeorum morosorumque natione, quibus frons perpetua caperet severitudine, neminem unquam antehac priorem a se perstrictum, nedum læsum. &c. multa in hanc rem addidit, quæ longum esset singulatim afferre, e quibus ego conjicio, inclinare ipsius animum ad non pacem duntaxat, sed arctissimam necessitudinem, Tecum, si non dedignere, jungendam & ferruminandam, [quod evenire nemo probus, nemo sanus est, quin vehementissime optet, & utrinque vehementissime suasurus sit,] & siquidem forte victus jam abs Te quibusdam videatur Humanitate; certaturum aliâs quam gnaviter & palam facturum, quanto te loco habeat &c. Huc, inquam, inclinare candidissimum Viri animum certum habeo, non imaginarium. Patere igitur, Vir summe, ut & Te quam humillime orem exoremque, ne non iisdem passibus viro occurras, niveamque, quam adeo egregie jam probasti mansuetudinem, exædificare pergas, neque adeo aures dedas in ditionem Ciniflonum quorundam aut Misenorum [qualium Basileæ quoque felicem esse annonam cur ambigam?] quibus nihil accidere posset jucundius, quam Vos, primaria Patriæ lumina videre commissos & paratragœdiantes in re Comica.

ca. Temporum nostrorum, quibus tam pauci aliqui sunt, cognitione veritatis, quæ secundum pietatem est, altius saniusque imbuti, spissaque alia ratio sine dubio vos invitat, ut positis simultatibus præcipue e dissensione & verbulis non adeo gravibus, certe non capitalibus, ortis, velitis porro sociatis animis & operis propagandæ pietati, & liberali illi liberæque Sophiæ, ad quam asserendam unice nati factique uterque videmini, totoque in orbe suspicimini, incumbere. Quod si visum fuerit materiam de Argumento Cartesii reciprocis exercitationibus porro erudere [nam fane audio neutrum vestrum velle videri jam ἐκτελοῦσθαι πάντα βέλῃ] sine dubio gratas grates laudesque immortales orbis literatus vobis acturus est: Nemesis saltem & dentariam abesse optabit, atque, ut confido, impetrabit. At quis, inquires, tu homo es, qui tam confidenter oratorem & consiliarium te nobis obtrudas? Auricomus, inquam, cum magno suo Apolline: sed fateor, Vir incomparabilis, fateor nauci, flocci, nihilique mortalis sum, certe non dignus, qui præ vobis figam palum in parietem. Verum quid facietis? Potui non sine colore abuti ea vestra humanitate, qua uterque tam copiose sermones super isto negotio mecum cedere dedignati non estis. Tulit me, qui alioqui ita Titanicum tuetur, *Suicerus*; Fer & tu V. E. atque cogita matris meæ filium non alium fuisse, ad quem primum inopinato plane delata est controversia quamprimum controversia fieri cœpit. Nullo meo commodo, assentior Tibi. Nam ut extra numerum habeam, quæ tu mihi inde incommoda auguraris; quotusquisque lecta ista disceptatione

Jovem Lapidem non juraverit, me mihi ipsi videri grande, grave, graphicum & memorabile Cartesianismi Columnen, pipuloque ut ceritem ideo me differet? Et cum sciamus huic sectæ hodierno die a longe plurimis, iisque domi meæ potentissimis contradici, quid expectem, quam horum liventes oculos, sive odia, ne figurate loquar, quibus alioqui satiata est anima mea? Sed ne sic quidem male, ajebat ille. Vobis Catonibus, Te & Cl. *Suicero* contentus ero, maxime si tanto impensius mihi favere velitis. Nec enim dissimulem, id ego operæ meæ pretium reconciliationi vestræ debere unice cupio, ut per Cl. *Suicerum* Tibi commendatus aliquo tuo favore indignus non videar. Tuum est, V. E. [ut modum faciam obstrependi] meam stultitiam, infantiam καὶ Παρρησίαν εὐμενῶς δεχέσθαι & meminisse profecta omnia ab animo, valde quidem simplici, sed valde bono, & qui se Tui mordicus observantissimum comprobare quovis modo paratissimus est. Deum T. O. M. fideliter rogo, ut Te illustre atque invidendum Patriæ sy-
 dus ejus & Ecclesiæ bono quam diutissime incolumem lætumque servet. Ita Vale in illo!
 Rescripsi 7. Martii st. v. Anni. 1700. Rorbaci in agro Tigurino.

Excellentissimi ac Celeberrimi Nominis Tui
 humillimus & verissimus Cultor

Gotthardus Heideggerus.

V. CL. SAM. WERENFELSII
ad GOTTH. HEIDEGGERUM
Epistola.

QUod literis tuis humanissimis atque elegantissimis serius quam deberem, respondeo; dabis V. Cl. valetudini meæ, quæ cum necessariis negotiis expediendis vix sufficiat, facit, ut amicis tardius scribam. Quam mihi in literis tuis tam benigne offers amicitiam, ego vero amplector atque deosculor; meamque vicissim, si tanti tibi videtur, sancte polliceor. Conciliatore apud me non indiges: satis te mihi dotes ingenii, rara eruditio; satis quas ad me dedisti literæ, conciliant. Video ex iis quam dextre, quam fervide amici causam agere scias, etiam minime bonam. Quis non tam fidum sibi contingere amicum exoptet; præsertim cum omnes, & ego præ cunctis, indigeamus identidem amicis, qui infirmitates nostras tegere & lapsus excusare norint. Talem cum in te invenirim, inveni thesaurum hoc tempore rarissimum. Ages itaque in posterum, sicuti necesse est, & meam causam, & ages, si penitus pectus hoc meum inspexeris, non minori ardore, quam Cl. *Suiceri* Tui. Quid vero audio ex Literis tuis ad Cl. *Zuingerum* scriptis? litem ingratam in nescio quibus scintillis denuo suscitari, imo periculum esse, ne in grave incendium erumpat, ni Deus ἀπὸ μηχανῆς succurrat. Nimirum diffidium *Metaphysicum* dignus vindice nodus est, ut fabula lætam

lætam catastrophē habere nequeat, nisi Deus ex Machina advocetur. Miror, Tiguri bellum geri, & geri in mei, ut scribis, gratiam, dum nos hic Basileæ rerum omnium ignari in alta pace conquiescimus. Quod ais, vehementer Basileam indigere viris pacem amantibus, atque adeo magis, quam Tigurum, non intelligo. Si me inter eos numeres, qui pacem suo pretio non æstimare norint, nondum me nosti, Vir Amicissime! Crede mihi, nisi pacem omnibus rebus anteponerem, non egissem, non tulissem, non impedivissem ea omnia, quæ ejus consequendæ gratia & egi, & tuli, & impedivi: Usque eo ut amicis ad unum omnibus famæ & existimationis prodigus visus fuerim. Si his omnibus nihil profeci, si invitus in nova bella trahor, defendam me, quam potero fortissime: sed Deum hominesque testor, me belli auctorem non esse. Sancte testari possum, me inde a duobus & amplius mensibus literas ullas neque Tigurum scripsisse, neque Tiguro accepisse, neque quicquam eorum cognoscere, quæ ibi pro me aut contra me geruntur, neque cognoscere velle. Liceat mihi tantum per adversarios quiescere. Si qui sunt Basileenses, qui aliquid dicunt, aut agunt, aut scribunt, quod novam liti materiam præbere possit: ii, si se mihi amicos profitentur, aut amici sunt parum prudentes, aut clandestini & calidi inimici. Si Cl. *Suicerus* tam sedulo expiscatur, ut innuere videris, quæ durante lite nostra hinc inde scripta sunt, neque tranquillitatem publicam quærit, neque tranquillitatem suam. Ego talia scire nolo: & si quæ hujusmodi ad me deferuntur, delata autem sunt ad me satis atrociter in me dicta, operam do, ut illorum possim in silentio

lento oblivisci: neque vindicabo unquam, nisi ad id cogar. Neque illi pacis studiosi sunt, qui ad Cl. *Suicerum* ea deferunt, quæ animum ejus, quem jam plane sedatum credebam, denuo in me irritent, aut in eos, qui pro amicitia, qua me prosequuntur, me tam inclementer tractatum indigni tulerunt. Quorum quidam si, ut eleganter ais, fecerunt prope plura dolentibus; nihil novi fecerunt. Est hoc amicorum, ut amici causam fervidius plerumque agant, quam suam. Et tu, mi Heideggere, quem leges amicitiae altissime imbibisse credo, eodem modo ageres in causa amici, si opus esset. Quam vereor, ne hic deludamur a malitiosis hominibus, quibus volupe est alios jurgantes & convitantes cernere; ut dum alter alterius famam conspurcat, ad unum omne, quod reliquum habent, existimationis amittant: hoc tanto certius evenit, quod fieri nequeat, quin in istis certaminibus multa indecora dicamus & faciamus, & personis quas sustinemus indigna: *Si virum gravissimum risui exponere vis, committe eum cum alio, & voto potitus es.* Vellem, ut alii potius, quam nos hoc spectaculum otiosis & profanis derisoribus præberemus. Sed, si invitatus in scenam producor, sustinebo personam, ut potero; & operam dabo, ut discrimen appareat inter Theologorum conflictum & muliercularum rixas: Peto tamen, si omnino bellandum mihi denuo est, aliquot Septimanarum inducias, quas valetudini curandæ destinavi: Qua de causa etiam rogo, ut tantisper differas responsionem ad has literas meas; tuæ enim me Basileæ non offenderent. Tum, si id evitare non possum, prælium redintegrabimus.

mus. Ceterum de Literis tuis ad me scriptis ,
 securum te esse jubeo. Neque *Paravicinus* , ne-
 que alii , quos nominas , eas viderunt. Legi eas
 Cl. *Zuingero* & præterea duobus Viris gravibus ,
 apud quos tute omnia mea depono , qui illis ve-
 hementer sunt delectati. Inspiciendas nemini de-
 di. Alias rescripsisti Cl. *Zuingero* literas , qua-
 rum tenorem *Paravicinus* mecum communicavit,
 continent enim judicium de meo Scripto perquam
 benignum. Quomodo phrasas ex literis ad me
 scriptis ad studiosos , de quibus loqueris , manare
 potuerint , non concipio. Hoc tibi persuadeas
 velim , nullas esse meas partes in rustico illo ju-
 dicio imperitorum hominum. Non usque adeo
 Gratiis inimicus sum : Vale plurimum Vir Cla-
 riss. atque ut promittis me constanter amare perge.
 Permittent hoc tibi , spero , tui Amici , tametsi
 amici mei esse nolint. Vale iterum & Salve

Basileæ 3. Julii. 1700.

a Tui observantissimo amantissimoque

Sam. Werenfelsio.

P. S. Cum inducias pro me peto , peto etiam
 pro iis , qui causam meam inter vestrates susce-
 perunt , nollem ut propter id quidquam incom-
 modi paterentur : quod in hac causa se amicos
 meos ostenderunt.

* Historia Vitæ et Obitus

JOH. RODOLPHI SALCHLINI,

*S. Theol. in Academ. Bern. Professoris, & Collegii
Majoris Præpositi,*

Breviter delineata à

J. G. A.

Natus est Vir Pl. Reverendus atque Cla-
rissimus JOH. RODOLPHUS SALCH-
LINI, *Helvetio-Zoffinganus*, die 30 Octo-
br. 1688. Patrem habuit Virum Pl. Veneran-
dum atque doctissimum *Job. Rod. Salchli*, Clas-
sis *Castrovillanæ* in Provincia Bernensi Decanum
meritissimum, Pastorem in *Ruexau* fidelissimum,
Matrem *Barbaram Delosæa*, *Abrahami Delosæa*, Pa-
storis tum temporis in Magno Templo Bernensi
Filiam. Ad publica Auditoria, cum plurimum
in primis jam juvenilis ætatis annis profecisset,
admissus fuit pie defunctus noster anno 1702.
Tanto autem ardore ac successu studia sua tracta-
vit, ut Celeberrimi Professores, *Hallerus*, *Benoit*
aliique, quorum curæ & disciplinæ fuerat com-
missus, non tantum bene de eo sperarent, sed
& jam persuasissimi essent, magnum illum aliquan-
do nomen in Republica literaria habiturum. Stu-
dia vero Philologica & Theologica sibi præ aliis
excolenda putavit, hinc Literaturæ Græcæ & Lin-
guarum Orientalium studiis præ reliquis operam de-
dit,

* *Vitæ Summa brevis.*

HORAT.

dit: In Theologicis Professore & Præceptore usus est *Rodolpho*, S. S. Theologiæ eo tempore in Acad. Bernensi Doctore publico. Cum jam variis disciplinis & linguis esset imbutus, ad exteras Academias excurrendum existimavit, suscepto itinere literario Anno 1713 in Galliam, Belgium & Germaniam, cumque tum temporis in Academia Ultrajectina magna esset ROELLII & RELANDI fama, apud eos sibi subsistendum ratus, & per annos integros doctrinæ uberrimum fontem ibidem hausit; Præceptore insuper ad linguam Syriacam excolendam usus est CAROLO SCHAAF, cujus eruditio in hoc studiorum genere cognita est eruditis omnibus, Rabbinis etiam quibusdam doctissimis usus est, quorum ope Linguam Hebraicam sibi familiarissimam reddidit. Domum tandem variis eruditionis spoliis onustus rediit Anno 1715. & ut studiorum & profectuum specimen, ad Ministerium sacrum tum admittendus, exhiberet, eruditissimam Dissertationem in Hof. IV: 12. prælo subiecit, in qua quantos in Philologia sacra profectus fecisset publice declaravit; Manuum impositione tum Ecclesiæ consecratus, ad Ministerium Castrense *Friburgi* in Brisgovia obeundum fuit ab Amplissimo Magistratu ablegatus, copiis autem exauctoratis cum domum rediisset, ad *Professionem Græcam & Ethicam* in Academia Bernensi obeundam fuit vocatus Anno 1721, quam insigni cum applausu & diligentia exornavit usque dum Anno 1733 ad *Cathedram Hebræam & Catechetica* esset promotus, quam Spartam non minori laude obtinuit, usque dum Amplissimus Magistratus *Cathedram Theologiæ Elencticae* in ipsum

sum transferret, quam autem ingravescente jam morbo hydropico obtinuit, ita enim gravior vis morbi vires Corporis frangere & debilitare cœpit, ut per plures menses acerbis doloribus exagitatus demandatæ provinciæ pro voto præesse non amplius potuerit; ita vero vincebat Vir Clarissimus morbi acerbitatem, ut qui eum inviserent lætum & infractum animum omnes mirarentur, usquedum tandem amissis & consumtis viribus Die secundo Junii Anno 1746 animam Creatori suo traderet. Fratrem reliquit unicum superstitem Virum Pl. Vener. atque Clariss. *JACOBUM SALCHLI*, S. Theologiæ in Academia *Lausannensi* Professore. Successor ei datus in Cathedra Elenctica Vir Pl. Rev. atque Celeberr. *DANIEL WITTENBACH*, qui nomen suum egregio *Systemate Theologico methodo scientifica conscripto* illustravit. Hæc pauca sunt, quæ sine magno verborum apparatu, ut vulgo in encomiis defunctorum fieri solet, de Viro beate defuncto dicenda videbantur breviuscule, nisi hoc addere velimus, eum Filiam reliquisse unicam, quæ cum mœsta Matre orbatum Parentem optimum luget. Scripta vero Viri Clarissimi sunt sequentia, quæ jam enumerata erant in Tom. II. *Tempe Helvet.* p. 335. ubi conspectus Academiae Bernensis, qualis tum erat 1736 fuit exhibitus.

1. Idolomaneia S. Rhabdomanteia Antichristiana exhibita in Dissertatione Historico-Theologica in Hof. IV. 12. Bern. 4. 12. pl.
2. Dissert. in Hebr. III. 1. Quo sensu Christus dicatur Ἀπόστολος καὶ Ἀρχιερεὺς τῆς Ομολογίας ἡμῶν. Eadem hæc Dissertatio etiam fuit

Tom. I.
T t
inserta

inserta Thesauro Philologico a Viris Clariss.
Hafæo & Ikenio collecto.

3. Observationes in V. C. *Matthæi Pfaffi* dissertationem Hist. de Formula Consensus. Bern. 4. 8. pl.
4. Drey Solennitäts-Reden, darinnen durch die Historie aller Zeiten gezeigt wird, daß die Wahrheit niemahl so verborgen gewesen, als man aber derselben nicht gewollt. Bern in 4. 8. pl.
5. Oratio inauguralis de facillima methodo docendi Linguam sanctam. Bernæ 4. pl. 5.
6. Dissertatio de Fœdere operum ex mente Doctorum Hebræorum: hæc dissertatio comparet *Tempe Helvet.* Tom. III. pl. 544.
7. Disquisitio de initiatione Puellarum Hebræarum in Fœdus Dei. 4. pl. 5. Bernæ. 1744.
8. Observationes variæ ad varia V. & N. Testamenti loca, potissimum ex Pindaro desumptæ. Bernæ, apud Wagner & Muller. 4. pl. 20. lucem vidit hic p. m. Viri fœtus paucis ante obitum diebus, atque in se continet plurimas observationes, ubi difficilioribus V. & N. Test. locis lux affunditur.

Scripta vero quædam, præter Orationes sacras plurimas in Scriniis reliquit.

1. Apologiam pro Observationibus suis Form: Consensus contra *Dan. Schnitlingium*.
2. Observationes in Cl. *Crinsonii* Jobum, Psalmos & Apocalypsin.
3. Diatriben contra Cl. *Rochii* Historiam Serveti, Bibliothecæ Anglicanæ insertam.
4. Disquisitionem Philologico-Criticam de Urim & Thummim.

Vita

* Vita
SAMUELIS BATTIERII,

*Med. Doct. & Græc. Ling. Prof. in
Acad. Basil.*

Natus est SAMUEL BATTIERIUS D. 23.
Januarii 1663 Basileæ. Puer missus est
in Gymnasium patrum, in quo abs-
que ullius Præceptoris privati opera per singula-
rem discendi cupiditatem tantum profecit, ut A.
1680 sub æquinoctii autumnalis tempus ad le-
ctiones publicas in Academia admitteretur. Ab
eo tempore audivit Professores in philologicis &
philosophicis disciplinis tum docentes. Præcipue
usus est institutione privata V. C. JO. ROD.
WETSTENII Fil. tum quidem Oratoriæ, postea
S. Theologiæ Prof. quo duce etiam in Græcis egre-
gia eruditionis suæ fundamenta posuit. A. 1683
eodem Præceptore suo promotore conscendit
Magisterii Philosophici gradum. Ab eo tempore
studio Artis medicæ se dedit, cujus discendi caus-
sa audivit publice, privatimque Cass. Baubinum,
Job. Rod. Burcardum, Jac. Rothium, J. Jacobum
Harderum, Nic. Eglingerum, Theod. Zwingerum.
Non abiecit interim Studium Philosophicum, &
Philologicum. Mathesin solertissime didicit,
Præceptore usus Jacobo Bernoullio. Algebram,
Tt 2 item

* Hanc Biographiam debemus studio, quo hoc In-
stitutum nostrum prosequitur Vir Celeberr. atque litera-
tis. J. C. BECKIUS, S. Th. D. & Prof. in illustr. Acad.
Basileensi.

item Calculum differentialem ac Analyfin infinite parvorum sibi familiarem reddidit. Studio Medico finito, ipso A. 1600 Doctor ejus Artis publice creatus est. A. 1696 iter litterarium in Galliam suscepit, ibique Mathematicos, Philosophos, Philologos & Medicos frequenter audivit publice privatimque differentes. In Bibliothecis Parisinis, regia praecipue, assiduus fuit, in qua & saepius quinque aut sex horas continuas exegit. Manuscripta omnis generis graeca evolvens. *Argentoratum* dein profectus adiit *Boeclerum*, *Kühnium*, & *Scheidium*. Cum rediisset domum, accepit litteras a *Nicolao Gütlero*, Cive suo, qui tum apud Bernenses docebat, qui eum ad Stationem aliquam in ea Schola obeundam invitabat. Porro *Job. Henr. Wetstenius*, etiam Basileensis; sed qui Amstelodami typographicam Artem cum summa laude exercebat, ipsum ad se, aut in aliquam Batavorum Academiam traducere laborabat: Sed Patriam relinquere noluit. A. 1704. D. 18. Febr. Graecam linguam in Academia Basileensi vicario nomine docere coepit, ac demum sequentis anni mense decembri Professio Linguae graecae ad eum delata est. Vicariatum auspicatus erat lectione publica, *de Studii Ling. Graec. utilitate atque commodis, deque aptissimo modo & ratione facillima studium illud incipiendi*. Ipsius vero Muneris initio agebat, *de iis, ad quae potissimum attendi debeat, ut quis in antiquis Graecorum Scriptis non solum loca corrupta deprehendere, sed & eadem, si ullo modo id fieri possit, emendare valeat*. Porro D. 12. Febr. 1706. publice recitavit Praelectionem *de Litterarum Graecarum post inductionem plurium Saeculorum horrendam Barbariem, in Occiden-*

*Occidentalibus Europæ Partibus interitum, & quomodo ex singulari Dei Beneficio tandem illæ insigniter reflo-
ruerint.* Dum ita Provinciam suam strenue or-
naret, Mense Sept. 1711 a *Luca Schröckio* Acad.
Nat. Curiosor. Præside, accepit litteras, qui-
bus ejus Academiae Socius, cognomento *Erotia-
nus*, dicebatur: Tantum enim abest, ut Artis
Medicæ studium abjiceret, ut potius, & opti-
mos quosque libros legendo, & Medicinam faci-
endo docendoque eam sedulo excoleret. Immo
vero etiam A. 1711, item A. 1721, nec non
1724 editis Speciminibus Disputationum, atque
Prælectionum Medicam Cathedram tum vacan-
tem ambibat. Sed Deo visum fuit, ut ad vitæ
usque finem Græcæ linguæ docendæ insudaret;
id quod etiam docendo atque scribendo sedulo
fecit. Rectoratum Academiae semel, Facultatis
Philosophicæ Decanatum sæpius cum laude gessit.
Inde ab A. 1727 Visitator fuit Gymnasii Basile-
ensis, eique utilem operam præstitit. Ex com-
pluribus Scriptis pauca edidit, quorum indicem
subjicimus.

- 1690. De Generatione Hominis. 4.
- 1693. De simplici Apprehensione. 4.
- 1695. Specimen philologicum sive Emendatio-
nes variæ in Diogenem Laertium, Euripi-
dem &c. 4.
- 1696. De Eloquentia.
- 1701. De Mente humana: annexus est mani-
pulus Emendationum aliquot in Diogenem La-
ertium. 4.
- 1705. Observationum & Emendationum in Di-
ogenis Laertii Libros de Vitis Philosophorum

Continuatio , cum Notis quibusdam in Julii Pollucis *Ὀνομαστικόν*. 4.

1710. De Mundo. 4.

1711. Oeconomiae Corporis humani brevis Descriptio. 4.

- - *Γινώσκει σεαυτόν*, sive de Cognitione sui ipsius. 4.

1718. De Studio Animi Veritate & Virtute perficiendi maxime necessario. 4.

1721. Oeconomiae Corporis humani Descriptio continuata. 4.

1724. Positiones medicae. 4.

- - Observationes sacrae in Loca quaedam N. T. in *Bibl. Brem. Class. VI.* p. 84.

- - In Locum ad Galatas II. 3. 4. 5. Observatio. *Ibid. Class. VII.* p. 56.

- - Observatio in Joh. VII. 21. 22. 23. *Ibid. Class. VIII.* p. 745.

- - Observationum in N. T. decas, *Ibid.* p. 941.

Ceterum sicut ex editis istis patet, *Battierium* nostrum praecipue diligentiam suam exercuisse in N. T. item in *Diogene Laërtio* & *Julio Polluce*; Ita libri ejus manu notati, & in publica auctione Bibliothecae egregiae distracti, ostendunt, eum in omnis generis Auctoribus graecis, potissimum vero in *Homero* & *Hippocrate* emaculando, versatum esse. Utinam Viri eruditi, in quorum Bibliothecas ista Exempla Battieriana transierunt, potiora inde excerpere, atque edere in lucem velint. Certe Clar. *Trillero* ipsum scimus transmisisse nonnulla, alia vero conscripsisse, quae ob seriam & obtusam oculorum aciem tam male picta sunt, ut inventus sit nemo, qui legere potuerit. Obiit tandem Battierius tot laboribus & senio debilitatus D. 23. Aprilis. A. 1744.

Vitæ

Vitæ

VIRI admodum Reverendi ac Celeberrimi

★ MICHAELIS SZATHMARI

Senioris, S. Theol. & Ling. Hebrææ
Professoris Clarissimi, Illustris Athenæi
Patacensis, Rectoris Prudentissimi ac
Gravissimi Descriptio.

ADmodum Reverendus ac Celeberrimus *Michael Szathmari* Senior, Patre ortus est Viro admodum Reverendo *Stephano Szathmari*, qui ob insignem, qua pollebat, eloquentiam, Cicero Hungaricus ab æqualibus dicimur, Verbi Divini Ministro, dum viveret, *Kafonienfi*, & Matre generosa *Anna Békési*, A. 1681. admodum puer patre orbatus, ubi paululum adolevisset, causa Studiorum, *Albenfe*, in *Transsylvania*, visitavit Collegium. Unde litterarum trivialium notitia imbutus, redux, *Talbyæ Togatorum* Studiosorum numero accensus est. Hinc *Iaurinenses*, ad informandos suos pueros evocatum, munere Præceptoris condecorarunt: Quo defunctus *Cassoviam* ad perficiendum se in sublimioribus Scientiis contulit. Musarum sedibus *Patacum Cassa* translatis, comitem noster iisdem se junxit, quumque æqualium industriam æmularetur,

T t 4

* Hanc Vitæ Enarrationem, quanquam ab Instituto nostro aliena videri posset, hic adjungere pace Lectorum nobis liceat, qui magnopere rogantibus hoc pietatis officium detrectare non potuimus. J. B.

retur, quin plerorumque longe excelleret, Tokaium, A. 1708. ad Scholam Oppidi regendam arcessitus, commigravit. Evenit, ut dum operam suam Scholæ ejusdem Curatoribus mirifice probaret, omnes in id incumberent, ut subsidiis collatis Nostrum in Academias Illustres Germaniæ Inferioris quasi expellerent. Qui etiam A. 1709 *Franequeram* concessit, ibique *Vitringæ* Patris, *Rhenferdii*, *Andalæ*, *Bosii*, &c. Summorum Virorum ductibus se erudiendum tradidit. Inde *Traiectum* ad Rhenum profectus, *Rœlio* & aliis Viris Doctissimis auscultavit. Ex Academiis A. 1711. ad V. D. Ministerium Tokaium revocatus, summa cum laude pene lustrum in opere Domini desudavit.

Serpebat longe Viri fama: Hinc ad Professoratum Philosophiæ, Albam Iuliam, A. 1716. Mense Febr. deductus est. Ubi rerum humanarum vicissitudines experiri coactus, vix tribus septimanis exactis, ad VII. Calend. April. ipso die Emmanuelli sacro, quod Vir pius in sui Consolationem trahebat, una cum Cœtu Scholastico solum vertere, in pagum vilissimum Carco concedere compellebatur.

Eodem Anno Agropolim ad Marusium studiosa Juventute Albenfi translata, ipse quoque ibidem fortunæ sedes fixit. Ibi quum omnium adplausu, primum Philosophiam, post, A. 1718. erepto peste Collega, Viro, dum viveret, Celeberrimo, *Andrea Zilabi*, Theologiam tradidit, tantumque sibi apud Illustrissimos Daciæ Heroes Nomen & meritum paravit, ut venerando per Principatum eundem Presbyterio Helveticæ Confessionis demum Anno 1728 à Actis præficetur,

tur, Generalis Notarius cum jure indubitato in Episcopatu ejusdem Provinciæ succedendi renuntiaretur. At tanto Patriæ flagrabat amore, ut nec tanti honores, nec tot Procerum favores, nec tanta Nomina, tantæque dignitates continere Nostrium valerent, quo labescenti Patacensi Collegio opem ferre recusaret; sed spectabb. Patronorum votis expetitus, Anno 1734. Mense Septembri Patacum advolaret, Collegiumque turbis intestinis pene oppressum, summa prudentia regendum suscipere nullus dubitaret. Quod etiam fatentibus omnibus ingenuis felicissime perfecit, turbas composuit, Juventutem, rixas contentionesque detestari, tam piis suis monitis, quam singulari sua mansuetudine exemplum præferens, expugnavit; hunc fere præcipuum mutatæ Sedis fructum se reportasse gloriatus. Onere Laborum pressus, tandem anno sesquidecimo Rectoratus, Anno 1744. IV. Nonas Junii, inter horam octavam & nonam ante meridiem piissimam animam exhaustit.

Reliquit vero Nominis haud degeneres heredes & vindices, vitæ conjugalis certissima pignora. Nam Anno 1712. Mense Febr. associaverat sibi Nobilissimam atque Castissimam Virginem, *Juditham Ember*, Clarissimi olim *Pauli Ember & Margaretæ Martonfal*is natam. Cujus suavissimum Contubernium, non uno utriusque Sexus foetu, beatum felixque redditum est, Miseratione Divina. Quos inter *Michaël* natus Anno 1715. nunc quidem VIR Clarissimus, & *Stephanus*, Studiorum causa in Belgio extorris, at ab A. Superioris 1745 Mense Septembri, in Oppido

Atzalonienſi V. D. Miniſter diſertiſſimus mœſti
tumbæ adſident paternæ.

Quod Noſtri virtutes & vitæ rationem adtinet:
corpore erat nec ſatis obefo, nec macie confecto;
ſed mediocris compagis, quali etiam gaudebat
ſtatura, conſtanti & valida non uſque adeo pol-
lebat ſanitate, in virili ætate ictero perſæpe ve-
xatus, in ſenectute podagræ diriffimos perſenſit
dolores, materiaque peccante invaleſcente, in-
ſultus apoplecticos ab Anni 1742 autumno per-
peti cæpit. Quorum poſtremus pridie quam
moreretur, iſſis Calendis Junii, finem vitæ acce-
leravit, ſub vesperam diei collapsum in Officio
Divino, loquela, omnique vegeto ſenſu priva-
vit.

Vir fuit ſingularis prorſus exempli, tempe-
rantia, modeſtia, pietate, humilitate Animi & fa-
cem cunctis præluſcens, certe ubique & in omni-
bus noſtra laude major. Videturque humanitus
longius ipſi vitam prorogari potuiſſe, ſi non tam
ſtudioſus virtutis, ac erat, fuiſſet: ſi non omnem
occaſionem ſtrenue, ne quos offenderet, vitare
voluiffet, atque eo fini domiſedum ſe totum fin-
xiſſet: Qui nequidem animum relaxandi cauſſa,
ſedibus ſuis unquam exciri poſſet. Hoc in eo ma-
xime vero peculiare fuit, quod adfectibus ſuis,
ad miraculum uſque, imperare poſſet, fortior
illis, qui fortiffima expugnant mœnia, nunquam
per animi paſſiones ad indecorum aliquod com-
mittendum ſe abripi paſſus. Patientiffimus in-
juriarum, contumeliarum, pacis erat ſtudioſiffi-
mus. Muneris autem ſui partes diligenter adeo
obibat, ut nonmodo otioſus non fuerit, ſed
nec

nec fractæ Vires, nec Laborum gravissimorum, annis pene XXX in Professoratu exantlatorum tædium, nedum Patronorum, amicorumque consilia vacationem & perenne otium, ipsa ætate provecta facillime excusante, illi persuadere possent.

Alienus erat ab omni jactatione, & eruditio-
nis ostentatione, a qua tamen insigniter erat pa-
ratus, quod testantur, de ejus disciplina, maxi-
mo numero, exorti Viri, non postremi No-
minis quamplurimi. Testantur subcesivis horis
composita & in lucem emissa opera: *Compen-
dium Philosophiæ Naturalis: Tyrocinium Propheticum
in Cap. XXXVIII. Jobi illustrandum* concinnatum,
Franequeræ editum: *Arboris Scientiæ boni & mali in
Vite ferali investigatio: Fax accensa de vero sensu Verbo-
rum Institutionis Cænæ Dominicæ*, lingua vernacula
composita. Testantur gemina ejus munera,
quæ una fidelia juvenili adhuc ætate Tokaii in
Schola & Ecclesia obivit. Testaturam confidi-
mus, *Collectionem Sermonum Sacrorum* a se com-
positorum, quorum editioni nunc quidem im-
mortuus est. Accedebat his dotibus tenacissima
memoria, quam nos in Viro maximo, nun-
quam non admirabamur, quæ eum stylo pro-
phético & loqui & scribere promptum reddebat;
Psalmos & Hymnos in Ecclesia decantari solitos
eidem suggerebat.

Ne quid de Poëtarum Illustrium Carminibus,
Veterrimorum Amicorum, perque plures annos
non visorum cognitis Vultibus dicam. Quis en-
comio, quis denique desiderio sit finis tam cari
Capitis!

NOVA

NOVA LITERARIA.

TIGURUM. Hic superioribus mensibus lucem viderunt :

1. **Critische Briefe.** Zürich. ap. Heideggerum & Soc. 8. 1746. pl. 14. Harum literarum argumenta sunt : 1.) Auszüge aus Herrn Grafen von C. Abhandlung von der Tragödie. 2.) Einwendung wider etl. vornehme Sätze dieses Systems von der Tragödie. 3.) Lehrsätze von dem Wesen der erhabenen Schreibart. 4.) Vom Erhabenen in der Sprache. 5.) Anmerkungen zu dem Grundrisse eines Epischen Gedichtes von dem geretteten Noah. 6.) Von der Allegorisierung der epischen Geschichte. 7.) Bertheidigung der Haupthandlung des verlohrnen Paradieses. 8.) Fortsetzung dieser Bertheidigung. 9.) Nachrichten von Herman Arels äsopischer Lehrart, verschiedene Fabeln desselben. 10.) Eben desselben Gedancken von der besten Verfassung aesopischer Fabeln. 11.) Critick der Fabeln for the female Sex. 12.) Von den Vortheilen der Schwäbischen Sprache, in welcher die Minnesinger geschrieben haben. 13.) Von der Artigkeit in den Gedancken und Vorstellungen der Minnesinger. Hæ Epistolæ a Nobiliss. & Clariss. Viro J. J. BODMERO, *Hist. Patr. Prof.* maximam partem perscriptæ sunt ad Viros pl. Rever. ac elegantissimos S. G. LANGIUM, felicissimum Horatii in Odis imitatore & F. G. MEIERUM, Phil. Pr. P. Hallenses.

2. J. J. B. critische Lobgedichte und Elegien. Von J. G. S. besorget. Zürich. ap. Orell. & Soc. 1747. in 8. maj. form. Hic in fasciculum collecta sunt Nobiliss. BODMERI Carmina, quæ sparsim hinc inde maximam partem jam erant edita, & quæ si mea commendatione illustrare vellem, idem esset ac Soli lucem accendere. Cura hujus editionis permessa est J. G. SCHULTHESSIO, S. M. C. qui etiam in eam præfatus est. Sunt autem Carmina hoc volumine contenta: 1.) *Ευεργεται*, die Wohlthäter des Standes Zürich. 2.) Charakter der deutschen Gedichte. v. 1044. 3.) Die Drollingerische Muse. 4.) Eingang zu KOETJES Gedicht auf das Lager v. 44. Sub Elegiarum titulo: 1.) Die Trauer eines Vaters. 2.) Die gerechtfertigte Trauer. 3.) Das Mitleiden des Leidenden an Hrn. D. HALLER. 4.) Der Vorzug im Leiden. Antwort Hrn. D. HALLERS. Sub Eclogarum titulo: 1.) Die Entzauberung. Quibus additur, *Ode ad Philoclen* h. e. ad LAUR. ZELLWEGERUM, M. D. boni Viri ac Amici Exemplum genuinum & hac ætate albo corvo rarius.
3. Dissertatio psychologica de Immaterialitate Mentis humanæ & connexis quibusdam cum eadem Attributis: Præside Cl. V. DAVID LAVATERO, Philosoph. Prof. P. Ord. quam defenderunt VI. S. M. C. Tiguri Literis C. Orellii & Soc. 1746. 4.

4. Theses Theologicæ de primariis quibusdam Articulis Religionis Naturalis & Christianæ: Præside V. Cl. J. J. LAVATERO, S. Theol. Prof. primario; quas defenderunt IV. S. M. C. Tigur. ap. Gesnerum. 1746. 4.
5. Die in Kraft der götli. Verheissungen selige Vollendung der Reinigung und Heiligung in einigen Betrachtungen über 2. Cor. VII: 1. Besonders bey der den 26. May. 1746. geschehener Tauffe eines zur Christl. Religion bekehrten Judens, Christian Gottlieb Hirschleins vorgestellt durch *Beat Werdmüller, Archi-Diacon der Stift zum grossen Münster. Zürich. Bey Heidegger und Comp. 1746. 4.* Est sacra hæc Oratio analytica ferie magna cura disposita & distincta, uberrimaque rerum copia referta, quæ curiosi lectoris meditationem longo tempore possit morari.
6. Gläubiger Kranker Seelen, Trost, oder christenl. Erinnerungen, Herzstärkungen und Seelen-Gespräche des mit Leibes Beschwerden beladenen Gläubigen mit seinem Seelen-Arzt Jesu Christo: Samt beygefügten schönen Gesängen und Gebetteren, zur Vermehrung des Trosts und Stärkung des Glaubens zusammengetragen von Caspar Diebold, Pfr. zu Bülach. Zürich. 1740. 12.
7. Eines jungen Menschen Wegweiser durch die Wüsten dieser Welt zu dem himmlischen Canaan, zeigende, wie er sich in seinem ganzen

ganzen Lebenslauff, dem Nahmen eines Christen gemäß aufführen soll, zum Nutzen und Gebrauch junger Leute ursprüngl. in Englischer Sprache aufgezeichnet von Thomas Godwin, nebst einer Vorrede Herren Gottlieb Gaudlikens, Predigers in Leipzig. Teutsch Abgefasset. Und nun mit einer neuen Vorrede, und des *Autoris* Lebens Beschreibung vermehret und herausgegeben von Heinrich Stäheli, D. G. W. und Prediger bey St. Leonhard in St. Gallen. Zürich, bey Heidegger und Comp. 1746. 12. Hujus Inscriptionis ambitus omnia hujus Libelli fata operose percenset.

8. Quelques Dialogues Francais de Mr. de Parri-
val, auxquels on a joint l'Explication des
Mots, les Declinaisons & les Conjugaisons
pour la Jeunesse de Zurich. Sisième Edition.
à Zurich. Chez David Guesfner. 1746. 12.
9. Zweymal 52. auserlesene Biblische Histo-
rien aus dem A. und N. T. der Jugend
zum Besten abgefaßt von Johann Hübner.
Zürich. Bürklische Truckerey. 8.
10. Zweymal 52. auserlesene Bibl. Historien
aus dem A. und N. T. abgefaßt von M.
Joh. Matth. Wagneren, Nebst einer Vor-
rede von Christoph Conrad Bessers, Pastor
und *Inspector* zu Schul Porta. Zürich.
In Bürklischer Truckerey. 8.
11. Hrn. B. H. Brockes, Irdisches Vergnü-
gen in Gott, bestehend in Physicalischen und
Moralischen, nebst allübrigen Gedichten.
Mit

Mit einem vollständigen Register versehen. Dritter Theil. Zürich. In Zürcherischer Druckerey. 1746. 8. maj. Hoc Tomo continentur: 1.) Das Landleben in Nidbüttel. 2.) Der VIIIte Theil der Brockesfischen Gedichte, qui novissime in lucem prodiit. 3.) Hrn. Thomsons Jahrzeiten. 4.) Hrn. Poppes Versuch vom Menschen. 5.) Marino Bethlehemitischer Kinder-Mord. 6.) Brockesii Filii gesammelte Harmonische Himmels-Lust im Irdischen. Titulum & Præfationem Poëtæ Teutonico probatissimo stilo semibarbaro assutam Germani nostri attoniti mirabuntur: atque desiderabunt majorem in corrigendis erroribus typographicis curam.

12. Dissertatio philosophico-medica inauguralis de Animi læti & erecti efficacia in Corpore sano & ægro, speciatim grassantibus Morbis epidemicis, quam pro Gradu Doctoratus, summisque in Medicina Honoribus & Privilegiis consequendis publico Examini submitit JO. CASPARUS HIRZELIUS, Helv. Tigurin. ad d. XIV. Aug. 1746. Lugd. Batav. ap. Conr. Wischoff. 1746. 4. pl. 4½. Eleganter scripta est hæc Dissertatio & lectu dignissima: Inprimis autem acquiescimus in voto, quo eam finit: *Optandum igitur esset, ut Viri diuturna praxi exercitati, nobis Philosophiam medico-moralem ex observatis suis collectam traderent, sicque edocerent modum, quo Medicus cum ægrotis conversari debeat, ut illorum fiduciam sibi comparare, perniciosam mæstitiam eradicare, atque salu-*

saluberrimam letitiam ingenerare possit : quod sine dubio generi humano magnum emolumentum afferret.

13. Vir pl. Reverendus atque Doctissimus SOLOM. MORFIUS, *Helv. Tigur. V. D. M. ac Illustriss. Principi Nassav. Sieg. a Sacris* dedit nobis duas posteriores particulas Operis Theologici sub titulo : **Die Erkenntniß der Wahrheit zur Gottseligkeit : oder practische Abhandlung aller Evangel. Glaubens-Lehren / nach ihren historischen Umständen / Weisheitsvollen Geheimnissen / Trostreichen Nutzbarkeiten und S. Verbindungen : Aus dem Geheimniß der S. DreyEinigkeit hergeleitet nach der Ordnung der Christl. Feste ausgeführt / und durchgehends mit dienlichen Gebetteren begleitet : am Ende aber mit einem vollständigen Register versehen / und in dreyen Stücken / zu Beförderung der allgemeinen Erbauung herausgegeben. Frankfurt am Meyn / in Comission bey Hrn. Johannes Preye, Kauffmann in der Saal-Gasse. 4.** Præstantissimi hujus Operis Pars II complectitur. 1.) Passions-Andachten in XXII Betrachtungen. 2.) Oster-Andachten in XII Betrachtungen. 3.) Auffahrts-Andachten in XV Betrachtungen. Pars vero III continet Pfingst-Andachten in XXVII Betrachtungen. Singulæ Sectiones seorsim expendunt. a) Veritatem historicam. b.) Mysteria in illa recondita. c.) Commoda inde redundantia. d.) Officia cum his veritatibus conjuncta. Præmissa est Operi Præfatio
- Tom. I. U u lectu*

lectu dignissima, in qua de caussis & scopo, de ratione, forma, stilo & usu hujus Operis pluribus edocemur, variaque de methodo tradendæ cum fructu Doctrinæ christianæ consilia explicantur ac subministrantur. Quod ad Moderationem adtinet, quam in Articulis inter ipsos Protestantes controversis servandam sibi statuit, magnopere laudamus ejus Viri prudentiam, qua orthodoxæ Veritatis studium cum ἐπιεικείας & Caritatis christianæ studio temperare ac conjungere voluit; de quo in Præfatione ipse profitetur: Ich habe nicht nur alle Streitfragen sorgfältig vermieden, sondern auch mir bestens angelegen seyn lassen in denen Puncten, wo man unter den Protestanten noch ungleicher Meynung ist, unsere Lehre so zu erklären, daß sich verhoffentlich kein billiges Gemüth daran stoßen wird. Ja ich habe an einem Orte, da ich mich nothwendig über die unendliche Kraft und Gültigkeit des Verdienstes Jesu deutlich erklären mußte, dennoch weder die Lehre von der Sonderbahren Gnade gutgeheissen, noch die Meynung von einer allgemeinen Gnade verworffen; sondern vielmehr ausdrückentlich gemeldet, daß hierüber keine Entscheidung nöthig sey, und daß man hergegen nur gewisse Grund-Sätze zu merken habe, die man beyderseits wohl annehmen kan. Discimus etiam ex hac Præfatione Clarissimum hunc Virum Autorem esse Scripti illius Irenici, quod An. MDCCXLI. *Francofurti* ex Officina *Mælleriana* prodiit, & in quo doctrina de Decreto absoluto,

to, de Gratia particulari & de Spirituali Epulo in S. Domini Cœna expenduntur; quod Scriptum, etiam a Lutheranis Theologis, cupide exceptum est.

14. Si quis scire cupiat, quo loco, quove in pretio etiam apud exteras Christi Ecclesias habeatur Venerabilis Antistitis J. CONR. WIRZII Opera Catechetica, exegetico-practica, quam in enarrandis & enucleandis N. T. Libris Historicis, post Clarissimum *νῦν ἐν ἀγγλῶις* Theologum J. J. HVLDRICUM, posuit, quamve inter infinitas prope pro Ecclesia Dei curas pari studio ac pertinacia hoc adhuc tempore persequitur, huic non poterit non esse jucundum cognoscere has Venerandi Viri Commentationes superioribus jam annis, inscio & inconsulto Autore, in Linguam belgicam translatas Hagæ Comitum publice typis fuisse exscriptas cum hujusmodi Epigrammate: *Duidelyke Verklaring en Toeëigening des Evangeliums van MARCUS tot Bevordering en Wasdom in de Genade en Kennisse van onzen gezeegenden Heere en Heilant Jesus Christus, en het Hoogduitsch beschreven door JOHAN COENRAAD WIRTS, Hoogleeraar, en Leeraar in de Kerke en Schoole van Zurich, en Allgemein Opziender over alle de Kerken van het Zurichsche Genootschap, In 't Nederduitsch vertaalt, en met noodige Blatwyzers voorzien door BERNHARDUS KEPPEL, Predikant te Monnikendam. In 's Gravenhage by Ottho en Pieter van Thol. 1740. in 4. Sequentes anno prodiit Commentationis in S. LUCAE*

Evangelium Pars I. in duos Tomos distributa: Anno vero 1742. reliqua hujus Operis Pars uno Volumine comprehensa. Placuit autem Reverendo atque Doctiss. Editori Formam Catechetica frequentioribus Quæstionibus interruptam migrare, hisque omissis orationem naturali modo connexam continuare, atque etiam suas hinc inde adspargere Anidmadversunculas. De Successu hujus operæ ipse Clariss. Editor in Præfatione ad Lucam hæc habet: *Het Evangelie van Marcus was noch nimmer, in de Nederlantsche Spraake opengelegt, geleezen. Geen wonder daarom dat de begeerte daar toe groot was: geen wonder daarom ook dat het, door den Heere WIRTS zoo net verklaart, en zoo krachtig ter oeffeninge van waare en weezentlyke Godtvruchtigheit aangedrongen, met zoo veele graagte wiert ontfangen, als wy het genoeg hebben te verstaan.* Clariss. Editor post I. Cap. Evang. secundum S. Lucam subnectit WITSII Dissert. de Vita & Morte Joannis Baptiste, II autem Capiti appendicis loco adjecit Ejusdem Tractationem de Jesu Nazareno.

15. Halæ Magdeb. ex Officina Luderwaldiana in lucem prodiit Translatio Gallici Libelli, quem de Ratione Concionandi conscripsit Vir Clariss. atque Doctiss. J. HENR. MEISTERUS: Titulum hujusmodi præfert: **J. H. MEISTERS**, sonst *le Maitre* genannt, Dieners des Evangelii und Gräfl. Schaumb. Lipp. Hof. Pr. Unterricht von der leichtesten und natürlichsten Art zu predigen: Aus

Aus dem Französischen übersetzt von L. F. A. DJETZEL, und von dem Verfasser selbst aufs neue durchgesehen und stark vermehret. Halle. 1746. 8.

BERNA. Superioris anni mense Augusto pro vacua obitu Clariss. quondam *Salchlini* Cathedra Theologiæ Elencticæ in illustri hac Academia rite consequenda Specimina publica in argumenta ac quæstiones forte oblatas ac præscriptas tum prælegendo, tum disputando ediderunt:

J. JACOBUS WOLFIUS, V. D. M. ad d. 12. Aug.

FRID. STAPFER, V. D. M. Præco quondam Castrensis. ad d. 15. Aug.

ISACUS SIGFRID, V. D. M. in Weiningen. ad d. 17. Aug.

DANIEL WYTENBACH, V. D. M. ad ædem Spirit. S. sacram Diaconus ad d. 22. Aug.

RODOLPHUS FISCHER, V. D. M. in Barmen ad d. 24. Aug.

Atque hoc munus docendæ Theologiæ Elencticæ merito suo demandatum est Viro plurimum Reverendo atque Doctissimo DANIEL WYTENBACHIO, qui etiam ad d. XIV. Novembr. novum hoc munus adiit Oratione *de observandis tum circa Theologiam in genere, tum circa Elencticam in specie tradendam.*

2. Sammlung auserlesener Canzel, Reden über wichtige Stücke der Lehre Jesu Christi, aus den Beyträgen Gottsgelahrter Männer in der Schweiz an das Licht gestellt von JOHANN GEORG ALTMANN.

Vierdter Theil. Zürich. Bey Heidegger
und Comp. 1746. 8. Complectitur hæc Syl-
loge XXI Sermones sacros, quorum argumen-
ta sunt: 1.) Die Gewißheit Davids von der
zukünftigen himmlischen Seligkeit, über Ps.
XVII. 15. 2.) Die Herrschaft Gottes über
die Erde, Ps. XXIV: 1. 3.) Der Trost der
Gläubigen in allen Widerwärtigkeiten, Ps.
XXVII: 1. 4.) Die Pflichten, die wir Jesu
als unserm König schuldig sind. Ps. II: 11.
5.) Die Weisheit des allmächtigen Schöpfers,
bewiesen aus der Betrachtung der Ausdeh-
nung des Himmels, Ps. XIX: 2. 6.) Die
Beschaffenheit der Menschen, die sich die Wir-
kung ihres Heyls lassen angelegen seyn. Ps.
XV: 1. 2. 7.) Die Betrachtung des Nah-
mens Gottes, 2. B. Mose III: 13. 14. 8.)
Die Wiederaufrichtung der Kirche in den Zei-
ten des N. T. Jesaj. LXI: 4. 9.) Wider
das Schwören und Fluchen, 2. B. Mose
XX: 7. 10.) Gottes Zuruff an Moses, wie
er sich bey dem Gesichte des brennenden Bus-
ches an Horeb zu verhalten habe, 2. B. Mo-
se III: 5. 11.) Die Seligkeit derer die im
Herren sterben, Apocal. XIV: 13. 12.) Ue-
ber gleiche Materie und Text. 13.) Die
Pflicht und die Ehre derer, die an dem Hauf
Gottes arbeiten, I. Corinth. III: 9. 14.)
Die Erhaltung des Glaubens in den Auser-
wehlten, I. Corinth. I: 8. 9. 15.) Das ge-
wisse Mittel eine Ehe glücklich zu machen, Ps.
CXIX: 165. 16.) Das Leiden unsers Hei-
landes

landes in dem Garten Gethsemane, Joh. XVIII: 1. 12. 17.) Die Gewißheit der Auferstündniß Jesu gegen die Einwürffe der Ungläubigen, Actor. X: 40. 41. 18.) Der Nutzen so aus den Anfechtungen und Leiden uns zukommt, Röm. VIII: 27. 19.) Das Verlangen der Kirche des alten Bunds nach der Zukunft des Erlösers in das Fleisch, Hohe Lied VIII: 1. 20.) Die Pflichten eines wahren Christens, Matth. XVI: 24. 21.) Gegen den Schlaf der Seelen nach dem Tode, Philip. I: 23. Autores harum Homeliarum ad unum omnes anonymi sunt.

3. JO. FRID. STAPFERI, V. D. M. Institutiones Theologiæ Polemicæ universæ ordine Scientifico dispositæ. Tom. V. Tiguri. ap. Heideggerum & Soc. 1747. 8. Quinto hocce Tomo egregio huic Operi polemico finis imponitur, & totum Opus accuratissimo copiosissimoque Indice Autorum & rerum concluditur. Summa eorum, quæ hoc Tomo V continentur hæc est: Cap. XVIII. De Secta Anabaptistarum, ubi habetur Anabaptismi Definitio, Occasio Hæreseos, Hypothesis primaria, de vera cum iis disputandi methodo, & Hypotheseos refutatio. Cap. XIX. De Ecclesia Orientali, ubi explicantur ejus Definitio & Divisio, Separationis ab Occidentali Ecclesia Occasio, de Græcis, Melchitis, Georgianis ac Ruthenis; Externus Eccl. græcæ status sub Imperio Turcico, ejus Errores præcipui, controversia de processione five persona Sp. S. cum Observati-

ouibus, & reliqui Græcorum Errores: Ecclesiæ Orientalis Græcæ & Romano-Catholicæ disensus, Sectæ Ecclesiæ orientalis. Cap. XX. De Consensu & Disensu Protestantium; In hoc capite continentur Excusatio Autoris, quod in Systemate polemico tractationi Doctrinæ Conf. Aug. locum fecerit, deinceps vero exponuntur præcipuæ hujus Disensus causæ, Articuli controversi in nexu suo exhibentur, iidem singulatim expenduntur additis necessariis observationibus, quas excipiunt Propositiones nonnullæ generales ab utraque parte probe tenendæ, respondetur ad Objectiones Doctorum A. C. in primis Vener. CYPRIANI contra Reformatorum de Gratia particulari doctrinam, adduntur denique Observationes generales, quibus toti Controversiæ maxima Lux affunditur & huic Capiti finis imponitur. His subjicitur Appendix de Hæresibus primorum Ecclesiæ Christianæ Seculorum, ubi inter alia data opera in Origenismum & diversa Sectatorum ejus Systemata inquiritur, ac error ille, qui variis illudit partibus, refellitur. Gratulamur Clariss. ac Doctiss. Autori, quod Opus hocce Ecclesiæ Dei tam utile ac proficuum feliciter ad umbilicum perduxerit, ac laudamus in primis singularem ejus æquitatem ac animi moderationem erga eos, præcipue qui in levioris momenti thesibus a nobis dissentiant, quam etiam Præfatio huic Tomo præfixa unice spirat.

4. Finito Opere polemico Vir ad promovenda Ecclesiæ commoda natus & intentus alterum
opus

opus dogmatico - practicum vernaculo sermone
luci exponere est aggressus, in quo perinde sim-
plicitatis ac perspicuitatis lucem atque in altero
illo eruditionis copias & demonstrationis phi-
losophicæ vim & ἀκρίβειαν mirari debes, &
dici non potest, quam cupide primus novi hu-
jus Operis Tomus ab iis, qui in Religione sa-
piunt, fuerit exceptus, ejus hæc est Inscriptio:

JOH. FREDRICH STAPFERS,
Predigers des göttl. Worts Grundlegung
zur wahren Religion. Erster Theil. Zü-
rich. Bey Heidegger und Comp. 1746.

Id agit præcipue in hoc opere Clariss. Autor, ut
dilucide ostendat, quod universa Religio christia-
na, & quoad veritates, quas docet, & quoad offi-
cia, quæ injungit, λογικὴ *rationalis*, ac divi-
nis perfectionibus quam maxime digna sit, ho-
minesque ad pietatis ac sanctimonix studium
fortissime obstringat & acriter exstimulet. In
prima hac Parte hæc tractantur Capita: 1.)
Von der Religion überhaupt. 2.) Von der
Erkenntniß Gottes aus der Vernunft. 3.)
Von den göttl. Eigenschaften, wie sie durch
die Vernunft erkannt werden. 4.) Von den
Pflichten, zu welchen uns die natürliche Reli-
gion verbindet. 5.) Von der Unzulänglichkeit
der natürl. und Nothwendigkeit der geoffen-
bahreten Religion. Singulis Capitibus subjici-
untur ac demonstrantur Veritatum assertarum
usus ad praxin vitæ christianæ, ut ita pateat
Doctrinam Religionis christianæ non esse me-
ram Scientiam, sed Doctrinam Veritatis, quæ

est ad pietatem. Habebit aliquando Ecclesia nostra in hoc opere, ob quod non invideat quæ Venerandus REINBECKIUS in luculentissimis ad Aug. Conf. Commentariis suæ dedit.

5. Fasciculus Thesium Philologico-Ethicarum : Præsede J. G. ALTMANNO, Ling. Græc. & Ethices Prof. O. Bernæ. 1747. 4. Hisce Thesibus explicatur quid Τύπος & Σκια, quinam οἱ Ἀγοραῖοι, quid differant Κόπος & Μόχθος, quid item Ψαλμός, ὕμνοι & Ὠδαί.
6. In Gratiam eorum, qui scire cupiunt, quænam hætenus a Clariss. ac Literatiss. ALTMANNO ad juvandas Literas acta, ac publicæ luci donata sint Scripta, eorum Indicem, qui nuperrime typis exscriptus est, hic subtexam:

INDEX SCRIPTORUM varii generis
Luci publicæ expositorum

a

JO. GEORGIO ALTMANNO,
Ling. Græc. & Ethic. in Acad. Bernens. Prof.

Latine scripta.

1. Exercitatio Philologico-Critica, in qua plurima S. Scripturæ loca ex Antiquitate græca & latina explicantur. Bernæ 1721. pl. 10.
2. Oratio funebris in obitum Viri Cl. JOH. RODOLPHI RODOLPH, Zoffingani, S. S. Theologiæ Prof. & Classis Bernensis Antistitis. Bernæ 1718.
3. Exercitatio critica, de Lingua Opica, Italorum antiquissima, & eorum Origine. Bernæ 1723. pl. 5.
4. Epistolæ duæ de Controversa Taciti lectione, & Asciburgio Ulixis, ad Virum Clariss. CASP. HAGENBUCHIUM, Prof. Tigurinum. 1723. pl. 4.
5. Ora-

5. Oratio de recta Legum ferendarum ratione, pro vana Cathedra Juridica habita. Bernæ 1723.
6. In Bibliotheca Bremensi extant sequentes Dissertationes. Observatio Critica de Buccinatore Stationario, five Gallicinio Hierosolymis in ædibus Pontificis audito: Prolixior vero hac de re exercitatio, quâ nova hæc sententia prolixius explanatur, extat in Tempe Helvetic, Tom. IV. pag. 1.
7. Observatio philologica de Lydia Purpuraria ad Actor. XVI. 14.
8. Exercitatio Philologica de Lapidibus testimonium de Christo exhibentibus in Math. III. 9.
9. Vita JOH. HENRICI OTHONIS Bernatis.
10. Spicilegium de Servo malo & injusto, Math. XXIV. 5.
11. Oratio de Humanitatum studio recte instituendo. Bernæ 1734. pl. 5.
12. Inde ab aliquot annis prodiit Collectio Dissertationum & Observat. Theologico-Philologicarum, quam nomine Tempe Helveticæ insignire placuit, cujus extant Tomi VI. Tiguri apud Heidegger & Socci. editi, cujus quatuor posteriores Tomi auxiliante Viro Celeberrimo J. Jac. Breitingero prodierunt, in hac vero collectione ad Editorem pertinent, Oratio de Helvetia Græcificante. Tom. I.
13. Observatio Theologico-Philologica de Immanuele, mel & butyrum comedente ad Esaj. VII. 15. Tom. I.
14. Disquisit. Critico-Philolog. de Aere Corinthiaco & Orichalco Veterum de Materia Columnarum Templi Hierosol. & Vasorum sacrorum. Tom. I.
15. Dissert. Critica de ἐξστια της κεφαλῆς ad 1. Cor. XI. 10. Tom. I.
16. Disquisit. Critica de consuetudine Judæorum, de functos cantu tibicinum deponentium contra Spencers, ad Loc. Math. IX. 23. Tom. II.
17. Animadversio de Resurrectione mortuorum & Corpore gloriosorum, ad Luc. XX. 26. & 1. Cor. XV. 44. Tom. I.
18. Fascicul. Observationum Græcar. ad difficiliora quædam loca N. T. illustranda. Tom. III.

19. Præ-

19. Prælectio Literaria de Comœdia & Ludis Theatralibus. Tom. III.
20. Disquisit. Theol. de Creatura gemente ad Rom. VIII. 19. Tom. III.
21. Observationes decem, ad illustranda difficiliora quædam loca Epist. ad Romanos. Tom. IV.
22. Oratio de Illustri Inscriptione Crucis Christi, ejusque mysterio. Tom. IV.
23. Disquisit. Theologic. ad 1. Cor. XIV. 34. 1. Tim. II. 12. &c. contra Fratres Herenhutanos, docendi potestatem mulieribus concedentes. Tom. V.
24. Dissertat. Epist. ad Cl. MURATORIUM in antiquam Inscriptionem haud ita pridem prope Lausannam erutam. Tom. VI.
25. Defensio Dissertationis de potestate mulieris ad 1. Cor. XI. 10. Tom. VI.
26. Disquisit. Historico-Critica de Gente Herodum, & illis præsertim ex hac stirpe viris, quorum fit mentio in Scriptis N. Testam. Tom. VI.

Miscellanea Philologica sunt sequentia.

27. Exercitatio Philologico-Exegetica, de Sale Terræ ad Math. V. 13. &c. Bernæ 1735. pl. 8.
28. Exercitatio de Patria Pâuli & ejus Romana Civitate. Bernæ 1736. pl. 5.
29. - - - de actis Pauli & Barnabæ apud Lystrenses prior. Bernæ 1735. pl. 5.
30. - - - de actis Pauli & Barnabæ apud Lystrenses posterior. Bernæ 1735. pl. 5.
31. - - - de actis Pauli apud Athenienses prior. Bernæ 1736. pl. 8.
32. - - - de actis Pauli apud Athenienses posterior. Bernæ 1736. pl. 8.
33. - - - de actis Pauli apud Corinthios. Bernæ 1736. &c. pl. 6.
34. { Dissertationes tres de Actis Pauli apud Ephesios,
35. { habitæ Bernæ 1737. pl. 16.
36. {

37. Dis-

37. Dissertatio Philologico-Ethica de carbonibus ignitis in caput inimicorum colligendis in Rom. XII. 20. pl. 5. Bernæ 1740.
38. Exercitatio Philologico-Exegetica, de magno pietatis Mysterio ad 1. Tim. III. 16.
39. Exercitatio Ethica de redemptione temporis ad Eph. Cap. V. 16. Bernæ 1744. pl. 5.
40. Disquisitio Philologico-Ethica, de Veste Nuptiali, Math. XXII. 2. &c. Bernæ 1744. pl. 7.
41. Observationes Philologicæ in loca difficiliora posterioris Epist. Pauli ad Corinthios. Bernæ 1744. pl. 5.
42. Principia Ethica doctrinæ Moralis, Philosophicæ & Christianæ fundamenta exhibentes, duodecim Dissertationibus exhibita. Bernæ in 4to. pl. 36.
43. Dissertatio Philologica de Zizania. 4to. 1745.
44. Dissert. quare Christus Nazareus fuerit vocatus &c. 1745.
45. Disputatio Philologico-exegetica in 1. Theff. V. 23. 1745.
46. Observationes Philologico-Criticæ in Evangelium Matthæi, tribus Tomis exhibitæ, in 8vo. pl. 107. Bernæ apud Müller & Wagner 1741.

Scripta Lingua Germ.

47. Brief an den Hrn. Verfasser des Alten und Neuen, aus der gelehrten Welt, wider den Jesuiten Dunod, in welchem bewiesen wird, daß Hr. Schultheiß Wild wohl behauptet, daß das heutige Avenicum in der Schweiz, das alte Avenicum Helvetiorum sene, ibid. in dem Alten und Neuen.
48. Untersuchung von dem Ursprung der Baderwürsten, ib.
49. Leben Hrn. Andreas Morell, ibid.
50. Erläuterung einer Römischen Inscription, so zu Wetztingen bey Baden gefunden worden. ibid.
51. Untersuchung über ein altes Monument so in Bern in der Bibliothek sich befindet. ibid.
52. Erklärung eines alten Opfer-Ochsen, welcher zu Bern in der Bibliothek sich befindet. ibid.

53. Abhandlung von der Nothwendigkeit und Mißbrauch des Studii Antiquitatum. *ibid.*
54. Drey öffentliche Reden von dem Ursprung und Anfang, Aufnehmen und Flor, Untergange und Falle der Griechischen Republiken, gehalten in dem Chor der grossen Münster-Kirche zu Bern, An. 1737. &c. Bern 1739. Bogen 15.
55. Heilige Reden bey verschiedenen Gelegenheiten vortragen in der grossen Münster-Kirche zu Bern. 8. Zürich, bey Hendegger und Comp. 1739. letzte Auflage. 1746.
56. - - - Zweyter Theil, Zürich bey Hendegger und Comp. 1741.
57. - - - Dritter und vierter Theil, Zürich bey Hendegger und Comp. 1744 und 1746.
58. Sammlung von auserlesenen Cankel-Reden über wichtige Stüke der Lehre Jesu, aus den Beiträgen Gottsgelehrter Männer in der Schweiz, an das Licht gestellt von Georg Altmann. 8. Erster Theil. 1741. Zürich bey Hendegger und Comp.
59. - - - Zweyter Theil, 1742. bey Hendegger u. Comp.
60. - - - Dritter und vierter Theil, 1744. u. 1746. bey Hendegger und Comp.
61. Ab eodem Authore etiam compositæ fuere Reflexions Historiques & Critiques sur l'état de la Suisse de Mr. Stanian: quas animadversiones insertas videbis novæ editioni libri; cui Titulus, l'Etat & les delices de la Suisse. Amsterdam chez Wetstein. Tom. IV. in 8. 1730.
62. Descriptio Historico-Topographica Helvetiæ, lingua Belgica edita anno 1746. Amstelodami apud Tyrion, 8. 40. pl.

† † †

7. Prodiit hic quoque, quanquam *Colonia* titulum præferat: *ESSAYS DE POESIE* par Monsieur L****. Cologne chez Pierre Marteau. 1746. 8. (*Levium Spectacula rerum.*) Autor huius periculi poetici perhibetur Vir-Juvenis Nobilissimus LERBER. Complectitur iste Fasciculus 1.) Vers à Mesdames D* C*** à la Campagne le 15. Août 1743. 2.) A Monsieur S**** à la Campagne 10. Juin 1742. 3.) A Mademoiselle D* T**** à son départ des Eaux de S**** 1740. 4.) Le Sommeil de Simonide: Fable. 5.) La Pome d'Or à Mademoiselle D* C***. 6.) Galerius & Gabinie par Mr. DE BRUEYS Acte IV. Scene VII.

BIENNA. Hic prodiit ap. Jo Christ. Heilmann: D. Ambrosii Lobwassers alt-teutsche Uebersetzung der Psalmen Davids, nach den heutigen Sprach- und Reim-Regeln so viel möglich verbessert: Samt neuaufgesetzten Fest-Liedern nach den alten gewöhnlichen Melodien zu IV Stimmen. 1747. 8. Si quis superstitionis plenam & pervicacem illam existimationem, quam apud integras Ecclesias reformatas post duorum Seculorum decursum adhuc obtinet D. *Ambrosii* rhythmica Hymnorum Davidicorum translatio, quæ pro ætatis illius ruditate ac imperitia fortassis laudem aliquam merebatur, secum perpendit, facile in eam deducitur opinionem, quasi plurimis esset persuasum, D. *Ambrosium* divino Spiritu actum crudos hosce rhythmos sacros effudisse:
Qui

Qui enim fieri posset, ut ejusmodi translatio, quæ a Viro Hebrææ Linguae & Davidici Sermonis ac Sublimitatis imperito est profecta, de qua ipse ita abjecte sensit, ut non dubitaverit in prima editione profiteri, **er habe die Davidischen Psalmen aus der damahligen französischen Uebersetzung ins teutsche G. L. ZWURGEN**; quam ipsi Augustanæ Confessionis, cui Autor erat addictus, Socii tanti nunquam habuerunt, ut publice reciperent; quæ denique cum hodiernis, non dicam poëtici OPITII, LANGII, SPRENGII, sed etiam metro solutis translationibus comparata frigida ac jejuna est, ut, inquam, ejusmodi translatio tanto in pretio haberetur, ut fere nefas sit, emendatiorem aliquam ad Davidis mentem ac Spiritum & ad excultæ poëseos leges, Sermonisque Teutonici puritatem ac elegantiam propius accommodatam vel tacitis votis exposcere. Et qui hactenus sapere in hoc genere ac aliquid tentare ausi sunt, id superstitosæ vulgi opinioni gratificari debuerunt, ut caverent, ne Ambrosianam illam usu consecratam versionem nimium reliquerent, ac refingendo penitus emacularent: Aequiore enim animo ferre possunt quidam Davidis & proinde ipsius Spiritus S. mentem ac sententiam, quam Ambrosii Barbarismos rhytmosque perire ac deferi. Neque melioris cominatis sunt pleraque Carmina festalia, quæ ad Sensum divinorum beneficiorum meditationi intentum alendum fovendumque ne quid gravius dicam, inepta prorsus sunt. Notum est,

est, quid sub auspicia hujus Seculi studio τῆς λογικῆς λατρείας præstiterit in hoc genere Vir Spectatiss. D. HOLZHALB, nostras, *Pleb. Trib.* sed irritò fere successu. Majore studio excepta est Viri Venerandi J. JAC. REUTLINGER, *Ludi Carol. Moder. & Canon.* opera in refingendis Carminibus festalibus feliciter collocata. Horum diligentiam & ἀκριβειαν in emaculando ac refundendo universo sacrorum Carminum Libro, servatis usu receptis numeris, æmulatur ille quisquis est, qui novæ Editionis, quam hic annuntiamus, curam habuit, Vir profecto doctissimus ac peritissimus, qui hac opera sua de Ecclesia Dei præclare meritus est, siquidem illa grata esse velit. Facere autem non possum, quin hac occasione subtexam Carminum quorundam Davidicorum novam translationem metricam, quam Vir præstantiss. & doctiss. Leop. Frider. Aug. DILTHER, *Anhalt. Cött.* qui hic apud nos studiorum gratia agit, novissime pro divite sua vena effudit; Hæc si cum Ambrosianis illis comparaveris, nisi tunc sentias hæc præ illis merum frigus esse, oppido omnem te Davidicæ elegantiae ac sapientiae gustum perdidisse oportet.

Ode Davidica II.

Was toben die Vœlcker, was tichten und schmieden
Die Heiden für vergebnes Zeug?
Die Koenig' und Fürsten der Reiche hienieden
Stehn gegen Gott und Christus Reich,
Rathschlagen zusammen: Zerreisst ihre Stricke!
Werft ihnen die Bande der Knechtschaft zurücke!

Tom. I.

X x

Wie

Wie wird sie der Herrscher des Himmels verlachen?

Sie sind mein Gott dir nur ein Spiel.

Dann wird sie sein zürnend Wort zitterend machen,

Es schreckt sie seines Grimmes Gefuehl.

Ich habe den Kœnig den ich mir ersehen

Gesalbt über Zions mir heilige Höhen.

Ich will von dem Rathschluss des Höchsten erzehlen

Du bist mein Sohn ! Sprach er zu mir ,

Ich zeugte dich heute ! Du darfst nun erwehlen

Und fodern ; Ich gebe dir

Zur ewigen Erbschaft die Vœlcker der Erden

Dass selbst ihre Enden dein Eigenthum werden.

Der eiserne Scepter der dir nun zu tragen

Zum Herrschafts - zeichen zgedacht

Wird ihre frechtrotzende Bosheit zerschlagen

Durch deine unbeschrenckte Macht ,

Du wirst mit zerschmetterndem Eifer dich ræchen

Und sie wie Gefæsse des Tœpfers zerbrechen.

Auf dann , o ihr Kœnige ! folget den Lehren ,

Die euch die wahre Klugheit giebt :

Kommt Richter der Erden die Weisheit zuhœren

Die euch bestraft , dieweil sie liebt :

Kommt dienet dem Herren mit heiligem Scheuen

Und lernet euch vor ihm zitternd erfreuen.

Kommt eilet den Sohn underthænigst zu küssen !

Ihr würdet sonst , wann er ergrimmet ,

Vom Wege der Gnaden-Zeit plœtzlich entrissen ,

Dieweil sein Eifer bald entglimmet.

Die aber sind ewig glückselige Seelen ,

Die ihn sich zur Zuflucht und Hülfe erwehlen !

Ode III.

Herr, wie bin ich im Gedränge,
 Da die Feinde sich vermehrt:
 Herr, wie zahlreich ist die Menge
 Die sich wider mich empöert,
 Und boshaftig sich erfrechen
 Mir dein Heil, Herr, abzusprechen.

Doch du bleibst mir Schild und Ehre,
 Du erhebst, o Herr, mein Haupt.
 Ia wann ich mich zu dir kehre,
 Ist der Zutritt mir erlaubt:
 Du antwortst aus deinen Höhen
 Auf mein zu dir schreyend Flehen.

So hab ich mich hingeleget,
 Ich entschlief, ich bin erwacht,
 Weil der Herr mich hält und træget.
 Nichts ist das mich furchtsam macht:
 Wieviel Heere mich umgeben,
 Will ich nie kleinmuethig leben.

Der du sonst die Rachen-Knochen,
 Die auf mich schon aufgethan,
 Mit erzærnter Macht zerbrochen
 Und den mir feindseligen Zahn,
 Derer die nach dir nicht fragen
 Ræchend und gerecht zerschlagen.

Stehe auf mir beyzustehen!
 Herr! mein Gott! errette mich!
 Las den ganzen Erdkreis sehen,
 Wie dein Volck mit Recht auf dich,
 Als sein enig Heil vertrauet
 Und auf deinen Segen bauet.

Ode LXXVII.

Zu Gott sol meine Stimme schreyen,
Zu Gott, Er wird Gehör verleyhen:
Ihn such ich in der Truebsals - Nacht,
Nach ihm ist meine Hand gestreckt,
Wann mich die Angst vom Schlaf erwecket,
Und meine Arme steif, die Seele trostlos macht.

Gott, dein sonst süßes Angedencken
Pflegt mich in Unruh zu versencken:
Mein armer Geist zermartert sich,
Du hältst mein Auge an zum Wachen,
Dein Schrecken mus mich sprachlos machen;
Dann dencke ich betruet o alte Zeit an dich.

Ich dencke was ich sonst verspürte,
Wenn ich die Harfen singend rührte.
Dann bricht mein Geist vertieft heraus:
Wirft uns der Herr denn ganz zurücke?
Entzieht er alle Gnaden - Blicke?
Ist die Verheißung dann und seine Huld gar aus?

Verschließst er zornig sein Erbarmen?
Vergißt sein Mitleid nun der Armen?
Doch fällt mir dann auch wieder ein:
Von dieser Hand die mich jetzt schläget
Und mir dies Leiden auferleget,
Wird ihm zugleich ein Maß u. Ziel bestimmet seyn:

Denck an des Höchsten alle Wercke
Und seiner Wunderhænde Stærcke;
Erwege was er sonst gethan,
Das Haus das wir als heilig pflegen
Zeugt großer Gott von deinen Wegen:
Ich treffe nichts dir gleich an Macht u. Gröesse an.

Du

Du bist der Gott der Wunder-Zeichen,
Die keine Weisheit kan erreichen,
Zu Zeugen seiner Allmacht stellt:
Dein Arm erlöste Jacobs-Sämen
Und die aus Josephs Lenden kamen
Das Volck, das sich zu dir als Gott u. Koenig hält.

Die Wasser sahen Gott dich kommen
Von Furcht und Schrecken eingenommen
Ward selbst des Abgrunds Grund erregt:
Es stürzten Stroeme aus den Lüften,
Dein Donner widerhallt in Klüften,
Dein Strahl schoß schneller fort als sich ein Pfeil
bewegt.

Der Donner-Stimmen krachend rasseln
Rollt durch die Luft mit grausem prasseln
Die Welt verhüllt die dickste Nacht;
Sie zittert, wenn das schnelle Funckeln
Erzürnter Blitze in dem Dunckeln
Das fürchterliche Schwartz noch fürchterlicher
macht.

Im Meere waren deine Wege,
In tiefen Wassern deine Stege:
Doch nirgends ward dein Pfad verspuert.
So ward durch Aharon und Mosen
Dein Volck in Canaan aus Gosen
Wie eine Heerde, Herr, von deinem Arm
geführt.

2.) Beurtheilung der Panthea eines so genann-
ten Trauerspiels der Frau L. A. B. G.
Nebst einem Vorberichte für die Nachkom-
men und einer Ode auf den Namen Gottsched.
1746. 8.

BASILEA. Ad d. XXVIII. Aug. Anni superioris obiit JOANNES TONIOLA, I. V. D. & Digest. ac Jur. Canon. Prof. publicus Anno ætatis LXXXII. Noluit optimus Senex sibi Orationem funebrem haberi aut Biographiam recenseri; quare splendida quidem pompa, sed absque laudatione elatus est.

Pro Cathedra, quæ eius obitu vacare cœpit, Specimina Eruditionis suæ edidere sequentes Viri doctissimi:

Die 25. Octobr. 1746. J. RODOLPHUS ISELIUS, Ictus, Specimen Observationum Juridicarum 4. 1. plag.

Die 28. Octobr. ANDREAS LINDERUS, J. V. D. & Facult. Adsess. Theses Juridicæ miscellaneæ. 4. pl. 1.

Die 18. Novembr. JOH. RODOLPHUS THURNISIUS, I V. D. & Hist. PP. Reip. Syndicus, Collectio Observationum Juridicarum. 4. 1½. pl.

Die 22. Novembr. JOANNES BERNOULLI, Fil. J. V. D. & Eloq. PP. Theses Juridicæ miscellaneæ. 4. 1. pl.

Die 25. Novembr. JEREMIAS RAILLARDUS, J. V. D. & Rhet. PP. Observationes diversæ juridicæ circa Privilegia quædam uxorum, quoad bona in Mariti domum illata. 4. pagg. 10.

Die 29. Novembr. EMANUEL FESCH, J. V. C. Specimen juridicum de Jurisdictione & Imperio. 4. pagg. 10.

Die 2. Decembr. ANDREAS WEISSIUS, J. V. D. & Jur. Nat. & Gent. PP. Specimen Observationum subitarium ex Jure Pandectarum & Ecclesiastico. 4. pagg. 16.

Dodem

Eodem die hanc Spartam nactus est Vir præclariss. JOH. ROD. THURNISIUS, cujus nunc vacat Cathedra novo Professori Historiarum discernenda. Hic in Specimine seu Collectione Observationum juridicarum, quas in publicæ Disputationis argumentum proposuit inde a §. XI. id egit maxime, ut usum Critices in explicanda & restituenda vera LL. Justinianearum Sententia commendaret, hancque licentiam inductis quibusdam exemplis & emendationum periculis stabiliret atque confirmatam daret. Ceterum non possum non laudare prudens illud Consilium, quod §. IV. complectitur, ut nimirum illi qui Juris studio se dant, quum universæ Jurisprudentiæ sint impares, quisque sibi partem, cui præcipue vacet, deligat. Atque etiam ejus de Sponsaliorum solutione Sententia §. VI. sese mihi probavit, quum in hanc rem ita pronuntiat: „ Mea
 „ quidem Sententia ejusmodi Sponsalia, utut
 „ forsan ea in Scripturam redacta, contrahentium consensu & amicorum subscriptione firmata ponamus, dissolvi possunt. Nec video,
 „ qui Magistratus officium exigat, ut stare talibus pactis nolentes, mediis pœnalibus coerceat, durusque aliquo modo mihi videtur mos
 „ penes nos receptus, quo nonnisi admodum graves ob causas & sub confiscationis arrharum repudiique pœna, desponsis discedere permittitur.

Vacans post obitum *Joannis Stœcklini*, qui ætatis XCVII annum egressus erat, Munus Pastoris in minore Basilea ad d. XIII. Dec. MDCCXLVI demandatum est AUGUSTO JOANNI BUXTORFIO, qui antehac ad D. Elisab. S. Ministe-

rio fungebatur, & cum Clariss. Viro J. C. Beckio S. Th. D. & Prof. non ita pridem *Supplementum* insignie & luculentum ad Lexicon Historicum Basileense edidit.

Prodiit hic quoque *Francisci Josephi Bayz*, Riedlingani, Physici Dinkelsbuhlani designati *Dissertatio Inauguralis medica de Vomitu cruento*. d. 26. Augusti, quo etiam Doctor medicinae creatus est.

Vir Clariss. *J. Rodolphus Iselius*, J. V. D. ac Collegii Alumnorum Præpositus, designatus est in Academia Lugduno-Batava Juris publici ac privati Professor, promissis MML Florenis annuis. An accepturus sit vocationem nescio: quantum videtur iis constringitur retinaculis ut vix ac difficulter a Patria avelli possit.

* * *

Audio doctos quosdam & prudentes cetera Viros, ut privatis suis judiciis Majorum nostrorum p.m. *Zuinglii & Bullingeri*, de S. Cœnæ fine, usu & virtute Doctrinam, uti in superiore Particula hujus Musei a J. J. Br. exposita est, suspectam reddere possint, confidentius perhibere, adeo parum sibi constitisse hos Viros in hac Doctrina tradenda, ut infinita prope loca ex illorum Scriptis in contrariam Sententiam excitari possint: Hos ego qui hoc perhibent hic publice rogatos velim, ut nobis hanc gratiam faciant, nosque indicatis iis locis ac testimoniis, quibus Judicium eorum nititur, ab hoc errore nostro circa Majorum Doctrinam liberent; Quis enim sibi possit persuadere, prudentes & æquitatis studiosos Viros b. Majoribus nostris in articulo fidei, quo non alium accuratius expenderunt, quique præcipua Secessionis a Communione Eccl. Rom. ipsis causâ fuit, temere ac sine ratione levitatis & inconstantiae notam inurere non dubitare. Locum dabimus huic eorum *Ἀποδείξεις* in Museo nostro, ac non pudebit etiam nos, si contrarium docuerint, errorem nostrum publice profiteri, & rectius cognitæ Veritatis gratiam ipsis referre. J. J. B.

ARGUMENTA

Hoc Volumine explicata.

Partic. I.

- I. LUCII CANDIDI, *Helvetii*, Meditatio de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi. Pag. 1.
- II. Fasciculus Epistolarum Viri Celeberr. & Ampliss. GISB. CUPERI ad Virum Spectatiss. Clariss. MARQ. WILDIUM, Reip. Bernens. CCVir. quibus variis antiquis Marmoribus in Helvetia erutis lux affunditur. Pag. 49.
- III. Vita JOANNIS GRYNÆI, Theologi Basileensis Celeberr. a Collega ejus Viro Clariss. J. LUD. FREY, S. Theol. D. & Pr. P. conscripta. Pag. 80.
- III. AETIANA Scriptorum Clariss. τὸ νῦν ἐν ἀγνώσει J. GRYNÆI, *hactenus ferme inedita.*
  - a) Animadversiones ad Reimannum de Atheismo Mohammedanorum. Pag. 103.
  - b) Disquisitio Epistolica: An Mahomed Impostor fuerit, an Fanaticus. Pag. 113.
- V. Viri Cl. CONR. GESNERI Epistola ad Daclechampium de Constantia in Fide adversus Apostasiam. Pag. 133.
- VI. Brevis Biographia J. H. RINGIERII, S. Theol. in Acad. Bern. Prof. primarii. P. 151.
- VII. Nova Literaria helvetica. Pag. 157.-fin.

Par-

Partic. II.

- I. LUCII CANDIDI, *Helvetii*, Meditationis de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi, Pars posterior. Pag. 169.
- II. Vita DAVIDIS CONSTANTII, quondam in Acad. Lausannensi Prof. Theol. Clarissimi: Autore V. Cl. J. J. SALCHLIN, in eadem Acad. Prof. Theol. Adjectis quibusdam animadversionibus. Pag. 210.
- III. J. G. ALBRECHT Commentatio subseciva de Fama memorabili Regis ex Oriente venturi circa ipsa Nativitatis Christi tempora toto orbe percrebescente, Triumviris illustribus *Josepho*, *Suetonio*, *Tacito* commemorata. P. 237.
- III. Oratio Funebris, qua Viro Rev. & Clariss. GEORGIO MAROTHI, in Colleg. Debre. cin. *Eloq. Hist. & Mathes. Prof. P.* parentavit SAM. SZILAGYI, Philos. & L. Gr. P. O. Pag. 249.
- V. J. H. HOTTINGERI, S. Th. D. & Pr. in Acad. Heidelb. Exercitatio ritualis prior, qua adstruitur, Originem Sacrificiorum Patriarchalium divinam esse, & dependere a præcepto divino. Pag. 281.
- VI. Dissertatio Epistolica in I. Thess. Cap. V. v. 23. de ΟΛΟΚΛΗΡΩ & tribus hominis cœlitus renati Partibus essentialibus. Pag. 312.
- VII. Nova Literaria. Pag. 323.

Partic. III.

- I. J. H. HOTTINGERI, S. Th. D. & Prof. Exercitatio ritualis posterior de Origine Sacrificiorum Patriarchalium ἀνασχευασιῶς tractata. Pag. 341.
- II. J. BALTH. BURCARDI, S. Th. D. & Prof. Oratio de Criminibus JOSEPHO Patriarchæ a Morgano impactis. Pag. 355.
- III. J. J. ZIMMERMANNI Dissertatio de Theologia M. T. Ciceronis. Pag. 374.
- IIII. J. J. BREITINGERI Oratio de præcipuis Causis, propter quas Græcarum Literarum studium tantopere inter nos refrigescat: Cum brevi Historia Vitæ V. Cl. J. H. HIRZELII, Prof. Ling. Græc. & Canon, Eccl. Tigur. Pag. 440.
- V. Sensus Clar. V. J. J. ZIMMERMANNI de vero & legitimo Usu S. Cœnæ: Et Consensus cum Ecclesiæ ac Majorum Doctrina expositus a J. J. BREITINGERO. P. 480. fin.

Partic. IIII.

- I. J. GEORG. ALTMANNI Exercitatio Philologico-Critica de ΠΥΛΑΙΣ ΑΔΟΥ in Matth. Cap. XVI: v. 18. Pag. 515.
- II. Epistola BEAT. RHENANI ad *Matth. Erbium* de Argentariæ Antiquitatibus. Pag. 541.
- III. ANONYMI Responsorie ad Innominatum Auctorem Dissertationis Epistolice in I. Thesal.

- sal. Cap. V : 23. de tribus Hominis cœlitus
renati partibus : Cum perpetuis Annotatio-
nibus & vindiciis. Pag. 553.
- III. J. BALTH. BURCARDI Dissertatio Philo-
sophica de Assensu. Pag. 573.
- V. Mantissa Epistolica ad Controversiam de Ar-
gumento CARTESII pro Existencia Dei. Pag.
627.
- VI. Historia Vitæ & Obitus J. R. SALCHLINI,
S. Th. in Acad. Bernensi Prof. & Collegii mayo-
ris Præpositi, breviter delineata a J. G. A. P:
641.
- VII. Vita SAMUELIS BATTIERII, Med. Doct.
& Græc. Ling. Prof. in Acad. Basil. Pag. 645.
- VIII. Vitæ MICHAELIS SZATHMARI, Senio-
ris, S. Theol. & Ling. Hebr. Prof. Illustris Athe-
næi Patacensis Rectoris Descriptio. Pag. 649.
- IX. Nova Literaria. Pag. 654. fin.
-

Errores Operarum.

- Part: I. Pag. 3. lin. 16. *eorum*. lege: *earum*.
pag. 45. lin. 22. *in tales*, lege: *id est tales*.
- Part. II. Pag. 193. lin. 25. *offerri*, lege: *afferri*.
pag. 221. lin. 3. in Notis pro 1644 lege
1674.
pag. 252. lin. 5. *Pannonni oris*. lege: *Pan-
non in oris*.
pag. 254. lin. 2. hunc ad modum legi
vult doctiss. Autor: *Pars animæ chartis
nobilis hisce latet*
- Part. III. pag. 377. lin. 1. in Notis, *propendit*.
lege: *propendet*.

